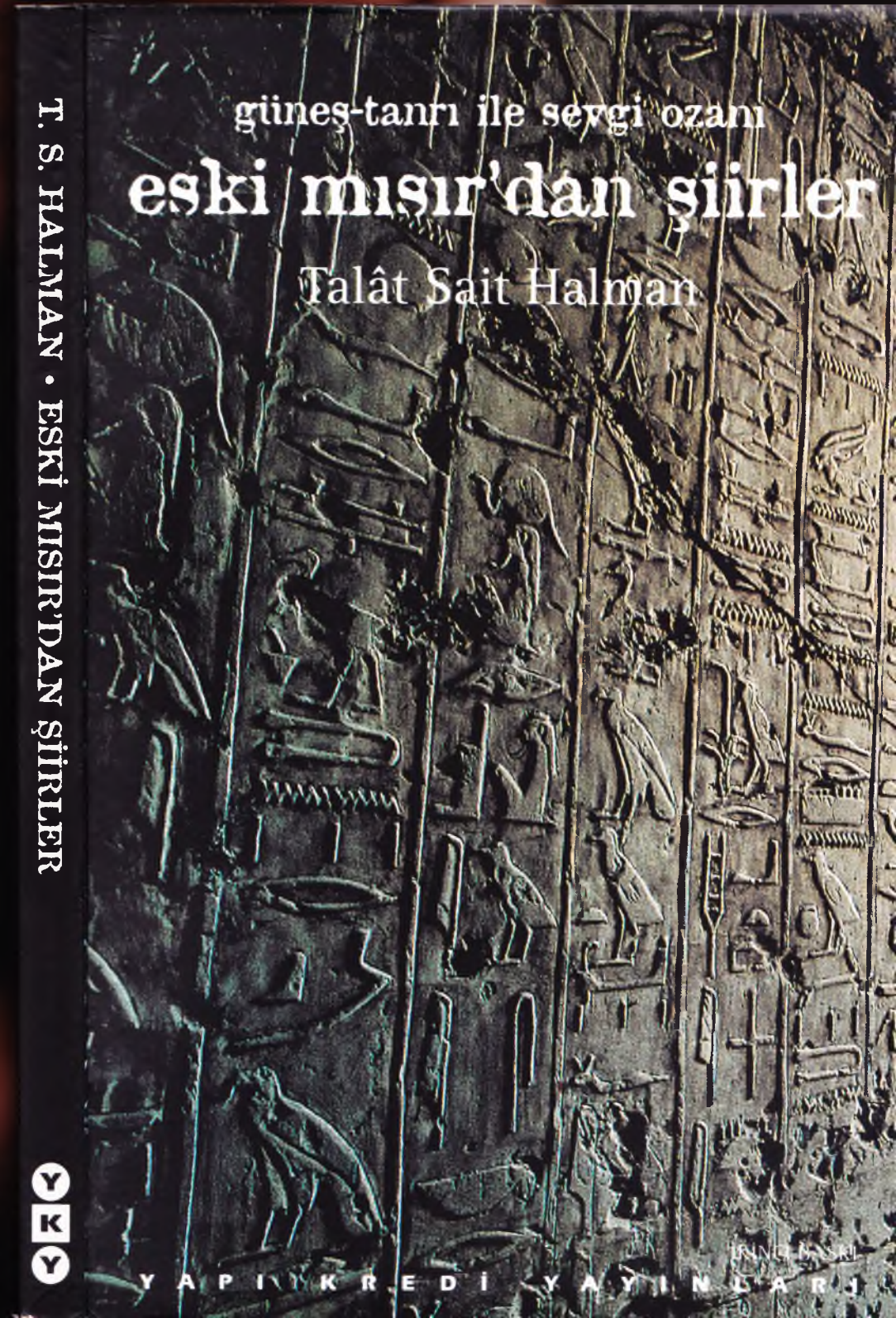

güneş-tanrı ile sevgi ozanı

eski mısır'dan şiirler

Talât Sait Halman

İLK BASKI

YAPI KREDİ YAYINLARI

T. S. HALMAN • ESKİ MISIR'DAN ŞİİRLER

ESKİ MISIR'DAN ŞİİRLER

Talat Sait Halman, New York Üniversitesinin Orta Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümünde Profesör ve Bölüm Başkanı. 1953'ten bu yana, değişik sürelerde, Columbia, Princeton, Pennsylvania ve NY Üniversitelerinde Türk Dili ve Edebiyatı, İslamiyet, Türklerin Tarihi, İslam Tarihi, Türk Kültürü, İslamî Edebiyat, Çağdaş Türkiye konulu dersler verdi.

1971'de T.C.'nin ilk Kültür Bakanı olarak Kültür Bakanlığı'nı kurdu ve yönetti. Daha sonra Dışişleri Bakanlığının ilk Kültür Büyükelçisi oldu; Birleşmiş Milletler Daimi Delege Yardımcılığı da yaptı. 1991'den beri UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kuruluşu) Yönetim Kurulu üyesi.

Türkçe kitapları arasında beş şiir kitabı, *Eski Uygarlıkların Şiirleri, William Faulkner-Hayatı Sanatı Eseri, Eskimo Şiirleri, Eski Mısır Şiiri, Kahramanlar ve Soytarılar: Shakespeare'in Dünyası, Shakespeare'in Tüm Soneleri, Yaşayan Amerikan Şiirleri, Amerikalı Kadın Şairler* v.b. var.

Eserlerinden bazıları, Fransızcaya, Hintçeye, Ordu Diline, İbraniceye ve Farçaya çevrildi.

İngilizce kitapları arasında iki şiir kitabı, "Çağdaş Türk Edebiyatı", "Modern Türk Tiyatrosu", "Yaşayan Türk Şairleri", "Türk Halk Masalları ve Şiirleri", Yunus Emre konulu üç kitap, (Metin And ile birlikte hazırladığı) "Mevlâna ve Mevleviler", "Şair Kanuni Sultan Süleyman" ile Sait Faik, Orhan Veli Kanık ve Fazıl Hüsnü Dağlarca kitapları var.

Türkçeye ve İngilizceye birçok oyunlar çevirdi. Bunların çoğu oynandı ve/veya yayınlandı.

ABD'de uzun yıllar P.E.N. Yazarlar Derneğinin Yönetim Kurulu üyesi ve Uluslararası P.E.N. Kongrelerinde delegeydi. Amerikan Şiir Derneğinde, Amerikan Şairleri Akademisinde ve Üniversite Profesörleri Birliğinde üyedir. Başta *World Literature Today* olmak üzere, birkaç edebiyat ve sanat dergisinde Yazı Kurulu üyesidir.

Rockefeller Vakfı'nın Beşerî Bilimler Armağanını, Columbia Üniversitesinin "Thornton Wilder Ödülü"nü, UNESCO'nun Hizmet Madalyasını, Boğaziçi Üniversitesinin fahri doktorasını aldı. İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth, Halman'a "Sir"e eşit olan "Knight Grand Cross" ünvanını verdi.

güneş-tanrı ile sevgi ozanı

ESKİ MISIR'DAN ŞİİRLER

TALÂT SAİT HALMAN

YKY

Şiir - 13
ISBN 975-363-251-7

Eski Mısır'dan Şiirler / Talât Sait Halman

1. baskı Şubat 1994
2. baskı: 1000 adet, İstanbul, Şubat 1995

Yayına Hazırlayan: Selahattin Özpalabıyıklar
Tasarım: Mehmet Ulusel
Ofset Hazırlık: Nahide Dikel
Baskı: Altan Matbaacılık Ltd. Şti.

© Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti., 1994
Tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No: 285 Beyoğlu 80050 İstanbul
Telefon: (0-212) 293 08 24 Faks: (0-212) 293 07 23

İçindekiler

11 • Sunuş
13 • Önsöz: Eski Mısır Şiiri

ŞİİRLER
59 • Şen Türkü
60 • Sevgiliye Büyü Yapmak İçin Şiir
61 • Ne Günlere Kaldık?
62 • Yakarı
63 • Yüce Yiğit
64 • Nil Taşınca Sevinç
65 • Yaşlılık Yıkım
66 • Kıvranan Ülkemiz
70 • Amenofis'in Öğütlerinden: Başkasının Toprağına Göz Dikme
71 • Ölüm
72 • Ölünün Yolculuğu
76 • Sevgi Konuşmaları
81 • Sonsuz Hakan
82 • Ipıssız
83 • Tertemiz Adam
85 • Lânet Duası
86 • Nil'e Övgü
87 • Adalet Denizi
88 • Gel Gör Beni Aşk Neyledi
89 • Her Yerde Sen
90 • Ordumuz

91 • Tarlalarda Buluştuğumuz Sevgiliye Hoş Türküler
94 • Dilin Gücü
95 • Kötü Çağ
97 • Tatlı Sözler
100 • Göz Açtırma Asilere
101 • Seni Seve Seve
102 • Güneş-Tanrının Övgüsü
105 • Gidenler Dönmüyor
106 • Kusursuz Yavrucak
107 • İşte Başımıza Gelenler
111 • Öğütler, Özdeyişler
113 • Gece
114 • Eşsiz Yiğit
115 • Akhenaten'in Yakarışı
116 • İncir Ağacının Türküsü
120 • Yarını Düşünme
121 • Ceza
122 • Yüceliği Katmerlidir Hükümdarın
123 • Sevgi Peşinde
125 • Dost Tanrıya
126 • Dirilen Ölünün Güneşe Söylediği Kutsal Şarkı
127 • Şen Yaşıyoruz
128 • Osiris'e Sesleniş
129 • Hoş Türküler
131 • Kahraman Özlemi
133 • Dördüncü Amenofis'in Tek Tanrıya Seslenişi
134 • Yaman Korku
135 • Sessiz Tapınmak
136 • Adımdan İğreniyorlar
137 • Ötelerde Yaşayan
138 • Gününü Gün Et
139 • Üçüncü Amenemhat İçin Övgü
140 • Ne İdik, Ne olduk

141 • Tanrı
142 • Sevgi Ezgileri
145 • Ateşli Adamla Sessiz Adam
146 • Amun'a Yakarış
147 • Çengi Türküsü
148 • Firavun Amenemhat'ın Oğluna Öğütleri
149 • Bahçe Türküleri
152 • Din Adamı Ankhu'nun Söz Sanatı Konusunda Düşünceleri
153 • Din Adamı Ankhu'nun Bozuk Düzenden Yakınması
155 • İnsanın Dili
156 • Dördüncü Ramses'in Tahta Çıkışı
157 • Yüreğin Şen mi
158 • Sevgi Şiirleri
161 • Mernepta'nın Tahta Çıkışı
162 • Tek Tanrıya Övgü
163 • Başlıca İsimler
165 • Kaynaklar

"Yazarların Ölümsüzlüğü"nden bir seçme

Kitap, yazıtlardan anıtlardan üstündür,
Dört yanı sımsıkı örtülü gömütlerden de...

İnsan çürür gider, ceset toprak olur,
Ölümün kucağına düşer yakınlarının hepsi...

Ama kitabı, dillere gönüllere
Destan olur da unutturmaz onu.
Sapasağlam köşklerden üstündür kitap,
Tapınaktaki taş sütunlardan üstündür.

SUNUŞ

Eski Mısır şiirinin ilk örnekleri, günümüzden 5.500 yıl önce yazıya geçirilmişti. Tarihin en yaşlı, ama aynı zamanda en genç, en dinç nice şiirlerini bize Eski Mısır uygarlığı armağan etti.

Türkçemizde, Eski Mısır konusunda üç genel kitap yayınlanmıştı: Mehmet Ali Şevki'nin (eski harflerle) çıkardığı bir araştırmadan sonra, 1939'da Yusuf Ziya Özer ve 1956'da Prof. Afet İnan birer tarih kitabı hazırladılar.

Gözkamaştırıcı zenginliğine rağmen, Mısır şiiri bizde uzun süre rağbet görmedi. Selahattin Batu, Nezih Neyzi, Tunç Yalman, Bülent Ecevit, L. Sami Akalın, Said Maden, Sönmez Kantman, Musa Baran v.b. dergilerde bir avuç güzel çeviri yayınladılar, o kadar.

1972'de ben *Eski Mısır Şiiri* başlığı altında, ilk geniş derlemeyi yayınladım. O kitap, Eski Mısır şiirinin gelişmesi ve özellikleri konusunda bir araştırmadan ve çeşitli şiir türlerinin bellibaşlı örneklerinden oluşuyordu. Semih Balcıoğlu'nun güzel resimleriyle süslenmişti. Uzun bir Önsözde, Mısır uygarlığının genel çerçevesi içerisinde şiirin yerini ve estetik değerlerini anlatmaya çalışmıştım. Çeviriler, şiirlerin aslına sadık kalarak Türkçenin özelliklerine de uygun olmaları anlayışı ile yapılmıştı. Bir değişiklik, başlıksız şiirlere başlık verilmiş olmasıdır.

Elinizdeki cilt, *Güneş-Tanrı ile Sevgi Ozanı: Eski Mısır'dan Şiirler*, 1972 çıkışlı *Eski Mısır Şiiri* adlı kitabın genişletilmişidir. Kısa ve uzun birçok yeni çeviri ekledim, Önsözde değişiklikler yaptım, bibliyografiyi dolgunlaştırdım ve "Başlıca İsimler"i açıklayan notlar yazdım. Sanırım, eski Mısır şiirinin hiçbir önemli yapıtı ya da örneği bu derleme dışında bırakılmamıştır.

Güneş-Tanrı ile Sevgi Ozanı'nın günışığına çıkmasına yardımcı olan Sayın Turhan Ilgaz ile Sayın Enis Batur'a ve Yapı Kredi Yayınları'na yürek dolusu teşekkürler sunarım.

Eski Mısır şiirleri, çok tanrılı inançlardan tek tanrılı dine, öğüt yazınından sımsıcak aşk şiirlerine, beddualardan ağıtlara, kaside gibi övgülerden yaman yergilere, sürükleyici yakınmalardan incecik duygu şiirlerine, kötü yönetimlerin eleştirisinden ölüm düşüncelerine, hikmet sözlerinden büyülü bir lirizme kadar, bizlere güçlü evrensel yaşantılar sunuyor. Umarım, Eski Mısır şiirinin serüvenini izlerken yeni duygulara, düşüncelere, coşkulara kapılırsınız.

Talât S. Halman

Önsöz:
Eski Mısır Şiiri

I. TARİH/UYGARLIK

"Ben dünüm, bugünüm, yarınım.
Varlığımla dolmayan gün yoktur.
Benim açtığım yoldur şimdiki çağ."
Ölüler Kitabı'ndan

İnsanlığın en eski ve en üstün uygarlıklarından biri, Mısırda doğup gelişmiştir. Mezopotamyadan sonra tarihin ikinci büyük uygarlığını yaratan Eski Mısır, İsa'nın doğuşundan beş bin yıl kadar önce, yeni taş çağında, tarım, sulama, köy hayatı bakımından önemli atılımlar yapmış, İsa'dan önce 3500 yıllarından başlayarak göz kamaştırıcı bir başarı dönemine girmişti. İranlıların ve İskender'in İsa'dan önce dördüncü yüzyıldaki saldırılarıyla karanlıklara karışıp giden eski Mısır, Doğu Akdeniz, Kuzey Afrika ve Güney Avrupa kültürleri üzerinde derin ve yaygın izler bırakmıştır. Finikeliler, İbraniler, Yunanlılar, Romalılar yüzyıllar boyunca Mısır uygarlığından esinlendiler.

Eski Mısır, yeryüzüne ileri bir teknoloji, geniş kapsamlı bir inanç ve ahlâk sistemi, değerleri bugün bile göz dolduran bir sanat ve edebiyat getirdi. Ünlü Mısır bilgini Adolf Erman, eski Mısırlıları şöyle tanımlıyor: "Uyanık ve aydın, başka uluslar uyuyup dururken çoktan ayağa kalkmış olan, bol yetenekli insanlar..." Büyük Yunanlı tarihçi Herodot, Mısırlıların başarılarını eserinin birkaç yerinde saymıştır: "İlk kez yıl birimini bulup yılı on iki aya bölen, tanrılara mihrap, dış görünüş ve tapınak sağlayan, taştan hayvan heykelleri oyan, şölenler, geçitler ve dinsel adak törenleri düzenleyen, Mısırlılar olmuştur... İnsan ruhunun ölümsüz olduğu düşüncesini herkesten önce Mısırlılar ortaya çıkarmıştır."

Mısır uygarlığının insanlığa armağanları konusunda tanınmış Mısır kültürü uzmanı John A. Wilson, şunları yazıyor: "Eski Mısır,

insanlık tarihinin en erken döneminde pek çok manevi zafer kazanmıştır: ilk hanedanlar sırasındaki teknik ve entellektüel başarılar, kutsal önder kavramına dayanılarak yaratılan büyük bir ulus, ölümü inkâr eden bir din, kişiye verilen yüksek değer, ilk çağlarda hayal kırıklığını ve umutsuzluğu eziş, bütün insanlar için sosyal adalet kavramı, terimin tam anlamıyla "medeni" olan bir kültür, ilk büyük imparatorluğun kuruluşu, evrensel bir tanrının destekleyici gücüne inanış, tanrının merhametli ve bağışlayıcı olduğu düşüncesi..."

Dünya uygarlıklarını karşılaştırmış olan kültür antropologu G. E. Smith'e göre, yeryüzünün bellibaşlı eski kültürleri, Mısır uygarlığından çıkmış ya da hiç değilse esinlenmiştir. Smith, bereketli Nil'in çevresinde tarım toplumunun doğması, yerleşik ve birleşik bir düzen yaratılması üzerine önemle durmuştur. Sistemli olarak barınak yapımı, yeryüzünde ilk kez Mısır'da gerçekleşmiştir. Yerleşik tarım toplumu, ürünler için ambar yapımını, besi ve taşıma için de hayvanları ehlileştirmeği de başarmıştır.

Mısırlılar, İsa'dan önce 4241 yılında oldukça kesin ve 365 gün ilkesine dayanan bir takvim icad etmişlerdi. Zaman kavramı –belki de Nil'in belirli sürelerde taşması ve tarımsal hayatı günü gününe etkilemesi sonucunda– erken gelişmişti. Nitekim eski Mısır dilinde "yıl" kelimesi, tarımsal bir terimdir, tomurcuklanan bir bitki şeklinde yazılır, tam anlamı "kendini yenileyen"dir. Mısır takviminde dörder aylık üç mevsim vardı: Sel, Ekinlerin Çıkışı, Hasat... Mısır takviminde otuzar günlük on iki ay yer alıyor, her yılın sonuna beş gün ekleniyordu. Yılbaşı, ilk sel ayının birinci günü olarak kabul edilmişti.

Herodot, Mısır'ın Nil'den dünyaya armağan olduğunu yazmıştır. Koca nehir, taşarak geniş bir bölgeye bereket getiriyor, sağladığı tarım ürünleri muazzam bir nüfusu doyuruyordu. Bir yandan da, kıtlık korkusu vardı. "Yedi yıl bolluk, yedi yıl kıtlık" sözü yaygındı Mısır'da. Bu bakımdan Mısırlılar bolluk dönemlerinde, kıtlık günleri için istif ve hazırlık yapmağa alışmışlardı. Böylelikle, toprağın bereketi de, âfeti de, cimriliği de Mısır toplumunu elbirliğiyle çalışmağa, iyi örgütlenmeğe, düzenli bir hayat yaşamağa zorluyordu. Hem çalışmayı, hem eğlenceyi önemseyen Mısırlılar, başka eksikleri ve aksaklıkları ne olursa olsun, tembel insanlar değildi. Yaşadıkları çağı yüksek bir başarı düzeyine ulaştırmak, geleceği güven altına almak uğrunda canla başla çalışıyorlardı.

Uzun bir dönem, Mısır saldırılardan ve dış etkilerden uzak yaşamıştı. Kendi çevresinde kendi başına buyruk olan bu verimli ülkede doğaya, insana, zamana ve tanrılara güven duygusu kökleşti. Hayatı tazeleyen Nil, bu duyguyu sağlamlaştırıyordu. Dünyanın olanaklarına Mısırlılar iyimser ve güvenli gözlerle bakıyordu. Mısır uygarlığının önemli başarılarında hayat sevgisinin, dayanışma anlayışının, Nil nasıl ölümü yenerse insanın da yokluğa karşı zafer kazanacağı umudunun payı büyük olmuştur.

Daha başlangıçta, Mısır birkaç kesin atılımla taş çağından ileri uygarlığa geçmişti. İsa'dan önce 3500 yılına varmadan, Mısırlı tuncu ve bakırı işleyebiliyordu. Mısır'da, dış saldırı tehlikesine karşı müstahkem kentler kuruluyor; tanrılarla ilgili efsaneler, tarihî olaylar, gündelik izlenimler yazıya geçiriliyordu.

İlkel ya da tarih öncesi Mısır, çok sayıda beyliklerden meydana gelmişti. Zamanla bu beylikler, iki ülke, iki krallık olarak bir araya geldi. Biri, güneyde dar ve uzun vadi boyunca Deltaya kadar uzanan Yukarı Mısır; öteki, kuzeyde Nil Deltasını kapsayan Aşağı Mısır... "İki Ülke", tarih boyunca, ayrı özellikler taşımış, Yukarı ve Aşağı Mısır toplumları değişik değerlere yönelmiştir. Bu bölüntülü gelişme sürüp giderken, İsa'dan önce 4000 yılı sıralarında, kimliği kesinlikle bilinmeyen bir yabancı kuvvet, Mısır'ı istila etti. Yazının Mısır'a gelişi de istilâ süresinde olmuştur. Mısır tarihinin bu ilk çağlarında, memleket içinde, ulaştırma ve ticaret bir hayli ilerlemişti, Mısır dışına da çıkışlar oluyordu. Mısır, aslında kendi yaşayışının ve kültürünün doğrultusunda –özellikle Mezopotamya uygarlığından ayrı– gelişiyordu ama, başka ülkelerden bilgiler ve görgüler edinmekten geri kalmıyordu. Yine de Mısır tarihinin en önemli gerçeği, Nil nehriydi. Arnold Toynbee, Mısır'da doğayla toplumun çatışmasındaki yaratıcı gücü, özlü olarak dile getirmiştir: "Mısırlı, yenmesi gereken bir kuvvetle karşılaşmıştı, Nil boyunca uzanan vahşi ormanları temizlemek, bereketli kara toprağa hâkim olmak, selleri geme vurup sulama amacıyla kullanmak zorundaydı. Bu çetin işi başaran Mısırlılar, birleşik bir toplumu ve kültürü geliştirebildiler."

Mısır'ın siyasal birleşmesi, İsa'dan önce 3400 yılına doğru Menes tarafından gerçekleştirildi. Menes ve ondan sonra gelen birkaç önder, Mısır'da merkezî yönetimi ve sürekli barışı sağladı. Menes'in başa geçmesiyle "Hanedanlar Çağı" açılmış oldu.

Mısır tarihinin dönemlerini ilk ayıran Mısırlı rahip-tarihçi Ma-

neto (İ.Ö. 3'ncü Yüzyıl) olmuştur. Maneto, bazılarının başlangıç ve bitiş yılları kesin, bazılarınınkiler ise gelişigüzel olan 30 hanedan tesbit etmiştir. Mısır tarihi, ana hatlarıyla şu çağlara bölünebilir:

İlk Hanedan dönemi	İsa'dan Önce 3400 - 2900
Eski Krallık	2900 - 2475
Birinci Ara dönem	2475 - 2160
Orta Krallık	2160 - 1788
İkinci Ara dönem	1788 - 1600
Yeni Krallık	1600 - 1090
Yakın Çağ	1090 - 525
İran İşgali	525 - 332
İskender İşgali	332 - 323

Aynı süreyi, 30 hanedan arasında şöyle bölen tarihçiler var:

Birinci ve İkinci Hanedan	İsa'dan Önce 3400 - 2780
Üçüncü Hanedan	2780 - 2720
Dördüncü Hanedan	2720 - 2560
Beşinci Hanedan	2560 - 2420
Altıncı Hanedan	2420 - 2270
Yedinci - Onuncu Hanedan	2270 - 2100
On birinci Hanedan	2100 - 2000
On ikinci Hanedan	2000 - 1790
On üçüncü Hanedan	1790 - 1700
On dördüncü - On altıncı Hanedan	1700 - 1600
On yedinci Hanedan	1600 - 1555
On sekizinci Hanedan	1555 - 1350
On dokuzuncu Hanedan	1350 - 1200
Yirminci Hanedan	1200 - 1090
Yirmi birinci Hanedan	1090 - 945
Yirmi ikinci Hanedan	945 - 745
Yirmi üçüncü Hanedan	745 - 718
Yirmi dördüncü Hanedan	718 - 712
Yirmi beşinci Hanedan	712 - 663
Yirmi altıncı Hanedan	663 - 525
Yirmi yedinci Hanedan	525 - 404
Yirmi sekizinci Hanedan	404 - 398
Yirmi dokuzuncu Hanedan	398 - 379
Otuzuncu Hanedan	378 - 332

İlk iki Hanedan, Mısır'ın birleşme ve kültürel kaynaşma dönemiydi. Birinci Hanedanın kuruluşundan başlayarak dört yüz yıllık sürede, Mısır kültürünün ilkel unsurları ağır bastı. Üçüncü ve Dördüncü Hanedanlar sırasında, devlet istikrar kazandı, toplum hayatının birçok yönlerinde önemli gelişmeler oldu ve teknolojisi, dini, sanatı ve yazınıyla Mısır uygarlığı kıvama ermeğe başladı. Eski Krallık diye adlandırılan dönemde, devlet yönetimi olgunlaştı, madencilik ilerledi, firavunların gemileri Fenike'ye, Kızıldeniz'de Somali kıyılarına, kuzeydeki adalara yöneldi. El sanatları, daha sonraki çağlarda bile erişilemeyen bir düzeye ulaştı. Mısır tarihine şan katan ehramlardan birkaçı, Dördüncü Hanedan firavunları tarafından yaptırıldı. Beşinci Hanedan döneminde sanat ve yazın alanında atılımlar sağlandı. Merkezi Memfis'te olan Üçüncü, Dördüncü, Beşinci ve Altıncı hanedanlar, beş yüzyıllık bir sürede, dünyanın o zamana kadar gördüğü en ileri uygarlığı yaratmış oldu.

Mısır'da yayılan derebeylik, Firavunların iktidarını yıktı. Altıncı Hanedan sona erdikten sonra, Memfis'in egemenliği kalmadı. Yedinci Sekizinci Hanedanlar, kargaşalık ve belirsizlik içinde geçti. Mısır, ufak devletlere ve beyliklere bölündü. Otuz yıllık bir bocalamadan sonra, Dokuzuncu ve Onuncu Hanedanlar sırasında, Herakliopolis'teki soylular, ülkeye hâkim olmağa başladılar. İktidarın merkezi, Teb kentine geçti. Firavunların büyük yapılara girişmek merakı, soylu ailelerin firavuna karşı gelmesi, hükümdarların yeryüzünde ve öbür dünyada rahatı uğruna ulusal kaynakların sömürülmesi ve ağır vergiler konması, firavunların uzak bölgelerden destek sağlamak için maddi yükümlülükler altına girmesi ve dış ticaretin Mısır'a önemli yararlar sağlamaz duruma gelmesi yüzünden, Eski Krallık yıkılıp gitti.

İsa'dan önce 2160 yılında Aktoes, Teb'de Herakliopolis krallığını ve On birinci Hanedanı kurdu. Böylece başlayan Orta Krallık, ülkenin dört bucağına yayılmış olan derebeyliklerle ve rahip topluluklarıyla iktidar mücadelesine girişti. On birinci Hanedan, taviz vermeksizin, memleketin kaynaklarını rakip beylikler ve tapınaklar arasında paylaşmaksızın, Mısır'ı birleştirmek yolunda başarı kazandı. Mısır uygarlığı, yeni bir yaratıcılık dönemine girdi. Siyasal istikrar ve kültür gelişmesi bakımından, en üstün başarılar, On ikinci Hanedanın iki yüzyılı aşkın ömrü boyunca elde edildi. Birinci Amenemhat, derebeylik düzenini değiştirmeden, merkezî iktida-

rı bütün ülkeye yaydı. Mısır, çatışmalar, kargaşalıklar memleketi değildi artık.

Birleşik ve barışık Mısır, Orta Krallık döneminde, iç kaynaklarını görülmemiş ölçüde geliştirdi. Koskoca Fayyum bölgesi, tarıma elverişli duruma getirildi. Nil'den gerek tarım gerek ulaştırma için en geniş ölçüde yararlanma başladı. Amenemhat ile oğlu Birinci Sesostris, komşu ülkeler üzerinde egemenlik kurdular. Sina yarımadasındaki madenleri Mısır elde etti. Suriye talan edildi, Nübye sömürge durumuna sokuldu. Mısır, çevresindeki ve yakınındaki birçok uluslarla sağlam ticaret ilişkilerini geliştirdi. Mısır tarihinin bu zaferler dönemi, sanat ve edebiyatta da bir altın çağ oldu: Heykel, süs sanatları, resim ve şiir, en yüksek düzeye ulaştı. Mimari, bir kaç şaheserini verdi. Yazı kuralları kesinleşti. Musiki, dans ve başka seyir sanatlarında büyük ilerlemeler oldu. Mısır kültürü, başka uluslardan aldığı unsurlarla da zenginleşti. Orta Krallık, Mısır'da bir barış, refah, başarı ve fetih çağı olmuştu.

On ikinci Hanedan, İsa'dan önce 1785 yılı sıralarında düştükten sonra, Mısır yeniden derebeyliklerin mücadelesiyle kargaşalığa uğradı. On üçüncü Hanedan, birbiri ardına tahta geçen zayıf firavunlar elinde bocalarken, Asya'dan kopup gelen "Hiksolar" adlı "barbar" bir kavim, Mısır'ı boyunduruğu altına aldı. Yüz yıl kadar süren bu amansız işgale İsa'dan önce 1570 sıralarında Tebli prenslerden Amosis son verdi. Yabancı boyunduruğu, Mısırlıları manen sarsmış, yönetim sistemini hırpalamış, mimari ve sanat eserlerini yıpratmıştı. Ama, bu acıklı dönemden Mısırlılar, yepyeni bir milliyetçilik, özgürlük ve cihangirlik heyecanıyla çıktılar. Barbarlara karşı mücadele, hanedanın ve firavunun çabası değildi sadece; bir ulusal hareketti. Hiksolara karşı direnişte bütün derebeylikler birleşti. Mısır, Hiksolardan gerçek cenkçiliği, sistemli askerliği, sürekli seferberliği öğrendi.

Mısır, bağımsızlığını kazandıktan sonra, tam anlamıyla birleşik bir devlet olarak gelişti ve On sekizinci Hanedanla başlayan Yeni Krallık döneminde İmparatorluk oldu. Bu dönem, ulusal servet, siyasal iktidar, uygarlık bakımından Mısır tarihinin en parlak çağıdır. Başkent Teb, o zamana kadar yeryüzünde kurulmuş en büyük kent oldu. Mısır, artık doğudaki ve Akdenizdeki uluslarla görülmemiş ölçüde ticaret yapıyordu. Firavun Birinci Tutmosis ile oğlu Üçüncü Tutmosis, Sudan'dan Fırat'a kadar uzanan bir imparatorluk yarattılar.

İmparatorluk, iki yüz otuz yıl kadar sürdükten sonra, çeşitli iç ve dış nedenler yüzünden yıkıntıya uğradı. Hititler, Bedeviler, İsrailliler Mısır'ı yıprattılar. Ama, en büyük sarsıntılar, Dördüncü Amenofis ya da Amen-hotep adıyla tanınan firavun zamanında oldu. Yaygın bir din devrimine girişen bu firavun, tek tanrı olarak güneş-tanrıya tapınılmasını sağlamak istedi, bu inancı devlet dini yapmağa çalıştı. Siyasal ve dinsel zümreler, yeni dine karşı koyunca, firavun başkentin Teb'de olmasından vazgeçip Orta Mısır'da Amarna adlı yeni bir başkent kurdu. Amenofis, kendi adını da "Güneş-Tanrının hizmetinde" anlamına gelen Akhenaten'e çevirmişti. Sanat ve edebiyatta da yaygın değişmelere önayak olan bu devrimci firavunun karşısına dikilenler, iktidarı ele geçirdiler. Ama, iç çatışmalardan bitkin düşen Mısır, sonraki çağlarda birçok hanedanlar yönetiminde bir türlü eski gücüne kavuşamadı. Birinci Setos Filistinli Bedevilerle, İkinci Ramses Hititlerle, Mernepta Libyalılar ve İsraillilerle savaşlara girişti. Üçüncü Ramses, İsa'dan önce Onbirinci Yüzyılda, Mısır devletine ve kültürüne bir canlılık getirmeği başardı ama, ondan sonra gelen Ramsesler Mısır'ın yıkımına seyirci kaldılar. Mısır, üstüste Libya, Nübye, Habeş, Asur, İran ve İskender'in saldırı ve işgalleri altında yaşayıp çöktü. İsa'dan önce Dördüncü Yüzyıldan sonra, eski Mısır bir devlet ve bir uygarlık olarak ortadan kalkmıştır.

Üç bin yıllık Mısır tarih ve uygarlığı, İsa'dan sonra 19'uncu Yüzyılın başlarına kadar büyük ölçüde ihmale uğramıştı. Tarihçi Herodot ile coğrafyacı Strabo, Mısır gezilerinden izlenimlerini yazmışlar, birkaç klâsik yazar Mısır kültürüyle ilgilenmişti, o kadar. 1798'de Napolyon Mısır'ı işgal edince birçok ülkelerde bu muhteşem uygarlığa ilgi başladı. Fransız bilgin ve tarihçileri, Mısır konusundaki ilk bilimsel eseri hazırladılar: Bu, 19 cilt tutan *Description de l'Egypte* (Mısır'ın Tanımı) idi.

Napolyon ordusundaki bir nefer, Mısır'da siper kazarken, tesadüfen, yazılı bir taş parçası buldu. Bu, ele geçen ilk hiyeroglif örneği oldu. Neferin komutanı taş parçasını sakladı. Sonradan, bu önemli taş, İngilizlere geçti ve Londra'daki ünlü British Museum'a konuldu. 1822 yılında Fransız bilgin Jean-François Champollion o zamana kadar okunamayan yazıyı çözdü. Mısır bilimi denilen bilgi dalı böylelikle doğmuş oldu. Batılı bilginler, Mısır'a üşüştüler. Arkeologlar, dilciler, tarihçiler, heykel ve resim uzmanları, edebiyat araştırıcıları Mısır'ı ve yeni meydana çıkmağa başlayan eserlerini

didik didik ettiler. Birbiri ardına yapılan kazılarda firavunların hazineleri, plastik sanat eserleri, tarihî ve edebî metinler, süs eşyası, araçlar v.b. bulundu. Bunların çoğu, Londra, Paris, Turin, Leiden ve Berlin –sonraları da Amerika– müzeleri tarafından kapışıldı. İlk önemli araştırmalar, Fransızların kurduğu Institut français d'archeologie orientale du Caire (Kahire Fransız Doğu Arkeolojisi Enstitüsü)nün önayak olduğu çalışmalardı. Daha sonra, Almanlar (özellikle Lepsius), İngilizler (en başta Sir Flinders Petrie) ve Amerikalılar, Mısır biliminin kısa sürede büyük hamleler yapmasını sağladılar. Bugün, üzerinde en geniş ve en derin inceleme yapılmış olan eski uygarlıklardan biri, Mısır'dır. Eski Mısır uygarlığının bellibaşlı özelliklerini çok iyi biliyoruz. Mezopotamya, Orta Asya, Çin ve Uzak Doğu, Orta Doğu, Güney Afrika, Kuzey Amerika uygarlıklarının çoğuna kıyasla Mısır konusunda kesin, yaygın ve ilginç bilgimiz var.

Dini ve başka inançları, devlet düzeni, sulama ve ekim yöntemleri, mimarisi ve başka plastik sanatları, sosyo-ekonomik sistemi, hayat ve ölüm felsefesi, töreleri ve törenleri, gündelik yaşayışı, teknolojisi, sanatı ve yazınıyla Eski Mısır –bilgilerimiz arttıkça– tarihin erken bir çağında insanoğlunun ne muhteşem bir kültür düzenine yükselebilmiş olduğunu gözlerimizin önüne seriyor. Ölüler Kitabı'nda Mısırlının kendini dün, bugün, yarın olarak görmesinin haklı olduğuna inanıyoruz, çünkü Mısır, çevresindeki ve kendi tarihindeki en yararlı unsurları kullanıp geliştirmiş, hem kendi çağını güçlendirmiş, hem de insanlığın geleceğine sürekli katkılarda bulunmuştu. İnsanoğlu, evrensel uygarlığını oluştururken, gerçekten, Mısırlının açtığı birçok yollardan geçmiştir.

II. TOPLUM/YÖNETİM

"Öndersen, halkı yönetiyorsan mükemmel olmağa çalış. Yaptıklarında pürüz olmasın. Dürüstlük yücedir. Değerli olan, sürekli olur. Kötülük, önderi hiçbir zaman sakin bir limana götürmez."

Mısırlı Önderlere Öğütler'den

Mısır uygarlığının üstün başarılarında sağlam bir toplum düzeninin ve iyi yönetimin payı büyük olmuştur. Eski çağlardaki en "merkeziyetçi" devletlerden biri Mısır'dı. Bu yönetim sistemi, ülkede hizipleşme ve bölünmeler başlayınca sarsıntılara uğruyor, birleşik olunca askerî alanda da, toplum hizmetlerinde de, refah ve kültürde de önemli atılımlar yapabiliyordu. Mısır'ın geliştirdiği toplumsal kuruluşta, devletle din birbirine sımsıkı bağlıydı. Mısır'daki sistem, üç bin yıllık bir tarih boyunca, büyük ölçüde başarıyla uygulanmıştır ama, zamanla yeteri kadar değişip gelişmediği ve yeni şartlara ayak uyduramadığı için sonunda yıkılıp gitmiştir. Sistemin kendine dönük olması ve pek kesin, hattâ katı özellikler taşıması, başka uluslar tarafından benimsenmesini güçleştirmiştir. Kendine özgü bu yönetim düzeni, başka ulusların kişiliklerine ve ihtiyaçlarına uymadığı için etkili olamamış, başka toplumlarca uygulanmamıştır.

Mısır'da her firavun, yeryüzünde yaşayan bir tanrı gibi hüküm sürmüştür. Mısırlılar, değişik ve hattâ çelişik unsur ve kavramlardan kolay sentezler yapabilmiş bir ulustu. Bu bakımdan, "tanrı" ve "hükümdar" "kutsal varlık" ve "insan" arasında önemli bir fark gözetmiyorlardı. Devletin başında bulunan tanrı-firavun, devletin ta kendisi sayılıyordu.

Tanrısal firavunun her buyruğu kutsal, her yetkisi mutlaktı.

Mısır'da yazılı kesin kanunlar, kurallar yoktu. Devlet yönetiminin ilkeleri, belgelerle tesbit edilmiş değildi. Firavun, ulusal refahı, güvenliği ve iyi yönetimi sağladıkça "kutsal egemenliği" destekleniyordu, ama hükümdarlığı başarısız kalırsa –tanrısal kişiliğine rağmen– ergeç tahttan indiriliyordu. Başarı ölçüleri arasında, toprağa bereket getirmesi, kârlı ticaret sağlaması, iç gelişmeyi hızlandırması gibi unsurlar vardı. Firavun, halkla tanrılar arasındaki manevi ilişkileri düzenlemekten de sorumluydu. Hükümdar "her yerde hâzır ve nâzır", "herşeye kadir" sayılıyordu. Devletle firavun öylesine bir tutuluyordu ki Mısır dilinde "hükümet", "devlet", "millet" terimleri bile yoktu. Ancak "memleket" gibi coğrafi terimlerle "hükümdarlık", "yönetim" gibi firavunla doğrudan doğruya ilgili deyimler vardı. Ölümsüzlük, firavunların doğal hakkıydı. Mısırlılar, hükümdarın hayatta olduğu gibi, öldükten sonra da hüküm sürdüğüne inanıyorlardı. Mısır tarihi boyunca sadece bir kez –Birinci Ara dönemde– kutsal firavunun herhangi bir insan gibi yanlışlık ve kötülük yapabileceği, ortaya atılmıştır.

Eski Mısır şiiri, firavunların övgüleriyle doludur. Ama, ülkenin kötüye gittiğinden yakınan önemli birkaç şiir, gerek firavunun gerek başka yöneticilerin açıkça kınandığını gösteriyor.

"Yüceliği Katmerlidir Hükümdarın" başlıklı şiir, firavunu "azgın seli geri çeviren set", "sarp kayalar üstüne kurulmuş bir kale", "fırtınalara karşı koyan bir kaya", "sınırı aşanların amansız düşmanı" gibi benzetmelerle övmektedir. "Sonsuz Hakan" şiirinde hükümdarın tanrılığı ve ölümsüzlüğü, şu iki satırla anlatılmaktadır:

Sonsuzluğa kadar sürecek varlığın,
Sen var oldukça sürecek sonsuzluk.

Bozuk düzenden ve kötü yönetimden yakınmalar da Eski Mısır şiirindeki bellibaşlı temalar arasında:

İşte Saray, yoksulluk korkusuna kapılmış.
Kargaşalık yaratan bozgunculara
Karşı koymuyor hiç kimse.

İşte memleketin en değerli adamları
Evlerinden barklarından
Kapı dışarı ediliyor.

İşte cebi delikler zengin oldu.
Büyük adamlar bile övüyor yeni zenginleri.

İşte memleketin ileri gelenleri
İşsiz güçsüz, yoksul,
Koşuşup duruyorlar boş yere.

İşte devlet daireleri darmadağın
Çobansız kalmış bir sürü gibi.

İşte ülkenin en ulu kişilerine
Halkın durumunu anlatmıyor hiç kimse.
Batıyor bu memleket!

Bir başka şiirde, din adamı Ankhu şöyle yakınıyor:

Kargaşalık var ülkede, yıkımın eşiğindeyiz.
Kapı dışarı ettiler adaleti,
Haksızlık kol geziyor hükümet çevrelerinde.

Eski Mısırlıların tanrısal firavunda gördüğü üç kutsal nitelik, "hu" (yetkili konuşma) ya da (yön verici, yaratıcı buyruk), "sia" (görüş, duyuş, anlayış) ve "maat" (adalet, hukuk, iyi yönetim) idi. Hükümet işlerinde en önemli ilke sayılan "maat" kavramında "hak", "doğruluk", "gerçekçilik", "düzen" ve "iyilik" anlamları da vardı. Mısır toplumunun ahenkli yaşayışında, istikrar ve dirlik düzenliğinde "maat" büyük önem taşırdı. İyi yönetimin ve toplumsal ahlâkın temeli, firavunun yarattığı ve sürdürdüğü "maat"tı. Bugünkü anlamda ülkenin kanunları, firavunun "maat"ıydı demek yanlış olmaz.

Hükümdar, yurt içinde asayişi korumak, ülkeyi dışardan saldırılara karşı savunmak ve fetihlerle Mısır topraklarını ve kaynaklarını arttırmaktan da sorumluydu. Tarım alanlarını geliştirip bereketi çoğaltmak, yine firavundan beklenirdi. "Üçüncü Amenemhat İçin Övgü" adlı şiirde bu tema, açıkça dile getirilmiştir:

İki Ülke, O'nunla yemyeşil, koca Nil O'nunla bereketli:
Gücünü ve bolluğunu arttırdı iki Ülkenin.
O, hayatın ta kendisidir, serinlik veriyor ruha...

Halkını doyurmak için sebil ediyor hazinelerini
Ardından gelenlerin karnı tok, sırtı pek...
Firavun demek, yiyecek demektir.
Bolluk fışkırıyor ağzından.

Eski Krallık döneminde, yani Mısır uygarlığının gençlik çağında merkezî hükümete ve firavunun kişiliğine dayanan iktidar, önceki ve sonraki dönemlerin hepsinden daha "mutlak" olmuştur. Eski Krallığın son iki hanedanı, Nübyeyi ele geçirmek uğruna sürekli savaşa girişmişti. Bu uzun savaştan ve ehramlarla tapınakların yapımından doğan masraflar, halkın sabrını ve ülkenin kaynaklarını tüketti. Siyasal ve mali çöküntü sona erip de etkili merkezî hükümet yeniden kurulduğunda, eski kölelerin çoğunluğu özgürlüğe kavuşmuş bulunuyordu. Firavunlara vergi ödemek zorunda olan bu köylüler, artık çok daha geniş özgürlüklerden yararlanıyor, toprak kiralayabiliyordu.

Eski Krallıkta başlıca iki sınıf vardı: Asiller ve halk. Halkın büyük çoğunluğu köle olarak kullanılan köylülerdi. Gerek hükümet, gerek din işleri asillerin elindeydi. Zamanla ortaya başka sınıflar da çıktı: Profesyonel askerler, özgür köylüler, esnaf ve zenaatkârlar, soylular, yöneticiler, rahipler... Eski Krallık çöktükten sonra, bu toplumsal sınıflar gelişirken, çalışkan kişilerin büyük işlere getirilmesi de mümkün olmağa başladı. Nitekim, birçok yüksek seviyeli memurların mezarlarında yoksul ailelerden geldikleri halde kendi kendilerini yetiştirip kişisel erdemleriyle ilerledikleri iftiharla yazılıdır. Eski Mısır'da kesin bir "kast" sistemi yoktu.

Esnaf ile zenaatkârlar, kentlerde yoğunlaşmıştı. Çoğu işçiler, ihtisaslarına göre, değişik mahallelerde bir arada otururlardı. Hemen hepsinin bir loncası vardı.

Profesyonel askerlerin sayısı, yüzyıllar boyunca büyük artışlar gösterdi. Sonraki çağlarda, Arapların, Türklerin, Memluklerin yaptığı gibi, Eski Mısırlılar köle askerler kullanmışlar, hattâ bir çeşit yeniçerilik kurmuşlardı. İsa'dan önce Sekizinci Yüzyıldan başlayarak Mısırlılar, çok sayıda Yunanlıyı kiralık asker olarak kullandılar. On sekizinci Hanedan sona erdikten sonra, Mısır tarihinin kapanış yüzyıllarına kadar, askerler siyasal işlerde önemli bir rol oynadılar. Köylüler, iktidarsızdı, politikaya karşı ilgisizdi. Tahta geçmeğe, hanedan kurmağa çalışanlar, Libyalı, Nübyeli, Yunanlı askerlerden yararlanıyordu. Firavunlar, iktidarda kalmak için, bu ki-

ralık askerlere dayanmak zorundaydı. Herodot, İsa'dan önce Beşinci Yüzyılda Mısır'a gittiğinde, sadece deltada bir buçuk milyon profesyonel asker vardı.

Mısırlılar, askerliğin ne kadar çetin bir iş olduğunu birçok metinlerde belirtmişlerdir. Mısırlı babaların oğullarına öğütü daima kâtip ya da memur olmaktı. Askerlik konusunda bir yazar diyor ki, "Asker, sabahleyin kalkar kalkmaz azar işitir. Sonra, bütün gün ya talimde, ya savaş alanında zahmet çeker. Sırtına yaman bir darbe iner, derken kafasına iki gürz vururlar. Sonra gözünü patlatırlar, burnunun direğini kırarlar. Kâtip ol: mafsalların ince kalsın, ellerin yumuşak. Şanınla şerefinle, beyaz fistanlar içinde dolaş; saraylılar selâm versin sana."

Askerliği salık vermeyen Mısırlılar, yine de askerî zaferleri övmüşlerdir. Bazı uzmanlara göre dünyanın en eski yazılı şiiri olan "Ordumuz", bir zafer sevincini dile getirmektedir:

Sağ salim döndü ordumuz
Çöl insanlarının ülkesini allak bullak ederek.

Sağ salim döndü ordumuz
Ezdikten sonra çöl insanlarının ülkesini.

Sağ salim döndü ordumuz
Yerle bir ederek kentin surlarını.

Sağ salim döndü ordumuz
Binlerce düşman erini kesip biçtikten sonra.

Sağ salim döndü ordumuz
Yığın yığın tutsak getirdi.

Mısır tarihi boyunca, sadece tanrı firavun değil, bütün asiller ve yüksek seviyeli yöneticilerle rahipler, halk kitlelerinden ayrı yaşamış, uzak durmuşlardır. Kâtip ve memurlar, imtiyazlı bir sınıf durumuna girmiş, üstünlük taslamıştır. Okuması yazması olan, devlet işlerini yöneten, halkın kaderini etkileyen bu sınıf, çağdaş bürokrasilerde olduğu gibi, devlet hizmetlerinin sürekliliğini sağlamıştır. Yönetici ve memurların halkın derdini dinlemesi, Mısırlı yazarların üzerinde durduğu bir gerekliliktir: "Öndersen, dilek su-

nanları can kulağıyla dinle. Dertlerini sana iyice anlatsınlar, sabırla kulak ver, sertlik gösterme. Yakınanlar, derman bulamasalar bile, içlerini döküp rahatlamak isterler."

Devlet kuruluşunun en yüksek noktasında bulunan tanrısal firavun, hükümet sorumluluklarını başta Yüce Nâzır olmak üzere birkaç vezire ve yüksek seviyeli danışmanlarla memurlara bırakırdı. Eski Mısır'da üst tabaka, asillerden, rahiplerden ve devlet memurlarından meydana geliyordu. En önemli işlerdeki memurların edebiyatı, riyaziyeyi, mühendisliği iyi bilmesi, bina planı yapması, kamu inşaatını denetlemesi gerekiyordu. Bazılarına zaman zaman orduya komutanlık etmek görevi düşmüştür. Bu sınıftakiler, kendilerini gösterirlerse vezir ve yüce nâzır olabiliyorlardı.

Firavunlar, Mısır'ı güçlendirmek için yönetici sınıfın bilgisinden, tecrübesinden, çalışkanlığından büyük ölçüde yararlanmışlardır. Herakliopolis'teki hükümdarın oğluna verdiği şu öğüt ünlüdür: "İleri gelen adamlarının daha ilerlemesini sağla ki senin kanunlarını uygulasınlar... Yoksul, kendisi için gerekli olanı açıkça söylemez, ama çalışmasını mükâfatlandıran kimseye dört elle sarılır. Büyük adam, çevresindeki büyük adamlar ölçüsünde büyüktür. Yiğit saraylıları olan hükümdar kahramandır, soyluları bol olan firavun muhteşemdir." Mısır'da, tıpkı Osmanlılarda olduğu gibi, kan ve aile asaletine değil, zekâya, bilgiye, kahramanlığa, çalışkanlığa önem veriliyordu. Başka bir firavun öğütü der ki: "Bir asilin oğluyla bir yoksulun oğlunu ayrı tutma, yanına alacağın adamı elinden iş gelip gelmediğine göre seç." Gerçekten, sarayda görevli memur ve danışmanlardan bazıları, "Şanlılar" diye adlandırılan bu nüfuzlu kişiler, yoksul aile çocukları da olabiliyordu.

Yüce Nâzır, firavunun bütün din-dışı görevlerini yürütürdü. Mahkeme kararları için temyiz başkanlığı, başkent komutanlığı, dış işleri bakanlığı, bayındırlık denetmenliği, illerin ve vergi dairelerinin teftişi v.b. Yüce Nâzırın ödevleri arasındaydı. Yüce Nâzırdan sonra, İkinci Vezir gelirdi: Maliye Bakanı olan bu vezir, devletin bütün gelirlerini ve giderlerini yönetip denetlerdi. Yüce Nâzır ile İkinci Vezir, firavuna hergün devlet işleri konusunda bilgi sunardı. Devletin bütün işlerini yürütmek üzere, Mısır koskoca bir bürokrasi kurmuş ve mensuplarına sayısız imkânlar sağlamıştı. Eski Mısır metinlerinde, bürokratların övgüsü ve övüncü sık sık kendini gösteren bir temadır. Mısırlılar, devlet memurlarıyla iyi geçinmek gerektiğine inanırlardı. Bir öğüt kitabında şunlar yazılı-

dır: "Bulunduğun yerdeki yetkilinin dostluğunu kazan. Sakın sana öfkelenmesin. Evinde öteberi varsa ona ver."

Mısır, tam anlamıyla, bir teokratik devletti. Sadece tanrılıkla insanlığı birleştiren firavunun mutlak hükmü değil, bürokratik düzende memurlarla rahiplerin sıkı işbirliği, bu köklü düzeni üç bin yıl devam ettirdi. Bazı Ulu Rahipler –özellikle Karnak Başrahibi– birçok dönemlerde, devlet işlerine firavundan sonra en fazla yön verir durumdaydı. Zaman zaman rahipler firavunların iktidarını kısıtlayacak, hattâ hanedan değiştirecek kadar nüfuz kazandılar.

Mısır, eski uygarlıklar arasında, sosyal refah anlayışını en çok geliştirmiş olan ülkedir. Elbette sosyal adalet ilkesini benimsemiş olması, Mısır gibi bir sınıf sisteminin demokratik ve eşit olduğu anlamına gelmez. Yine de Mısırda, birçok dönemlerde, yoksullar için ilerleme, çalışanlar için fırsat, bütün vatandaşların ulusal kaynaklardan yararlanması v.b. gibi imkânlar vardı. "Adil ve eşit muamele görme" anlayışı, Mısır tarihi boyunca oluşmuştu. Hattâ bir ara, Mısırda insan değerini önemseyen bir çeşit hümanizma bile kendini göstermişti. "Maat"ın bütün Mısırlılara, en yoksul insanlara, hattâ kölelere kadar titizlikle ve eşitlikle uygulanması, firavunların önem verdiği bir adalet ve yönetim ilkesiydi. Babilde kanunla sağlanmaya çalışılan bu ülküyü Mısırlılar fiilî adaletle gerçekleştirmeye uğraştılar. Ancak, "Maat" kavramı, aslında tanrı vergisi olarak kaldı, yeryüzünde insanlara iktisadi ve toplumsal hakları bakımından yeteri kadar başarılı ve yaygın olarak uygulanamadı. Yoksulluğun alıp yürüdüğü dönemlerde bir özlem olarak ortaya çıkan "insanların kardeşliği" ve "herkesin doğal hakları" gibi düşünceler, ulusal refah çağlarında unutulur oldu. Ülke zenginleştikçe firavunlar halktan büsbütün koptular. Artan servet, imtiyazlıları daha zengin ederken yoksulların durumunu da nisbeten düzeltti ama, aslında, zenginle yoksul arasındaki uçurum büsbütün genişleyip karanlıklaştı.

Mısır şiirinin en ilginç örneklerinden biri, "Firavun Amenemhat'ın Oğluna Öğütleri"dir. Amenemhat, halka güvenilemeyeceğini, insanların nankör olduğunu haşin ifadelerle anlatarak oğlunu uyarıyor:

Kullarına yumuşak görünme.
Halk, korku saçanlara boyun eğer.
Tekbaşına yaklaşma yanlarına

Bağrına kardeş basma,
Dost bilme hiç kimseyi,
Senli benli olma,
Sonu yoktur bunun.
Rahat uyumak istersen kendi canını koru.
Kötülük çağında
Dostu yoktur hükümdarın.
Ben dilencilere sadaka dağıttım,
Öksüzleri doyurdum,
Büyükleri nasıl bildimse
Küçükleri de öyle hoş tuttum.
Buğday dağıttım, harman tanrısına gönül verdim,
Nil selâmladı beni her vadide.
Saltanat yıllarımda hiç kimse aç susuz kalmadı.
Sağladığım barış içinde yaşayıp övdü beni herkes.
Ama karnını doyurduklarım ayaklandılar,
Elimi uzattıklarım dehşet saçtılar ortalığa.

Ehramların yapımı, Mısır uygarlığının büyük başarılarından biri olduğu gibi, yaman bir sosyal organizasyon meselesidir. Pek az araç kullanılarak, on binlerce kişinin uzun yıllar sebatla çalışması sonucunda ortaya çıkan ehramlar, bazı tarihçilere göre Mısırlıların eser yaratma şevkiyle mümkün olmuştur, başka yorumculara göre ise Mısırlılar ehram yapımında gaddar ve amansız bir baskı altında çalıştırılmışlardır. Bazı yapımlarda, yüz bin kişinin çalıştırıldığı bildirilmektedir. Önce, madenlerden ehram yerine kadar uzanan yol yapılıyor, sonra ehram inşaatına geçiliyordu. Yolun on yıl, ehramın yirmi yıl sürdüğü olmuştur. Yüz bin kişinin kilometreler boyunca taş taşıyarak azman ehramlar kurmasını düzenlemek, Mısır devletinin yönetim gücünü tarihe isbat etmiştir. İsa'dan önce Beşinci Yüzyılda Mısır'ı gezen Herodot, bir ehramın yarattığı tepkiyi şöyle anlatıyor: "Mısırlıların başına gelen bu musibet, 106 yıl sürmüş. Mısırlılar, ehram yaptıran firavunlarından o kadar nefret etmişler ki artık adını bile anmıyorlar." Firavun Nekos'un Nil ile Kızıl Deniz arasında yaptırmağa kalkıştığı büyük kanal da 120 bin cana mal olduktan sonra bırakılmıştır.

Bazı kaynaklara göre, Mısırlılar kamu inşaatına ve ehram yapımını seve seve katılırlarmış, çünkü ulusun geleceğini sağlama bağlayacak olan tanrı-firavunun evini ve ülkesini bayındırlığa ka-

vuşturmak övünç verirmiş onlara. Gerçekten, Mısır tarihinin birkaç döneminde, Mısır'da kuvvetli bir vatandaşlık duygusu, memlekete hizmet anlayışı bulunduğu anlaşılmaktadır. Tanrıların koruyuculuğu ve hükümdarın önderliği altında ulusal kader uğruna canla başla çalışmak, bütün Mısırlıların önemsediği bir toplum göreviymiş, vatanseverlikmiş.

Başka bazı yorumculara göre, her yıl üç ay Nil taşınca tarım duruyor, âtıl kalan işgücünü devlet kamu inşaatına ve ehram yapımına yöneltiyordu. Halkın şevkle çalışması sözkonusu değildi, çünkü her Mısırlı, firavunun buyruğunu yerine getirmek zorundaydı. Mısır tarihinin birçok dönemlerinde köylüler ve köleler büyük bir ordunun birlikleri gibi örgütlendirilmişler, komutan ve çavuşlar gibi çalışan devlet memurlarından aldıkları komutların gereğini tıpkı erler gibi yapmakla görevlendirilmişlerdi.

Firavun, Mısır'ın siyasal ve toplumsal düzeninde "hayati" denecek ölçüde önem taşıyordu. Tek tanrı-önder, ülkesini cennete de, cehenneme de çevirebiliyordu. Mısır tarihinin ve kültürünün en parlak dönemleri, üstün firavunların başta olduğu çağlardır. Devlet de firavunundu, ulusun kaderi de... Memleketin toplumsal, siyasal, iktisadi, askerî ve kültürel varlığı, tanrı-önderin kişiliği ve kudretiyle bir tutuluyordu. Bu iktidarı iyi ya da etkili kullanamayan firavunlar, gerilemeye, çöküntüye, hattâ yıkıma yol açmışlardır. Barışı ve bütün ulusların iyiliğini isteyen Güneş-tanrı Aton'a inancı devletin tek dini olarak kabul ettirmeğe çalışan Akhenaten, iyi niyetine rağmen –daha doğrusu, iyi niyeti yüzünden– gafil kararlarla Mısır İmparatorluğunun belini doğrultamayacak kadar çökmesine sebeb olmuştur. Barış ve ulusların kardeşliği ilkelerine inanan bu firavun, bütün komşu ülkelerin hükümdarlarına birer mektup göndererek hepsiyle barış anlaşması yapmak istediğini bildirmişti. Akhenaten, komşu hükümdarların kabulünü ve iyi niyet gösterisini beklemeksizin, kendi ilkelerini bir ân önce uygulamak amacıyla, askerî kuvvetlerinde kesinti yapmış, Mısır kısa bir süre sonra yıkıcı saldırılara uğramıştı. Bir yandan memleket içindeki din mücadelesi, bir yandan dış saldırılar yüzünden çöküntü başladı. Akhenaten'in babası tahttayken Sudan'dan Fırat'a, Küçükasya'nın tâ içlerine kadar uzanan büyük Mısır İmparatorluğu parçalandı.

Tarihin en etkili ve başarılı siyasal düzenlerinden birini kurmuş olan Mısır, üç bin yıllık ömrü boyunca, çalışkan bir yöneticiler

topluluğuna ve halkın desteğine dayanan tanrı-firavunların önderliğinde yükseldi, kendisine tanınan "kutsal yetenek ve yetkiler"i iyi kullanamayan hükümdarlar yüzünden yıkıldı.

III. İNANÇLAR/TÖRELER

"Ölümün ank'*tan, hayattan başka adı yoktur."*
John Updike: "Mısırlı, Ecelle Karşı Karşıya" şiirinin son satırı.

Mısır tarihi boyunca üç büyük inanç egemen olmuştur: tanrıların ve kutsal önderlerin gücü, yaşamanın değeri ve ölümsüzlük... Eski yeni bütün kültürler arasında Mısır kadar iyimserliğe, var olmanın sevincine, tanrı ve doğa sevgisine bağlı olan kültür yok gibidir.

Başlangıçtan beri Mısırlılar, gerçek anlamda, "dindar" kişilerdi. Önceleri, her Mısırlı kendi kentinin koruyucu tanrısına inanırdı, ama yüreğine ve tapınağına başka tanrıları aldığı da olurdu. Bölgesel tanrılar da vardı, evrensel tanrılar da... Uzun süre, bölgesel tanrılar ya hayvan biçiminde, ya da hayvan başlı insan biçiminde düşünülmüştü. Evrensel tanrılar, genellikle, insan gibi görülür ve gösterilirdi. Ama, kesin kurallara bağlı değildi bu: Horus, bazen şahin, bazen insan biçimine girerdi. Gökyüzü tanrıçası Nut, inek olarak da, kadın olarak da düşünülmüştür. Güzellik ve zevk tanrıçası Altın Hator ise genelde kadın biçimindeydi. Nil tanrısı (bereket ve besi tanrısı, Hapi kadın memeleri taşıyan bir erkekti.

Mısır tanrıları, sonraki Yunan tanrılarının aksine, insanların arasına karışmazlardı, sevgi ve nefret, yardımseverlik ve öç gibi duygulardan yalnız iyi ve olumlu olanlara sahiptiler. Mısırlılar, tanrılarında en yüksek erdemleri görürlerdi. Taptığı tanrının isteğini yerine getirmek, onayını sağlamak, Mısırlı için kutsal bir görevdi. Zamanla tanrı korkusu azaldı: İsa'dan önce 1300-1200 yıllarında, insanoğlunun günahkârlığına rağmen tanrıların şefkat ve merhamet gösterip insanı ergeç bağışlayacağı düşüncesi yayılmağa başladı. Tanrılara insanca duyuş ve davranışlar vermek eğilimi de

gelişti. "Horus ve Set'in Çatışmaları" adlı efsane, Mısır tanrılarının tıpkı insanlardakine benzer heyecanlara, çılgınlıklara kapılabileceği inancının yerleştiğini göstermektedir.

Eski Mısır'da, bugüne kadar tesbit edilebilen iki bin tanrı adı kullanılırmış. Tanrılar, "teokrasya" usulüyle birleştirilirmiş bazen. Bu bakımdan, Mısır metinlerinde sözü geçen tanrıların yetenekleri, özellikleri ve nitelikleri çoğu zaman kesin değil, karışıktır. Tanrıların önemi de korudukları bölgelerin ve kentlerin siyasal kaderindeki iniş çıkışlara göre değişirdi.

En uzun ömürlü olan Mısır tanrılarından biri, güneş tanrı Re (Ra) idi. Heliopolis tanrısı olan Re, insan biçiminde düşünülmüş, dünyanın yaratıcısı olarak kabul edilmiştir. Re'den bir kademe aşağıda Osiris ve İsis'le birlikte sekiz başka tanrı vardır. Osiris ve İsis'in oğlu Horus da dokuz tanrıdan oluşan bir başka topluluğun başıdır. Güneşe tapınan Mısırlılar, Horus'u doğan güneş, Re'yi öğle güneşi, Aton'u batan güneş olarak görmüşlerdir.

Önemli ikinci bir tanrılar topluluğunun başında Tot vardı. Tot'un resmi, hep balıkçıl kafası olarak yapılmıştır. Tot, mevsimleri, ay'ı, yıldızları yönetir; hiyeroglif yazısını ve matematiği icad etmiştir; muhasebe, diller, büyücülük, hukuk, hattâ satranç oyunu, onun buluşlarıdır. Tanrıların kâtipliğini de yapar. Tot'a tapanlar, dünyayı onun yarattığına inanırlardı.

Üçüncü bir tanrılar düzeninin başkanı, Ta idi. Memfis kentinin tanrısı olan Ta, Memfislilere göre, Re'den önce vardı, hattâ Re'yi kendi varlığından yaratmıştır, bütün tanrılar ve insanlar onun manevi gücünün yansımalarıdır, şahin tanrı Horus, Ta'nın yüreği, akıl tanrısı Tot ise dilidir. Memfisliler, Ta'nın sanatçıları, zenaatkârları ve yazarları koruduğuna inanırlardı.

Mısır şiiri, evrensel ve bölgesel tanrılara güzel ve görkemli seslenişlerle doludur. Tanrıyı tek bir yeryüzü varlığı ve doğanın tümü olarak benimseyen ve bütün bütün Mısır'a kabul ettirmek çabasına girişen Dördüncü Amenofis (sonraki adıyla Akhenaten) inancını şöyle dile getirmişti:

Kanat çırpıp uçanların hepsi
Sen yükselince yaşar.
Gemiler sana özenerek
Gidip gelir ırmak boyunca.
Açılır bütün yollar

Sen geliyorsun diye.
Sıçrar bütün balıklar
Yüzünü görmek umuduyla.
Işıltıların ulaşır
Tâ denizin yüreğine.

Firavun Akhenaten'in "Tek Tanrı Dini" uğrunda giriştiği devrimden önce, birçok metinlerde ve şiirlerde, "tek tanrı", "biricik, tanrı" deyimleri geçmekteydi. Ama bu, bütün dünyayı yaratan ve yöneten tek bir yüce tanrı anlayışının ifadesi değildi de pek çok tanrı arasında bir tanesinin en önemli, en etkili, en ünlü olduğunu göstermek içindi. Gerçek "Tek Tanrı" dinini Mısır'a Akhenaten sunmuştur. Firavun, Güneş-Tanrı Aton'u coşkun bir sevgiyle övmüştür:

Ne güzel doğuyorsun göklerin ufkunda,
Yaşamanın başlangıcı olan Aton.
Sen doğudaki ufuktan göklere yükselince
Güzelliğinle dolup taşıyor bütün ülkeler.
Yücesin, güzelsin, nurlusun yeryüzü üstünde.

Bizlere görünmeyen mucizelerin var:
Eşin benzerin yoktur, yüce tanrı, tek tanrı!
Yapayalnızken yarattın dünyayı bildiğin gibi,
Hiç kimsede bulunmayan ulu kudretinle.

Mısır'ın en kudretli tanrılarından biri Amun (Amen) idi. Teb kentinin baş tanrısı olan Amun'un hükmü arttıkça kendisine bağlı olan rahiplerin iktidarı da arttı. Rahiplere karşı iktidar mücadelesine girişen Akhenaten, tek tanrı uğruna din reformu yapmağa çalışırken "zındık firavun" diye damgalandı ve sonunda mücadeleden yenik çıktı. Mısır din şiirlerinin en önemlilerinden biri, Amun'un tek tanrı (yani biricik tanrı) olarak övüldüğü uzun şiirdir:

Tanrı Birdir, tektir, ondan başkası yoktur.
Bir tanedir, O'dur her varlığı yaratan.
Bir ruhtur tanrı, görünmeyen bir ruh,
Ruhlar Ruhu, Mısırın Yüce Ruhu, Kutsal Ruh.
Tâ başlangıçta vardı Tanrı.

İlk varlıktır O. Hiçbir şey yokken O vardı.
Herşeyi O yarattı kendi doğduktan sonra.
Başlayanların Yaradanı. Sonsuzdur Tanrı,
Zamanın başından sonuna kadar.
Ezelden beri süregelen varlığı sonsuzluğa kadar sürecek.

Bütün Mısır'da en çok sevilen tanrı, Osiris'ti. Öteki tanrıların hemen hepsi, yüksek tabaka tanrısı olarak kabul edilmişti; Osiris ise hayırsever bir firavun, ölüler ülkesinin hâkimi, insancıl bir tanrıydı. Mısırlılar ölümsüzlüğe önem verdikleri için, Osiris'in ölümsüzlüğü bütün insanlarla paylaşan bir tanrı olması, değerini çok yükseltmişti.

Osiris, önceleri, ölen ama sel başlayınca dirilen bitki ve bereket tanrısı idi. Sonraları, hep mumyalanmış bir insan olarak gösterilmiştir. Sımsıkı mumya sargıları arasından dışarı çıkan ellerinde egemenlik timsallerini tutardı. Mısırlılar, Osiris'i yeryüzüne inmiş kutsal bir hükümdar olarak görürlerdi.

Efsanelere göre, Osiris yeryüzü tanrısı Keb ile gökyüzü tanrıçası Nut'un oğluydu. Babasından sonra Mısır hükümdarı olmuştu. Karısı, aynı zamanda kızkardeşi olan İsis'ti, oğlu da Horus... Osiris, hükümdarlığı boyunca ülkeye refah ve zafer getirdi. Ama, kıskanç erkek kardeşi Set, tahtı ele geçirmek için, türlü hilelere başvurarak Osiris'i öldürdü. Osiris'in ölüsü paramparça edilerek dört bir yana savruldu, ırmağa atıldı. İsis, uzun süre, oradan oraya giderek Osiris'in parçalarını topladı. Ciğerlerinin bütün gücüyle Osiris'e soluk verdi. Osiris yeniden canlandı. Horus, bu dirilişten sonra doğmuştur. İsis, gizli bir yerde, Horus'u büyüttü. Set'in öldürmesi tehlikesinden uzakta büyüyen Horus'u annesi İsis, tanrılar mahkemesine götürdü. Horus, yeryüzü hükümdarlığının kendisine verilmesi gerektiğini savundu. Set ise Horus'un Osiris'in oğlu olamayacağını öne sürdü. Tanrılar, Horus'u haklı bulup hükümdarlığı ona verdiler. O zaman, Osiris Ölüler Ülkesinin hükümdarlığına geçti.

İsis'in ölü Osiris'i diriltmek için seslenişi, Ölüler Kitabı'nın en güzel bölümleri arasındadır:

Kalk, Osiris, kalk artık.
Seni diriltmeğe geldim.
Kalbin çarpıyor hâlâ,
Uzak çağlardaki kalbin.

Osiris adına Mısır'ın birçok yerinde tapınaklar kurulmuştu. En önemlisi, Abidos'taydı. Her yıl, bu muazzam türbede, bir anma töreni düzenlenir, Osiris'in hayatı, ölümü ve dirilişi dramatik bir piyes şeklinde canlandırılırdı. Firavun, başlıca rolleri devletin en yüksek yetkililerine verirdi. Yerli halk ve memleketin dört bucağından gelen binlerce ziyaretçi, törensel piyese katılırdı. Ölüm sahnesinde, seyirciler çığlık çığlığa ağlaşır, dövünür, kendilerini yerden yere atar, hatta birbirlerine saldırırlardı. Törenin en sevinçli olayı olan "diriliş" sırasında ise aynı kalabalık, vecde gelircesine kıvanç duyardı. Piyesin sonunda, Horus ile Set'in orduları karşı karşıya gelir. Herkesin katıldığı heyecanlı çatışmada, öldürülen olmazdı ama, sık sık kafa göz yarılırdı. Bu tören, yeryüzünde dram sanatının ilk büyük örneklerinden biridir ve özellikle Orta Doğuda ve Yunanistan'da trajedinin gelişmesini etkilemiştir.

Horus yeryüzü hükümdarlığını aldıktan sonra ölüler ülkesine hükümdar olan Osiris, ölenlerin öbür dünyada yargılanmasını yönetirdi. Mısırlılar, adak, büyü ve kurban sayesinde, öteki hayatta Osiris'in sevgisini ve desteğini sağlayarak ölümsüz olmağı umarlardı. Bu bakımdan, Osiris zengin yoksul, asil köle bütün Mısırlılar için kutsal ve ölümsüz bir hayata kavuşmanın özlemini ve umudunu temsil ediyordu.

Üç bin yıllık bir süre boyunca Mısırlılar, ölülerin çürümesini önlemeğe, varlıklarını diri tutmağa çabaladılar. Ruhun beden öldükten sonra da yaşadığına, yaşatılabileceğine inanıyorlardı. Mısır kültürünün en ilginç ve en yaratıcı yönlerinden biri, ölümsüzlük, sonsuz hayat, ölümü ve zamanı yenmek düşüncesi olmuştur.

Mısırlılara göre, insanlarda en az iki manevi varlık vardı. En belirlisi olan "ka", insanla birlikte doğar, ömür boyu ayrı yaşar, ölüm ânında vücuda dönerdi. Beden, parçalanır ya da yok olursa, "ka" yitip giderdi. Mumyacılık ve mezara ölünün resmini koyma usulleri, bu anlayıştan doğmuştur. Böylelikle, vücut bozulursa ya da kaybolursa "ka"nın mumyada, resimde, heykelde yaşamağa devam edeceğine inanılırdı.

Mısırlı, insanda bir de "ba" bulunduğunu sanırdı. Ölümden sonra yaşayan ruh anlamına gelen "ba", önceleri sadece hükümdarlara ve soylulara özgü olan kutsal bir kuvvetti.

Cennete ulaşan ruhun gerçek adı, "akh" ("ank") idi. "Akh" yeryüzünde yaşayan canın cennetteki ışıltılı varlığı olarak bilinirdi.

Mısırlı, insanın ölümsüzlüğe ve muhteşem sonsuzluğa yönelen canevine "sekhem" de derdi.

Osiris inancı Mısır'a yayıldıktan sonra, eskiden firavunlara ve asillere özgü olan ölümsüzlük, bütün Mısırlılar için mümkün görünmeğe başladı. Ruhun ölümden sonra cennete olmasa bile Osiris'in yeraltındaki ölüm âlemine giderek yaşayabileceği inancı aldı yürüdü. Osiris dini, ölümsüzlüğe kavuşmak için yeryüzünde iyi olmak ve iyilik yapmak anlayışını da yerleştirdi. Eskiden, ölümsüzlük sağlamak için muazzam mezarlar, türbeler, ehramlar yaptırmak gerektiğine inanılırken artık iyiliğin ölümsüzlüğe götüreceği düşüncesi ağır basıyordu. Mısırlı, hile ve hırsızlıkla servet elde edilse bile bunun kârı kısa sürer, oysa "maat" (adalet, doğruluk, dürüstlük, iyilik) sonsuz mutluluğu gerçekleştirir diye düşünüyordu. Yine de, ölümsüzlüğü sağlama bağlamak isteyenler, bol paraları varsa, koskocaman türbeler yaptırıyordu.

Mısır'daki ehramların hemen hepsi, firavunların yeryüzünden öbür dünyaya güvenle geçişini, çürümeksizin muhafaza edilişini ve faniliğin ötesinde dinç ve mutlu yaşamağa devam etmesini sağlamak amacıyla inşa edilmişti. Mezarlara ve piramitlere uzun yıllar yetecek kadar yiyecek, içecek, giyecek, araç konurdu. Mısır uygarlığının en değerli örnekleri, 19'uncu ve 20'nci Yüzyıllarda yapılan kazılar sonucunda ehramlardan çıkarılmıştır.

Bedeni gelecek çağlara kadar yaşatmak için doğan mumya sanatı, İsa'dan önce bin yılı sıralarında en yüksek düzeyine varmıştı. Mumyalama için, beyin ve iç organlar çıkartılır, deri altına çamur ve kum doldurulurdu. Bütün bedene aşı boyası sürülürdü, yanaklara allık, dudaklara boya... Gözlerin yerine billur yerleştirilir, vücut, özel sargılarla sımsıkı örtülürdü, sonra, uzun bir tören yapılarak, ölü görüyor, işitiyor, konuşuyor, yemek yiyormuş gibi "canlandırılırdı".

Mısırlılar iyimser, şen yaşamanın tadını çıkaran insanlardı. Geçim sıkıntısı çekenler bile hayata bağlıydı. Yalın mezarlar da, göz kamaştırıcı türbeler de ölüme meydan okumak, ölümü inkâr etmek içip yapılırdı. Birçok mezar yazıtları der ki: "Ey dünyada yaşayanlar, hayatı sevenler, ölümden nefret edenler"...

Mısırlının ölümle bu kadar ilgilenmesi, hayatın tadını çıkaramadığı, ahrette rahata ve mutluluğa kavuşmaktan başka umudu olmadığı için değildi. Mısırlı, hem yeryüzünde yaşamaktan nasibi-

ni almak, hem de var olmanın zevkini sonsuzluğa kadar devam ettirmek istiyordu.

Bazı dönemlerde, Mısırlılar ölümden sonra hayat olmayacağına inandılar. "Gidenler Dönmüyor" başlıklı şiir, ölümsüzlüğün güçlü bir inkârıdır:

İzi bile kalmadı mezar tapınakları kuranların.
Bakın, nasıl yitip gitti o tapınaklar da.
Duvarları çoktandır yıkık,
İzleri yok artık
Hiç var olmamışlar gibi.

Dönüp gelmiyor ki gidenler,
Başlarına ne geldiğini anlatsınlar...
Mutlu oldular mı, olmadılar mı?
Anlatmıyorlar ki yüreğimize su serpilsin
Bizler de boylayıncaya kadar
Onların gidip sırra kadem bastığı yeri.

Yine de Mısır tarihinin temel gerçeklerinden biri, insanların yeryüzünde ve öbür dünyada güzel bir hayat bulunduğuna inanmasıdır. Mısırlıya göre, gündüze şükran duyulmalı, gece yakında başlayacak aydınlığın müjdesi sayılmalıdır. Ölümden sonra devam eden hayat, Mısır kültür ve yazınına yüzyıllar boyunca ilham vermiştir. Ölülere yazı ve mektup yazmak, Mısırda âdetti. Birçok yazıtlar şu inancı dile getirmektedir: "Ölüleri anmak, onları yeniden yaşatmak demektir."

Eski Mısırda din ve devlet, ayrılmaz bir bütündü. Firavun, tanrının, güneş-tanrının yeryüzündeki varlığıydı. Firavunun kendisi, tam bir tanrı olarak saygı görür, halkla başka tanrılar arasındaki ilişkiler için aracı olurdu. Tapınaklardaki günlük din törenlerini ve zaman zaman düzenlenen din şölenlerini yönetirdi. Mısırlılar, firavunun manevi gücünün ulusal refah bakımından büyük önem taşıdığına inanıyordu. Bu gücü kan asaletinin arttırdığı sanılıyordu. Firavun, daha çocuk yaştayken, kız kardeşlerinden biriyle evlendirilirdi. Büyüdükten sonra başka kadınlarla da evlenmesine izin vardı ama, doğacak şehzadelerin en saf kana sahib olması için

annelerin de firavun kadar soylu olması şart koşulurdu. Bu uğurda, firavunların kendi kızlarıyla bile evlendiği olurdu.

Firavunun sarayı, tapınak olarak inşa edilip bu amaçla da kullanılırdı. Aslında "firavun" kelimesinin anlamı, "ev", "konak", "saray"dır. Ana kraliçeler, kraliçeler ve prenseslerin de ölümsüz olduğu kabul edilirdi; bundan ötürü, onlar için de muhteşem türbeler yapılır, içleri bol bol erzak ve araçla doldurulurdu. Firavun ya da bir kraliçe öldüğünde, uşakları ve hizmetçileri de öbür dünyada iş görmek üzere hemen öldürülürdü.

Firavunun nüfuzunun ölümden sonra devam ettiğine inanılırdı. Memleketin koruyucusu olan ölü firavuna yüksek rahipler, nesiller boyunca hizmet ederlerdi. Bazı firavunların ahretten insanları ve tanrıları yutacağına inananlar vardı. Bir ehramdaki yazıt, firavunun tanrıları nasıl yutacağını şöyle anlatıyor:

En büyükleri, firavunun kahvaltısıdır,
Orta boylular, öğle yemeği,
En küçükleri akşam yemeği olur,
Yaşlı tanrılarla tanrıçalar çıradır.

Ehramlardaki birçok yazıtlar, firavunları öbür dünyadan her yere dehşet saçan, yeri göğü titreten birer yaman kuvvet olarak göstermektedir.

Hükümdarın devlet işlerine yön vermek üzere büyük tanrılarla kent tanrılarına danışması beklenirdi. Danışmadan buyruk veremezdi. Bu bakımdan, Mısır'da yönetim dine dayanır, halkın gözünde kutsal nitelik taşırdı. Rahipler, Mısır toplumunda çok önemli bir rol oynardı. Gündelik duaları, tanrıları kutlamak için düzenlenen şölenleri ve resmî törenleri düzenleyip yönettikleri gibi, kehanetlerde bulunurlar, belirli ücretler karşılığında kişilerin adaklarını tanrılara sunarlardı. Rahibelerin başlıca görevi ise, dinsel törenlerde çalgı çalıp şarkı söylemek ve dans etmekti. Birçok tapınaklarda "kutsal" odalıklar ve fâhişeler de bulunurdu.

Mısır'ın dini, inançları, töreleri günlük hayatta ve çağlar ötesinde egemen olan bir yüce tanrı düşüncesine dayanıyordu. Mısır şiirinin en güzel örneklerinden birçoğu, bu temel inanışı dile getirmiştir.

IV. SANAT/GÜNLÜK YAŞAYIŞ

"Şen geçir günlerini, bıkmadan, yorulmadan:
Ne malını mülkünü öbür dünyaya götürebilirsin,
Ne de geri gelirsin öteki tarafa gidince."

Mısırlıların yaşamında sanat önemli bir yer tutuyordu. Söz ve ses sanatlarıyla plastik sanatlar, gerek yüksek tabakanın gerek yoksul halkın kişisel ve toplumsal varlığını zenginleştiriyordu. Mısırlı, kültürünün güzelliklerinden ve başarılarından zevk duyuyor, bunlarla oyalanıyor, övünüyordu. Başka eski uygarlıkların hemen hepsinden değişik olarak, Mısır toplumu yaşamağı bir sanat gibi kabul edip kendini keyfe, eğlenceye, güzelliğe vermişti. Yaşama sevinci, Mısır şiirinde eski ya da ilkel toplumların hiçbirinin yazınında görülmeyen bir ölçüde ve açıklıktadır. "Şen Yaşıyoruz" adlı şiir, bunun en hoş ve coşkun örneğidir:

Sular akıyor gürül gürül,
Yükseliyor taşkın Nil.
Günler uzadı,
Geceler düzene girdi yine,
Aylar rastgele değil artık.
Tanrılar mutlu ve şen:
Kahkahayla, zevk içinde
Geçiyor hayat.

Mısırlının sanata inancı ve güvenci de dile gelmiştir. Sanatçının yaratma çabasına duyulan saygı...

Elinde keskiyle çalışan sanatçı
Tarlayı belleyen ırgattan fazla yorulur.

Akşam olunca yan gelip yatar mı? Ne gezer?
Kolları koparcasına çalışır
Ortalığı aydınlığa kavuşturmak için.

Eski Mısır'ın teknik, sanat ve zenaatte kazandığı başarılar, insanlığın uygarlık tarihinde önemli atılımlar olmuştur. Mimari, gemicilik, takvim, resim ve heykel, şiir ve düzyazı, oymacılık ve kakmacılık, tıp, mumyacılık, taş işçiliği, dokumacılık, dans, çömlekçilik, kuyumculuk gibi alanlarda Mısırlılar, sonraki çağların imrendiği işler yaptılar, eserler bıraktılar.

Mısır tarihinin şafak yıllarında, ev mimarisi, çanak, çömlek, cam ve madenî eşya işçiliği, süs eşyası üstün bir düzeydeydi. Mısırlı, İsa'dan önce 500 yılına gelmeden, birkaç hareketi birleştiren araçları geliştirip kullanmağa başlamıştı. Daha bu sıralarda, Mısırlıların matematik ve mühendislik bilgisi bir hayli ilerideydi.

Mısırlının gözünde, "yararlı" olan "iyi" demekti. Pratik yararla toplumsal ahlâkın bu birleşmesi, Mısır uygarlığını birçok icatlara ve eski buluşların mükemmelleştirilmesine yöneltti. 4241 yılında, 365 günlük takvim bulunmuştu. 3300 yılından 2500 yılına kadar, Mısır kültür ve teknolojide muazzam hamleler yaptı. Açık denizlere çıkan büyük gemilerin inşası bu dönemdedir. Matematik ve hendese ile astronomide önemli gelişmeler oldu.

Büyük ehramların hemen hepsi, İsa'dan önce 4000 yılından 2200 yılına kadar inşa edilmiştir. İnşaatta kullanılan basit ve ilkel araçlara rağmen, yüzyıllar boyunca yıkılmayan, hattâ yıpranmayan bu mimari harikaları Mısırlıların planlama, mühendislik ve iş teşkilatı gücünü tarihe isbat etmiştir. Nil yakınlarında taş boldu. Mısır insangücünden yana zengindi. Milyonlarca parça taş kesilerek önce kara yolundan, sonra sallarla Nil boyunca taşınıyor, ehram inşaatına getirilerek birer birer yerleştiriliyordu. 2900 yıllarında, Firavun Coser zamanında, İmhotep adlı ünlü mimar, dik dörtgen gömütleri birbiri üstüne koyarak "mastaba" isimli piramitleri yapmağa başladı. Mastabaların bazılarında 100 oda ya da bölme vardı. Özellikle firavunların ve zengin soyluların yaptırdığı ehramlara ve büyük türbelere gündelik eşya ve araçlar, yiyecek, sanat eserleri yerleştirilir, duvarlara Mısır hayatından sahnelerin resimleri yapılırdı.

İlk zamanlarda egemen olan büyük ehram merakı, sonraları yerini küçük yapı zevkine bıraktı. Mısır tarihinin son çağlarındaki

yapıların çoğu, zarif tapınaklar, dehliz biçiminde mezarlar, ince türbelerdir.

Taş binaların hemen hepsi, tanrılar adına ve firavunlarla devlet ileri gelenleri için yapılmıştı. Başka kimselerin evlerinin inşasında kerpiç, tahta, saz gibi dayanıksız malzeme kullanılırdı. İlk zamanlarda çoğu evlerin damı bile yoktu. Sonraları, zenginler mutfağı, yıkanma yerleri, havadar oturma odaları, ayrı yatak odaları, ahırı olan yüksek tavanlı, küçük pencereli köşkler yaptırdılar. Bunların bazılarında, ikinci kat bile olurdu. Oturma odalarının duvarlarına genellikle resim yaptırılırdı.

Mısır uygarlığının yüce başarılarından biri, 2200 yıllık bir süre içinde gelişen Karnak tapınağıdır. Hemen her firavun, bu tapınağa bir sütun, bir bina, bir heykel eklemiş, ortaya bir buçuk kilometre uzunluğunda bir mimari ve sanat anıtı çıkmıştı. Karnak'ı asıl ihya eden, İkinci Ramses olmuştur. Nübyedeki Ebu Simbel de Mısır'ın sanat zaferlerinden biridir. Nil üzerinde 20 metre yükselen bu İkinci Ramses anıtı, Mısır sanatçılığının doruğu olarak kabul edilmiştir. Asvan Barajının yapımı dolayısıyla varlığı tehlikeye düşen Ebu Simbel'i 1960'larda, UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı) birçok devletlerin, kuruluş ve kişilerin de yardımlarıyla kurtarmıştır.

Giza'daki büyük ve ünlü sfenks de, akıllara durgunluk veren bir eserdir. Dördüncü Hanedan sırasında, 1600 yıllarında, taştan yontulmuş olan bu anıtın yüksekliği, 20 metredir. Kafası, insan başı; gövdesi, aslandır. Bazı tarihçilere göre, kafa Firavun Kafre'nindir. Mısırlılar, Kafre'nin Horus olduğuna, doğan güneş gücüne sahib olduğu için karanlığı ve kötülüğü ezdiğine inanırlarmış.

Mısırda başlıca üç sanat türü vardı:

1. Evlerde, gündelik işler için kullanılan eşya, araçlar, tabak çanak, süs eşyası ile ilişkili sanat.

2. Ölüler için sanat: mezarlar, maskeler, mumya sandukaları, öbür dünya için hazırlanan eşya.

3. Tanrılara, firavunlara, rahiplere adanan sanat, tapmak sanatı.

Resim ve heykel, Mısır uygarlığının dünyaya en büyük armağanları arasındadır. Özellikle duvarlara yapılan bol renkli resimlerde Mısır hayatının canlı, güzel, dramatik, eğlenceli sahnelerini buluyoruz. Elde başka kaynaklar olmasa bile, Mısır kültürünün ve yaşayışının birçok yönleri üzerinde resimlerden bilgi edinmek

mümkün olurdu. Günümüze gelen birleşik panoramanın zenginliği göz kamaştırıcıdır: Firavunlar, eceler, kör şarkıcılar, tapınak sahneleri, denizden ırıp çeken balıkçılar, satranç oynayanlar, adak ve kurbanlar, eğlentiler, aslan avı, atlar, şahinler, tarlada çalışanlar, sığırtmaçlar, ölülerin ahrete yolculuğu, yas tutanlar, avcıdan kaçan tavşanlar, şölenler, üzüm toplayanlar, rakkaseler, masal ve efsanelerden görüntüler, dama oynayanlar, ekip biçme, harman, hayvan ve tavuk bakımı, kasaplar, çalgıcılar, boğalar, kazlar, çekirgeler, yük taşıyan eşekler, kiralık askerler, kayıklar ve gemiler, ölen tilki, marangozlar, incir ağaçları, lotüs, ağlayan kadınlar, ceylan taşıyan adam, boğa güreşi, su aygırı avı, kediler, keskin hatlarla çizilmiş kadın ve erkek yüzleri (özellikle profiller), cenazeler...

Portre resimleri ve heykelciliği, Mısırda büyük önem taşıyan bir sanat türüydü, çünkü Mısırlılar insan ruhunun resimde ve heykelde yüz benzerliği sağlanırsa diri kalacağına, mezarda çürümeyeceğine, sonsuzluğa kadar yaşayacağına inanıyorlardı. Bu sanat, Üçüncü Amenhotep çağında yapılan muazzam heykellerle doruğa ulaştı. Çölün ortasında haşmetle yükselen yirmi metre boyundaki Amenhotep heykelinin ürkütücü bir güzelliği vardı. Daha sonraki bir firavun –belki de Mısır'ı istilâ eden bir yabancı hükümdar– bu heykellerin çoğunun yüzlerini kırdırıp kazıttı. Böylelikle rakiplerini ya da düşmanlarını yeryüzünden büsbütün silip atacağını umuyordu herhalde.

Dördüncü Amenhotep, Mısır'ın ilk gerçek düşünce ve sanat devrimini yarattı. Güneş-Tanrı Aton'a tek tanrı olarak tapılmasını devlet dini yapmağa gayret eden, bu uğurda başkenti değiştiren, kendi adını da Akhenaten'e (Güneş-Tanrının hizmetinde)ye çeviren bu firavun, sanatçıları gerçekçiliğe yöneltti. İnsanları oldukları gibi, yürürken, oynarken, konuşurken, doğal halleriyle göstermelerini istedi. Uzun süredir kalıplaşan, geleneklere bağlı kalan Mısır sanatı, yüksek estetik değerlerine rağmen, gerçeklerden kopmuştu; resim ve heykel, insanlardan çok soyut konularla ilgileniyordu, insanları idealize ediyordu. Amenhotep-Akhenaten döneminde, hem gerçekçilik, hem hiciv ve mizah gelişti. Hattâ müstehcen sanat aldı yürüdü. Firavun, kendisini güzelleştirmeden gösteren resim ve heykeller yapılmasına da izin verdi Sakatlığının örtbas edilmesini bile istemiyordu. Kızkardeşi Nefretete ile evlenmişti. Nefertiti'nin ince ve güzel yüzünün resim ve heykelleri, Mısır plastik sanatının şaheserleri arasındadır.

Akhenaten'in ölümünden sonra, eski dinin rahipleri yeni dini yasakladılar. Devrimci firavunun sanatta yapmak istediği yenilikleri ortadan kaldırmak çabasına da giriştiler. Ama, sanatçıların büyük çoğunluğu gerçekçi üsluptan, yeni ifade özgürlüklerinden, hiciv ve mizahtan vazgeçmedi.

Mısır'da, yüzyıllar boyunca, birçok el sanatları ve zenaatlar de gelişti. İsa'dan 1500 yıl önce bakırla tenekeyi karıştırmağı ve tunç yapmağı öğrenmişlerdi. Günümüzde kullanılan bellibaşlı metallerin çoğunu biliyorlardı. Altını eski uygarlıkların hepsinden iyi işliyordu Mısır. Abanozu, fildişini, kakmayı geliştirmişlerdi. Dericilikte eski çağlardaki hiçbir ulus, Mısır kadar başarı gösterememişti. Dokumacılıkta (özellikle ketende) dünya Yirminci Yüzyıla kadar Mısır'da sağlanan kaliteyi geçemedi. Mısır, rastık, allık, dudak boyası, sürme, saç ve tırnak boyası, kına, takma saç, çeşitli kokular bakımından çok ileriydi.

Mısırlıların bilimsel buluşlarına eski Yunanlılar çok ilgi gösterip imrendiler. Matematik ve mühendislikte çok ileri oldukları gibi, tıp ve cerrahi alanında önemli hamleler yapmışlardı. Hastalıkların teşhisi ve tedavisi, sakatlıkların giderilmesi gibi konularda dünyada yazılmış ilk bilimsel eser, insan anatomisi ve cerrahi usulleri bakımından Mısır'lıların erken bir tarihte ne kadar geniş ve kesin bilgi edinmiş olduklarını göstermektedir.

Mısır uygarlığının ilginç örneklerini çağımıza en iyi sunan anıtlardan biri, talihin ve tarihin garip bir cilvesiyle, Tutankamen'in mezarı olmuştur. Tutankamen, yirmi yaşına varmadan ölmüş önemsiz bir hükümdardı. Okadar önemsizmiş ki sonraki firavunlardan biri, kendi mezarını onunkinin üstüne kurdurmuş. Tutankamen'in mezarı altta kalınca erişilmez duruma girmiş. Yüzyıllar boyunca Mısır'daki türbe ve mezarları soyan hırsızlar, bu yüzden, Tutankamen'in mezarını hiç bulamamışlar. Böylelikle, Yirminci Yüzyılda arkeologlar, önemli eserlerle dolu olan bu mezarı sapasağlam ve içindeki bütün zenginlikleriyle meydana çıkardılar.

Hiyeroglif, resim yazısı da Mısır kültürünün ilginç ve nefis özelliklerinden biridir. Sağdan sola, soldan sağa, yukardan aşağıya, aşağıdan yukarıya yazılabilen bu güzel görünüşlü yazı, büyük bir ihtimalle, Mısırlıların kendi icadıdır. Sümerliler, Mısırlılardan önce yazı kullanıyorlardı ama, Mezopotamyadaki çivi yazısıyla Mısır'ın resim-hiyeroglif yazısı arasında bir ilişki ve benzerlik yoktur.

Aşağıdaki hiyeroglif örneği, "Ölüm" başlıklı şiirden bir parçadır:

Bu bölümün çevirisi şöyledir:

Ecel karşıma dikildi işte,
Burcu burcu öd ağacı kokusu gibi,

Sanki rüzgârlı bir gün, oturmuş yelkeni altında.
Ecel karşıma dikildi işte,
Lotüs çiçekleri kokuşlu,
Esrik ırmağın kıyısında.
Ecel karşıma dikildi işte.

Ölüm ve ölümsüzlük Mısırlıların en çok uğraştığı konular gibi görünürse de, hayata, zevke, güzelliğe dört elle sarılmış oldukları, kuşkusuz bir gerçektir. Kendilerine ve ülkenin mutlu geleceğine güven, köklü bir iyimserlik, şölen sevgisi, hayata bağlılık ve keyif, Mısırlılarda belirli tutumlardı. Yaşama sevinci, Mısırlı için, ecele karşı zaferdi. Mezarlar ve türbeler, ölümden sonra hayatın devam edeceğine inanıldığından ötürü, tabiat güzelliklerinin, bayram ve şenliklerin, ziyafet ve oyunların resimleriyle süslendirilirdi. Mısırlı, hem kendi çağını, hem geleceği eğlenceyle canlandırmağa meraklıydı. "Şen Türkü" bu yaşama sevincinin güzel bir örneğidir.

Hayatın zorlukları karşısında kalender bir davranış da Mısırlılarda sık sık görülmüştür:

Tanrının elinde yoksul musun?
Eksik olsun anbarlarda servet.
Yüreğin şen mi, için ferah mı?
Olmaz olsun
Üzüntü kumkuması zenginlik.

Geleceği umursamamak Mısır'lı şairin salık verdiği bir tutumdur:

Yarınından ürkerek yatağa girme sakın.
Düşünme ertesi gün nasıl geçecek diye.
İnsan bilemez yarın neler getirecektir:
Tanrı'nın elindedir yarının gerçekleri.

Keyif, oyun, açık hava, doğa güzellikleri, sevişmek, eğlenti, yiyip içmek... Mısır, eğlenceli yaşamın tadını çıkarmışa benzer. "Günümüzü gün etmeğe bakalım... Eğlenelim, coşalım... Sessizlik ülkesine gideceğimiz güne kadar..." Tıpkı Gılgamış'ın "Gece gündüz keyfine bak. Her günün şenlik olsun, şölen olsun" dediği gibi, Mısır'da da "carpe diem" (günün tadını çıkar) görüşü egemendi. Mısır

edebiyatının en güzel örneklerinden çoğu, sevgi ve yaşama sevinci şiirleridir. Mısır resimlerinin en etkilileri arasında da şölen ve eğlenti sahneleri vardır.

Mısır'ın toplum düzeninde nüveyi aile oluşturuyordu. Kadınların eski toplumlarda hemen hiç görülmeyen önemli bir yeri, geniş hakları vardı. Firavun Ta-hotep, öğütler derlemesinde, soyluların eşlerine gereken değeri vermesini tavsiye eder. Eceler ve prensesler, en geniş ve yüksek haklardan yararlanırlardı. Hanedanda ana kraliçelerin büyük nüfuzu olurdu. Firavunların krallık soyunda en asil kanın devamını sağlamak amacıyla kendi kızkardeşleriyle, hattâ bazen öz kızlarıyla evlenmeleri, kadınların firavun ailesindeki etkisini kuvvetlendirmişti. Mısır'da sadece hükümdarlar, birçok eş alabilirlerdi; başka herkes tek karı veya kocayla evlenirdi. Her toplum sınıfında kadınlar, kocalarının sosyal hayatına katılırlar, doğu uygarlıklarının hiçbirinde bulunmayan pek çok haklardan yararlanırlardı.

Mısır'da ulusal kaynaklardan ve toplum hizmetlerinden bütün sınıfların ve vatandaşların yarar sağlaması, yaşama sevgisini yaymış, kişilere özgürlük duygusu ilham etmiş, kaygı ve korku duymadan çağı benimsemek ve geleceğe bakmak alışkanlığı vermişti. Mısırlı, kendine ve topluma güvenir, varlığın zevkini çıkarırdı. Bu memnunluk canlı bir sanat yaratmıştı ama, kişilerin kendilerini ve toplumlarını yeteri kadar eleştirmelerine olanak vermediğinden, bilimsel çalışmaların ve yeniliklerin çok daha hızlı ve yaygın olmasını önlemişti.

Mısır, insan aklının dünyayı yöneten ve hayatın önemli unsurlarını yaratan bir kudret olarak görmesi, uygarlık tarihinin başlıca entellektüel başarılarından biri olmuştu. Akla inancı ruhun heyecanlarıyla ve sanat zevkiyle birleştiren Mısırlı, uzun süre, coğrafi ve askerî güvenlik içinde, yerleşik yaşamış, boş vakitlerini eğlenti, kültür ve sanat ile değerlendirmiştir.

Mısır, gerek yaşam, gerek sanat bakımından gelmiş geçmiş kültürlerin en verimli, en olumlu, en başarılı olanlarından biridir.

V. YAZIN/ŞİİR

"İnsan ölüp gider, toprak olur eti kemiği,
Çökmek ve çürümek herkesin alınyazısı,
Ama okurlar var oldukça yazanlar yaşar sonsuz."

Mezopotamya –özellikle Babil– yazınından sonra tarihin ikinci büyük yazını, Mısır'da doğup gelişmiştir. Türlerinin çeşitliliği, günümüze kadar gelen örnekleri, sanat kalitesi ve başka ülkelerin yazınına etkisi bakımından, aslında, Mısır Babil'den çok daha fazla önem taşımaktadır. Eski Doğu Akdeniz uygarlığı bütünüyle, İbrani ve Yunan yazınları ise özellikle Mısır'ın etkisi altında kalmıştı. Mısır sanatının değer ve geleneklerinden bazılarının izleri Roma çağında, hattâ Hıristiyanlığın başlangıcında görülmüştür. İbranilerin kutsal yazıları üzerinde Mısır'dan gelme inanç, düşünce ve üslup özellikleri çok daha belirlidir.

Mısır yazınının ilk örnekleri, din yazıtları, ilahiler, hükümdar övgüleri ve zafer kutlamalarıdır. Yazarları bilinmeyen bu ilk eserlerde tanrılarla kahramanların yaptığı büyük işler anlatılıyordu.

Mısırlılar, yazı ve şiirlerini genellikle duvara kazırlar, papirüs üstüne ya da defterlere geçirirlerdi. Yazı için en çok kamış kalem kullanılırdı. Papirüs pek dayanıklı olmadığı için, çok sayıda metin zamanla kaybolup gitmiştir. Papirüsten daha dayanıklı yazı malzemesi kullanılmış olsaydı bugün elimizde belki de daha yüzlerce , hattâ binlerce, edebî örnek ve tarih belgesi bulunacaktı.

Mısır yazınında pek çok tür bulunmakla beraber, birkaç tür gelişmemişti: Yazılı dram ve komedi, bunların başında gelmektedir. Din törenlerinde ve şölenlerde oynanan sözlü oyunların –bu arada, popüler ve etkili Osiris dramının– metinleri yoktur, hiç değilse şimdiye kadar bulunamamıştır. Epik edebiyat da, birkaç ilkel ya da yetersiz örnek bir yana bırakılırsa, gelişmemiştir. Tarih ve

coğrafya metinleri de yarım-yamalak kalmıştır. Bugün anladığımız çapta, hattâ eski Yunandakiler ölçüsünde tek bir Mısırlı tarihçi yoktur. Ancak, firavunların ve onların başarıları, kurulan ehram ve tapınakların, dikilen taşların künyeleri, adanan kurbanların, verilen armağanların listeleri yazıya geçirilmiştir. Üçüncü Tutmos, Batı Asyadaki harekâtını ayrıntılı olarak Karnak tapınağının duvarlarına kazdırtmıştır. Birçok asillerin mezarlarında da hayat hikâyeleri, bir hayli abartmalı olarak yazılı ya da kazılıdır. Mısır'da, gelişmeyen türlerden biri de, eleştiri olmuştur.

Dil ve güzel söz, Mısırlılar için gerek günlük yaşamda, gerek din yönünden büyük önem taşırdı. Bu inancı, Mısırlı ozan (yüz yıllarca sonra Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'de yazdığına çok benzeyen ifadelerle) belirtmiştir:

DİLİN GÜCÜ

Güçlü olmak istersen söz ustası ol:
Dil, yiğit elindeki kılıç gibidir.
İyi konuşan daha merttir iyi döğüşenden.
Dize getiremezler yüreği cerbezeli olanı.
İyilikle, adaletle hüküm sürer
Atalar dilini güzel konuşan.

Mısırlılar, "Söz hünerlerin en zorudur," kanısına varmışlardı. Kâtip ve memurlara önem vermeleri, hiyeroglifi güzelleştirmeleri ve yazınla, özellikle şiirle çok uğraşmaları, bu inançtan ötürüdür.

Mısır yazınının türlü türlü örnekleri var elimizde: "ehram yazıtları", en eski ve en ilginç dinsel yazın metinleridir, bunlar arasında ilâhiler, dualar, yakarılar, zafer övgüleri, efsaneler vardır. Dünyanın yaratılışı, büyücü öyküleri, macera ve yolculuk anlatıları, tarih metinleri, otobiyografik yazılar da Mısır edebiyatının tür zenginliğini göstermektedir. Felsefe ve yakınmaya ilişkin yazı ve şiirleri, üstün bir başarı düzeyindedir. Gündelik yaşamla ve çalışmayla ilgili şiirler, basit dille yazılmış lirik ve ritmik nazım parçalarıdır. Ahlâk ve öğüt edebiyatı, hikmet sözleri Mısırda çok yaygındı. Mektup türünün ve didaktik edebiyatın başlıca örnekleri, okul öğrencilerinin defterlerinde tesbit edilmiştir. Ne yazık ki bu defterler, öğrencilerin çeşit çeşit yanlışlarıyla doludur. Halk masalları ve kısa hikâyeler (bunların birkaçı Yunan yazarları tarafından kayda geçi-

rilmiştir) Mısır'dan kalma değerli edebî ürünler arasındadır. Firavun övgüleri, başlı başına bir tür niteliğindedir. Denebilir ki Mısır edebiyatının en önemli iki türü, din şiirleri ile sevgi şiir ve türküleridir. Kitabımızın sunduğu seçmelerde de ağırlık bu türlerdedir.

Atasözleri, ahlâk kuralları ve öğütler bakımından Mısır kaynakları bir hayli dolgundur. İsa'dan önce 3500 yılında bile bu edebî sanat, yüksek bir kaliteye ulaşmıştı. En eski ahlâki öğütler kitabı, Memfis kentinin yönetmeni Ta-hotep tarafından yazılmıştı. Ta-hotep, genç hükümdara iyi yönetim ilkeleri konusunda kılavuz olmuştu.

Ta-hotep'in özdeyişleri ve öğütleri arasında şunlar vardır:

"Bilgiliyim diye kibirlenme. Okumuşlara danıştığın gibi, cahillerle de konuş."

"Halkı korkutma. Korkutursan Tanrı da seni cezalandırır."

"Halkın güvendiği ve desteklediği önder, tanrı olur."

"Daima çalış. Beklenenden, istenenden, emredilenden fazlasını yap. Çalışacağın yerde boş durma."

"Vaktini iyi kullanamayanlardan hayır gelmez. Elinden geleni ardına komayıp hergün çalış ve evinin varlığını arttır. Çalışma, servet yaratır; çalışma bittikten sonra bile servet sürer."

Firavun Amenofis'in öğütler kitabı da Mısır ahlâk ve yazınının önemli bir belgesidir. Amenofis, devlet yetkililerinin âdil ve hakseever davranmasını, yiyip içmede aşırılığa gidilmemesini, insanın dilini tutmağı bilmesini, tanrılara inanç ve insanlara anlayış gösterilmesini, herkesin kendi durumuna şükretmesini salık vermiştir. Firavun, kendi oğluna servet düşkünü olmamasını, yürek huzuru aramasını söylemiştir. Bazı bilginlere göre, Amenofis'in sözleri sonradan İbrani ya da Arami dillerine çevrilmiştir; bu sözlerle İncil'deki bazı cümlelerin benzerliği bir raslantı değil, doğrudan doğruya çevirilerin sonucudur.

Bir bakıma, eski Mısır'da "sanat sanat içindir" düşüncesi ortaya hiçbir zaman çıkmamıştı. Sanat ve yazının belirli toplumsal ve dinsel amaçlara hizmet etmek anlayışı daima ağır basıyordu. Top-

lum dâvaları, şiirde ve düzyazıda sık sık dile getirilmiştir. "Akıllı İhtiyarın Uyarmaları" ve "Güzel Konuşan Köylünün Anlattıkları" gibi yakınmalar, adaletsizliğe, hırsızlığa ve baskıya karşı baş kaldırmalardır. Din yazınında ise, söz sanatları firavunların, soylulaların ve başka kimselerin ölümsüzlüğe kavuşmasını sağlamak amacını gütmektedir.

Firavunların savaş alanındaki başarılarını anlatan metinlerin başında, Hititle Mısır arasındaki Kadeş savaşının hikâyesi gelmektedir. Firavun İkinci Ramses'in ülkesini kahramanca savunmasını anlatan bu manzum destan, birkaç tapınağın duvarlarına yazılmıştır. Kadeş savaşı sonunda, 1269 yılında, Mısırlılarla Hitit arasında imzalanan antlaşma, tarihin ilk yazılı barış antlaşmasıdır.

Mısır yazınının ölümsüz eserlerinden biri, Ölüler Kitabı'dır. Bu, İsadan önce 1600 yılında başlayan Yeni Krallık sırasında ya da belki daha sonra, mezarlara ve türbelere yerleştirilen çeşitli büyü metinlerinden meydana gelmiş bir derlemedir. Büyülerin amacı, ölülerin ölümsüz olmasına ve kutlu varlığına yardım etmektir.

Mısır şiirlerinin büyük çoğunluğunun kimler tarafından yazıldığı bilinmemektedir. Kitabımıza alınan şiirlerden ancak üç beşinin hangi firavunlara, rahiplere ya da ozanlara ait olduğu bellidir.

Hemen her firavunun sarayında, bir şairin görevli olduğu sanılmaktadır. Bu resmî şairlerin işi, firavunlara kaside düzmek, önemli günler için şiirler hazırlamak ve din törenleri için ilahiler yazmaktı.

Mısırın edebî dili, zaman boyunca, değişmeler geçirmiştir. İsadan önce 14'üncü Yüzyıla kadar süren klasik dönemde, yüksek tabakanın geliştirdiği edebî dil, halkın anlayamıyacağı kadar çetrefil olmuştu. Ancak, halk masallarında arı bir dil kullanılıyordu. Firavun Dördüncü Amenofis, tek dine ve Mısır kültüründe devrimlere yöneldiğinde, dil ve yazında da kısa bir süre içinde büyük değişmeler oldu. Hemen hemen ölü duruma gelen klasik dil yerine, gündelik konular ve halk dili konuldu. Firavun, "Güneş-Tanrıya Övgü"sünde, eski, kalıplaşmış kavram ve benzetmeleri bir kenara iterek, yeni bir üslup kullandı. Dildeki bu tazeleşme, Amenofis (Akhenaten) yönetimi ve devrimleri bittikten sonra, gücünden ve hızından hiçbir şey kaybetmedi; aksine, kök saldı ve yaygınlaştı. Ama, Mısır'ın son birkaç yüzyılında, edebî dil okumuş azınlığın elinde, yeniden yapmacıklı, zor anlaşılır bir yola saptı.

Mısırın dil ve edebiyat zevkinde, üç bin yıl boyunca, belirli bir süreklilik görülmektedir. Değişmeler, sınırlı ve kısa süreli olmuştur. Mısır yazınında devrim değil, evrim vardır. Şiirde değişme özlemini açıkça belirten bir örnek biliyoruz. İsadan önce 2000 yıllarında Ankhu adıyla şiirler yazan Rahip Haheperesenb, yenilik isteğini şöyle dile getiriyordu:

İşitilmemiş sözler bulsam, garip cümleler söylesem,
Kimselerin kullanmadığı bir dilim olsa,
Tekrarlanmamış, bayatlamamış deyimlerimle
Eskilerin sözlerinden uzaklaşsam.

Mısırlıların şiir estetiğini tam olarak bilmiyoruz. Hangi edebî ürünlerin düzyazı, hangilerinin nazım olduğunu kesinlikle söylemek bile mümkün değil. Satırlarda muntazam uzunluklar, birtakım vurgular ve serbest ritmler bulunduğu belli, ama Mısırlıların bir vezin sistemi geliştirip geliştirmediği pek anlaşılmıyor. Şiir olduğundan kuşkulanmadığımız birkaç parçadan biri, "ölüm" başlıklı şiir... Mısır şiirinde uyak (kafiye) hiç yok dense yeridir. Bazı satır sonlarındaki eş ya da benzer kelimeler, rastlantı sonucu olsa gerek... Vezin ve uyak bakımından kesin bir yargıya varılamamasının nedeni, Mısır yazısında sesli harflerin belirtilmemesidir. Ancak, bir ritm düzeni uygulandığı belli oluyor. Şiirlerin ses âhengi, anlaşılan, çoğu zaman şarkı ya da türkü olarak, saz eşliğinde söylenmelerinden sağlanıyordu. Bazılarında basit bir "alliteration" (ses uyuşumu) da seziliyor.

Gerek düzyazıda, gerek şiirde cinaslar, kelime oyunları sık sık görülmektedir. Birçok şiirlerde klişeleşmiş teşbihler var ama, bazılarında şairin muhayyilesi geleneksel kalıpları kırarak taze, hattâ şaşırtıcı benzetmeler sunmaktadır. Mısır şiirinin özelliklerinden biri, birinci şahıstan üçüncü şahsa ansızın geçişlerdir. Mısır tarihinin ilk yüzyıllarında, şiirler benzetmelerle doluydu. Daha sonraki yüzyıllarda, yalın söyleyişler çok artmıştır. Mısırlı şairler ve yazıcılar şiirlerin görünüşüne de önem verirdi. Bazı şiirler, belli biçimlerde duvara kazılmış ya da papirüse geçirilmiştir.

Mısır yazınının birçok eser ve örnekleri, öğrenci defterlerinde, türlü yanlışlarla tesbit edilmiş olduğu için, bazı satırların anlamı karine ile çıkarılmakta, bazıları birkaç şekilde yorumlanabilmektedir. Birçok şiirin değişik versiyonları ve variyantları bulunmuştur.

Kitabımızdaki birkaç şiirin birbirine pek benzemesi, bundan ötürüdür. Değerli görülen iki versiyonun her ikisini birden sunduk.

Hiciv ve mizah, Mısır yazınında önemli bir yer tutardı. Hikmet edebiyatı, genellikle güleryüzlü, hoşgörülü, babacandır. Yukarı ve Aşağı Mısır arasındaki farklar ve görüş ayrılıkları, yüzyıllar boyunca sürüp gitmiştir. Yukarı Mısırlılar dayanıklı, kavgacı, incelikten hoşlanmayan, dobra dobra konuşan insanlarmış. Deltadaki Mısırlılar ise şen, kurnaz, keyif düşkünüymüş; savaştan ve döğüşten değil de tartışmadan ve hicivden hoşlanırlarmış. Aşağı Mısırlılar, Yukarıdakileri dangul dungul diye kıyasıya alaya alırmış.

Başlangıçta Mısır mizahı kırıcı, nobran, kaba saba iken sonraları çok daha ince, zekice, iğneli olmuştur. Mısırın düşmanlarına karşı amansız hicivler yazılmıştır. Bazı kişilere ve mesleklere karşı da yaman taşlamalar vardır Mısır yazınında... Hicvin en ilginç örneklerinden biri, koskoca firavunun düşmana saldırırken kediyle fare çatışmasına girişmiş gibi gösterilmesidir. Arasıra, tanrılara taşlama yapılmıştır. Osiris'in yerine geçmek için çarpışan Horus ve Set'le amansızca alay edilmiştir.

Mısır şiirinin en güzel örnekleri, kuşkusuz, sevgi şiirleridir. Çoğu kısa olan bu şiirlerde satırlar da genellikle kısa ve ritmiktir. Bazıları günümüze derlemeler halinde gelmiştir. En sevilenleri Yeni Krallık döneminde yazılmış olan sevgi şiirleriydi. Bunlar müzik eşliğinde okunurdu, ya da şölenlerde birbiri ardına okunurken arada müzik çalınırdı. Bu bakımdan, pek çoğu ilintisiz bir kümedir. Ama, bazı derlemelerde süreklilik, ilişki hattâ bütünlük görülmektedir. En önemli derleme, İsa'dan önce 13'üncü Yüzyılda kâğıda geçirildiği sanılan, ama çok daha eskiden beri kullanılagelen "Harris" papirüsü kolleksiyonudur.

Sevgi şiirleri, şölen ve eğlentilerde okunduğu gibi, mezar ve türbelere ölüleri keyiflendirmek amacıyla kazılır ve yazılırdı. Çoğunda doğa güzellikleri, ağaçlar, çiçekler, şenlikler canlı ifadelerle anlatılmıştır. Dert ve üzüntüler sözkonusu edilmez. Yaşamak sevinci, varlıktaki mutluluk dile getirilmiştir. Bu akıcı, kıvrak, neşeli şiirlerde, dünya nimetleriyle sevenlerin duyguları içiçedir.

Mısırlıların edebiyat zevki, yaşam sevgisi ve sanat başarıları, "Seni Seve Seve" şiirinde en güzel ifadesini bulmuştur denebilir:

Senin o tatlı soluğunu
Sindiriyorum içime.

Eşsiz güzelliğini
Seyrediyorum her gün.
Kuzey Rüzgârında duymağa
Can atıyorum sesini.
Seni seve seve gençleşsin
Diyorum bedenim.
Ruhumu okşayan ellerini
Ver bana, ellerini tutarak
Yaşasam diyorum.
Adım düşmesin dilinden
Sonsuzluğa kadar,
Kutlu olsun, mutlu olsun.

ŞEN TÜRKÜ

Ben seninim, sevgilim,
Bütün güzelliğimle senin.
Çiçeklerle, kokulu otlarla
Süslediğim bahçem gibi senin.
Cana can katıyor bahçede
Kendi elinle kazdığın su yolları.
Meltem okşuyor gönlümüzü,
Geziyoruz güzelim şölen yerinde.
Kolkola, eleleyiz...
Tepeden tırnağa huzur içindeyim.
Sevinçten kıvıl kıvıl yüreğim:
Seninle birlikte olmanın kıvancı.
Sesin şarap gibi iç okşayıcı.
Seni duydukça güzeldir yaşamak.
En güzel yemeklere içkilere değişmem
Yüzümde gezinen bakışlarını.

SEVGİLİYE BÜYÜ YAPMAK İÇİN ŞİİR

Dinle beni, Re, İkiz Ufkun Şahini, tanrıların babası!
Dinleyin beni, yedi Hatorlar,
siz kaderin ağını örerken kızıl ipliklerle!
İşitin sesimi, göklerin yeryüzünün tüm tanrıları!

Yalvarırım size,
Şu güzel kız, anasının öz kızı,
peşime düşsün hiç ölmeyecek bir arzuyla,
Ardımdan yürüsün
otlak arayan inek gibi,
bebeğin üstüne düşen dadı gibi,
sürüsünü önüne katan sığırtmaç gibi!

Onun bana âşık olmasını sağlamazsanız
ömrümün sonu gelmiş demektir
yanıp tutuşurum, kül olur giderim.

NE GÜNLERE KALDIK?

Eğri olan doğru, kötü şeydir
Eğik tartı gibi, çarpık çekül gibi...
İşte adalet yok artık, kalktı gitti!
Kötülük yapıyor kadılar;
Doğru işler hepten yanpiri...
Çalınmış malları aşırıyor yargıç.
Bir işi düzelten, bozuyor hemen.
Soluk verip canlandırması gereken kişi,
Düşkünleri boğuyor soluğunu keserek.
Haramiler hakem oldu;
Yoksulluğu ortadan kaldırması gereken,
Yoksulluk yaratıyor.
Kenti sel bastı...
Kötülüğe ceza vermesi gerekenler,
Suç işliyorlar boyuna.

YAKARI

Yüce Efendim,
Sen ki yalan dolanı yok edip
Adaleti baştacı ettirirsin,
İyiyi yükseltip her kötülüğü ezersin,
Bolluk nasıl ortadan kaldırırsa kıtlığı,
Giysiler nasıl çıplaklığı örterse,
Fırtınadan sonra duru gökler
Nasıl ısıtırsa üşüyenleri,
Çiğ nasıl pişerse ateşte,
Su nasıl giderirse susuzluğu,
Sen de öyle çevir yüzünü bana,
Mutluluğumu çok görme, beni hep sevindir,
İyiliğini esirgeme, kötülükten sakın.

YÜCE YİĞİT

Yiğitler yiğiti bileğinin gücüyle ezer düşmanı,
Üstelerine saldırıp yere yıkar cenkçileri,
Boynuzları büker, elleri kırar, orduları darmadağın eder,
Öfkeye kapılınca yarar kafaları, kimse duramaz karşısında.
Kaçanlara nefes aldırmaz, ya vurur, ya yakalar,
Saldırıya uğrarsa kılı kıpırdamaz, püskürtür düşmanlarını,
Sürüyle gelseler bile korku girmez yüreğine,
Doğululara kan kusturur yüce kahraman,
Esir almaktır en hoşuna giden iş.
Kalkanı ele alınca ezer önüne geleni,
Öldürmeği aklına koyduğunu öldürmeden bırakmaz.
Mızrağını, yayını büken olmamıştır.
Güneş düşmanı yılanlara benzeyen düşmanları
Kaçarlar önünden
Ulu Tanrıçanın kudretinden kaçar gibi.

Yiğitler yiğiti kıyasıya çarpışır,
Yok etmek istediklerinden iz bile kalmaz.
İncelikte de, cömertlikte de eşsizdir.
Nice fetihler başarmıştır sevgi gücüyle.
Kentin ahalisi, kendinden çok onu sever,
Tanrılardan çok onu kutlar vatandaşlar.
Sarayının önünden geçenler tapar ona...
Hakanımızdır, anasının karnında bile zaferler kazanmıştır,
Doğduğundan beri süregelmiştir zaferleri.
Halkına bolluk ve esenlik getirdi...
Tanrılar vergisi yücelikler onundur.
Bayram sevinci içindedir ülkesi.
Odur sınırlarımızı gitgide genişleten...
Güneyi fethedecek karış karış,
Şimdilik kuzey topraklarında gözü yok.
Bedevileri ezmek için yaratılmıştır yüce kahraman,
Çöl insanlarını ezip geçmek için.

NİL TAŞINCA SEVİNÇ

Nil'in taştığını görenler ürperir,
Tarlalar gülümser boydan boya,
Nehir kıyıları berekete kavuşur,
Gökten dökülür tanrı armağanları,
Yüzü güler bütün insanların...
Tanrıların yüreği şenlenir.

YAŞLILIK YIKIM

Yaşlılık geldi çattı,
Halsizlik, yorgunluk, cılızlık.
Çocuklar gibi bütün gün uyku...
Gözlerin feri gitti, kulaklar sağır.
Güç müç yok, sırf bitkinlik var.
Ağız laf yapmaz oldu.
Yürek bomboş, anımsamıyor geçmişi;
Kemikler sızlıyor tepeden tırnağa.
İyi şeylerin hepsi bozuldu;
Hiçbir şeyin tadı yok artık.
Yaşlılık yıkıp geçiyor insanı.
Burun tıkalı, soluk almak zor
Otursan da, ayakta dursan da
Bir yerin ağrıyor.

KIVRANAN ÜLKEMİZ

Çoluk çocuğumuzu, evimizi barkımızı
Koruması gerekenler diyor ki:
"Hadi gidelim, çalıp çırpalım."
Kuşçular bile çete kurmuş,
Delta köyleri takmış takıştırmış.
Babalar düşman gözüyle bakıyor oğullarına.
Dürüst kişiler ülkenin durumuna kan ağlıyor.
Çift sürmeğe gidenlerin elinden
Kılıç kalkan düşmüyor.
Kim yay tutmuşsa ok atmağa hazır.
Dört bucağa yayılmış kötü kişiler.
Nil taşkın, tam kıvamında topraklar,
Ama tarlalarda çalışmağa giden yok.
Yalın ayak başı kabak birtakım adamlar
Servet içinde yüzüyor şimdi.
Yüreği sızlıyor kölelerin,
Soylular katılmaz oldu halk eğlentilerine.
Hırsla öfkeyle kuduruyor insanlar,
Dertler veba gibi kırıp geçiriyor ülkeyi.
Kan fışkırıyor her yerden, ölüm kol geziyor;
Mumya sargıları hazırlanmadan geliyor ecel.
Irmağa atılıyor sürü sürü ceset,
Akarsular mezarlık oldu artık.
Kan revan içinde mumya yeri...
Duygulu insanlar hıçkırırken
Umursuzların kılı kıpırdamıyor.
İktidardakileri, zenginleri devirelim
Diyenler var kentlerde.
Balçığa saplanmış kuşları andırıyor insanlar,
Her yer pis, herkes hırpani.
Çömlekçi kasnağı gibi boş dönüyor ülkemiz.
Hırsızlar zengin ve zenginler hırsız.
İnim inim inleyen yoksullar diyor ki:
Irmak baştan sona kan, insanlar içiyor o kanı
Susuz kalmışlar gibi.

Yanıp kül oluyor evler bahçeler,
Ama saraylar yerli yerinde, şen şakrak.
Gemiler gelmez oldu güneyden;
Kentler yıkıldı,
Yukarı Mısır baştan başa çöl.
Timsahların karnı tok:
Yaşamaktan bezenler kurban ediyorlar kendilerini.
Topraklarımız alabildiğine çorak:
Taşra beylikleri perişan.
Yabancı askerler kol geziyor Mısır'da.
Dört bucaktan akın ediyor insanlar,
Mısırlıların nesli tükeniyor artık.
Köylü kadınlar takıp takıştırmış:
Altın, lâcivert taş, gümüş, firuze,
Akik, tunç, ülkenin en değerli taşları...
Bol bol yiyecek var ama, zengin hanımlar
"Nerde eski günlerin bolluğu!" diye iç çekiyor.
Ehramları kuran hünerli taş işçileri
Irgat oldu çiftliklerde.
Tanrının teknesini onarıp temizleyenler
Hep bir arada sabana koşuluyor şimdi.
Biblos'a giden kalmadı artık,
Mumyalar için sedir ağacını nerden bulacağız?
Ya rahiplerin tabutları ne olacak,
Nerden gelecek mumyalar için yağ?
Hiçbiri bulunmuyor, dışardan da gelmiyor.

El sanatları ölüp gitmekte...
Neye yarar tamtakır hazine?
Baştan başa yıkım. Kahkaha öldü. Gülen yok.
Ülkenin dört bucağında çığlık ve inilti...
Anayurtta yabancı oldu Mısırlılar.
Keller fodullar sürü sürü...
Soyluyu baldırı çıplaktan ayırmak zor.

Herkes, "Ah ölüp gitsem!" diyor.
Çocuklar "Babamız niye bizi bırakıp gitti?" diye üzgün.
Yerden yere vuruluyor şehzadeler.

Sevgiden doğan çocuklar çölün ortasına bırakılıyor.
Bedenlere can veren tanrı kıvranıyor.

Asyalılar, Delta'da işçi oldu.
Soylu kadınlarla köle kızlar aynı çileyi çekiyor.
Eskiden şen türküler söyleyen
Kadınlar ağıt okuyor şimdi.
Köle kadınlar, ağızlarına geleni söylüyor:
Öfkeleniyorlar hanım karşılık verecek olsa.
Hükümdarlar aç, hüngür hüngür ağlıyorlar.
Canından bezen bir adam diyor ki:
"Tanrının yerini bilsem kendimi kurban ederdim."
"Kardeş, kardeşi vuruyor. Sonumuz neye varacak?"
Koyunlar, sığırlar ağlaşıyor ülkenin durumuna.
Yolları tutmuş haydutlar, pusuda yatıyorlar da
Karanlığa kalan yolcuları soyuyorlar.
Önce varını yoğunu alıyorlar hepsinin,
Sonra yatırıp sopa atıyorlar öldürünceye kadar.
Keşki insanlık yok olup gitse:
Rahimlere tohum düşmese, analar doğurmasa...
Ah, huzura kavuşsa yeryüzü, ayaklanmalar bitse.

Otla suyla yaşıyor nice insanlar,
Kuşlara bile yem yok.
Domuzun lokmasını ağzından alanlar var.
Tahıl hak getire,
Ne giyecek, ne merhem, ne yağ.
Herkesin feryadı: "Yok! Hiçbir şey yok!"
Ambar, yerle bir oldu, bekçisi yatıyor yüzükoyun.

Belgeler çalınıyor devlet dairelerinden,
Tapınaklar alan talan...
Güçlü sözlerin foyası çıktı,
Sıfıra indi büyüler.
Köleler kendi başlarına buyruk artık.
Yargıçların yetkisine aldırış eden yok.
Kanunlar çiğneniyor gözler önünde,
Yoksullar hukuka meydan okuyor sokaklarda.
Görülmemiş işler yapılıyor şimdilerde.

Birtakım hınzır adamlar devirdi hakanı.
Kuzey ve güney hükümdarlarının sırrı çıktı ortaya.

Bir zamanlar kendine tabut alamayanlar
Türbe sahibi oluverdi.
Koskoca mezarlarda yatanlar çıkarılıp çöle atıldı.
Kulübesi olmayanlar konak sahibi şimdi.
Zengin adam, susuz kalıyor geceleyin;
Sofra artığı bulmak için dilenenler ise
Tantanalı ziyafetler veriyor.
Eskiden ipeklere bürünenler şimdi hırpani,
Çıplak gezenlerde bir giyim kuşam, deme gitsin.
Zenginler yoksullaştı, dilenciler zengin.
Soylu hanımlar, çocuklarını satıyor yatak yorgan uğruna.
Bir zamanlar geniş rahat yataklarda uyuyanlar
Yer döşeğinde kıvranıyor bugün.
Soylu hanımlar, açlıktan perişan,
Kasaplar yedikçe şişiyor.

Adamın kardeşini öldürüyorlar da gözü önünde
Kendi canını kurtarmak için kaçıyor.

AMENOFİS'İN ÖĞÜTLERİNDEN: BAŞKASININ TOPRAĞINA GÖZ DİKME

Ekili topraktan sakın kaldırma sınırtaşlarını,
Ölçmek için kullandığın ipin yerini değiştirme;
Hiç kimsenin bir karış toprağına imrenme,
Ezip geçme dullara miras kalan toprakları.

Tarlaları ek, onlarda bulursun sana ne gerekiyorsa;
Kendi harman yerinden kendi ekmeğini pişir;
Tanrının sana verdiği tek bir kile,
Zorla aldığın beş bin kileden çok daha iyidir.

Zorbalığın ürünü, ambarda bir iki gün durur,
Hayır gelmez öylesinden;
Bir anlık ömrü olur ambarda:
Şafak sökünce sıfırı tüketmiştir.

Tanrının elinde yoksulluk çok daha iyi
İstif edilmiş servetten;
Kaygı duyarak para yemektense
İç huzuruyla ekmeğini ye.

ÖLÜM

Ecel karşıma
Dikildi işte,
Hasta dirilmiş gibi,
Sapasağlam geziniyor.

Ecel karşıma dikildi işte,
Burcu burcu bir koku,
Yelkeni rüzgâra kaptırmış kendini.

Ecel karşıma dikildi işte,
Lotüs çiçekleri kokuşlu,
Esrik ırmağın kıyısında.

Ecel karşıma dikildi işte,
Herkesin gelip geçtiği yoldan
Savaş yorgunu bir er eve dönüyor.

Ecel karşıma dikildi işte,
Gökler duru artık,
İnsanın erişemediği.

Ecel karşıma dikildi işte,
İnsan nasıl yerini yurdunu özlerse
Yıllar yılı tutsak kalınca.

ÖLÜNÜN YOLCULUĞU

I
Uçan uçar!
Uçup gider aranızdan, insanlar.
Yeryüzünde değil artık,
Göklerdedir.
Balıkçıl gibi kanat açmıştır göğe.
Öpmüştür göğü şahin gibi.
Sıçramıştır çekirge gibi havaya.

II
Sevinçten uçuyor onu görenler
Başı Re gibi taçlı.
Hator gibi göğüslük takmış,
Atmaca gibi tüyleri var.
Yükseliyor göğe kardeşleri arasında,
Tanrılar arasında.

III
Senin yüreğin var, Osiris;
Ayakların var, Osiris;
Elin kolun var, Osiris.

Onun kendi yüreği var,
Kendi ayakları,
Kendi eli kolu.

Göğe merdiven dayamışlar
O tırmanıp çıksın diye.
Bir yüce soluk
Alıp götürmüş onu buğusuyla.

Kuş gibi uçuyor da,
Kınkanatlı böcek gibi konuyor
Re'nin gemisinde bir yere.
"Kalk git, otursun senin yerine."

Senin geminde kürek çekiyor, ey Re!
Senin geminle karaya çıkıyor, ey Re!
Sen ufuktan yükseldiğinde
O, elinde asasıyla ordadır,
Senin geminin kılavuzu, ey Re!

IV
Uyan, Ulu Yargıç!
Tot, kalk!
Uyuyanlar, uyanın!
Kenset'tekiler kalkın ayağa
Nil'deki koca balabandan önce,
Çakal-tanrı ılgından gelmeden.

Göklerde gezen iki yolcu, Re ile Tot,
Siz alın götürün onu,
Aşınızı, içkinizi paylaşsın,
Kalsın sizin kaldığınız yerde,
Sizin gibi güçlü olsun,
Yanınızdan ayrılmasın hiç.
Ey tanrılar, onun aşı sizinki gibi,
Re'nin şarabı gibi içtiği su.

V
Göğe yükseldi de
Re'yi buldu,
Re ayağa kalktı o yaklaşırken.
Yanına oturttu onu.
Yerde oturmasına razı olamazdı Re,
Biliyordu ki o Re'den yücedir.
O yerini aldı Re'nin yanında,
Göğün kuzeyinde,
Hakan gibi ele geçirdi İki Ülkeyi.

ÖLÜNÜN GÖĞÜ FETHİ

Göklerde cenk koptu.
En yaşlı tanrılar dediler ki:
"Hiç böylesini görmemiştik."
Horus'un Dokuzlusunun gözü kamaştı;
Varlığa egemen olanlar, öyle ürktü ki:
Göğü tutup yarıyordu çeliğini, Tanrılar çok korkuyor ondan;
Çünki o, en Yüce Tanrıdan yaşlı.
Buyruğuna karşı gelinmez.
Sonsuzluk ona vergi.
Akıl, onun ayak ucunda.
Sevinçle haykırın:
Ufku ele geçirdi, egemen oldu!

ÖLÜ, TANRILARI YUTUYOR

Gök bulutlarla kaplı,
Yıldızlar yağmuru var,
Yeryüzü tanrısının kemikleri titriyor
O ortaya çıkınca:
Bakıyorlar ki o en dinç tanrı,
Babalarını da yiyor analarını da.

Yılanları alnında.
Kılavuzu olan yılan, alnının ortasında.

İnsanları yiyor o,
Tanrılarla besleniyor.
Boynuzları kavrayan, hepsini
Tutup veriyor ona.

Görkemli kafasıyla Yılan, tanrıları
Gözlüyor da sürükleyerek getiriyor ona:
Heri-Terut, ellerini kollarını bağlıyor.
Bıçaklı Haberci, boğazlıyor onları.
Üzüm cenderesindeki Usta, onları doğruyor da
Parça parça pişiriyor tenceresinde.

Göklerde yaşayanlar hep onun buyruğunda,
Kadınlarının butlarıyla siliyorlar
Kapkacağı, onun için.

O, tanrıların belini kırdı, iliklerini emdi,
Yüreklerini alıp götürdü.
Akıllı kişileri o doyuruyor.
Yüreklerde, büyülerde yaşıyor mutlu.
O, her tanrının aklını yuttu da,
İşte, onların Ruhu, onun karnında şimdi,
Her birinin egemenliği onda!

SEVGİ KONUŞMALARI

ADAM DER Kİ:
Sevgilim, biriciksin, eşin yok,
Bütün kadınlardan güzel, parlak, kusursuz,
Yeni yılda, iyi yılda, gök çizgisinden gelen yıldız,
Renkleri baştan başa görkemli,
gözlerinin ışıltısında bir büyü.
Dudakları büyünün ta kendisi,
boynu incecik, upuzun,
göğüsleri görmelere değer;
Saçları gök rengi, pırıl pırıl,
kolları altından daha parlak,
Parmaklarına baktım mı çiçekler görürüm,
lotüs yaprakları gibi.
Kalçaları heykellere taş çıkartır,
bacaklarının güzellikte eşi yok.
Yürüyüşünden belli soylu olduğu.

Kollarını boynuma dolasa gönlüm kölesi olur.
Herkes dönüp bakar –vebali boynuna–
görmek için güzelliğini.
Onunla sarmaş dolaş olmaktır en yüce mutluluk:
Âşıkların en üstünüdür ona kavuşan.

Her göz, peşine takılır
uzaklara gittikten sonra bile,
Biricik tanrıçadır,
benzeri yoktur.

KIZ DER Kİ:
Bu adamın sesi allak bullak ediyor gönlümü.
Acı çekiyorsam suç onun sesindedir.
Anamın komşusu!
Ama gidip görmeme izin yok,
Anam çıldırtmalı mı beni böyle?

ANA:
Aman, konuşma artık, bırak şu adamı,

aklıma geldikçe tüylerim diken diken oluyor.

KIZ DER Kİ:
Tutsak olmuş gibiyim, öyle seviyorum ki onu.

ANA:
O çocuk daha, üstelik kuş beyinli.

KIZ DER Kİ:
Ben de öyleyim, tıpkı onun gibi.
Kollarımı boynuna dolamağa can attığımı bilmiyor bile.
O zaman, bakalım, Anam ne der?
Altın tanrıça birleştirse ikimizin alınyazısını.

Gel seni görebileceğim bir yere.
Babamla Anam sevinirler o zaman.
Herkes bayılıyor sana eğlentiler düzenlemeğe,
Onlar da eğlenti yapmağa fırsat bulur.

YİNE KIZ KONUŞUYOR:
Dedim ki şu güzel yere geleyim de
biraz dinleneyim bari,
Karşıma sevgilim çıkmasın mı arabasının içinde,
birkaç arkadaşıyla birlikte!
Geri dönmek olur mu artık?

Önünde yürüsem mi acaba
hiç umursamadan?
Ah, geçip gitmenin tek yolu ırmağı aşmak ama,
suyun üstünde yürüyemem ki.

Gönlüm karman çorman:
Önünde yürüsem foyam ortaya çıkacak,
Söyleyivereceğim sırrımı, diyeceğim ki:
Sen de söyle!
O da adımı söyleyecek, sonra tutup
gününü gün etmek isteyen arkadaşlarından
birine aktaracak beni.

Yüreğim eriyor onu nasıl sevdiğimi düşündükçe.
Ben, başka kızlar gibi davranamam ki.

Yüreğim yerinden oynamış bir kere,
Bırakmıyor giysimi seçeyim
ya da yelpazemin arkasına saklanayım.
Rastık çektirmiyor gözüme,
bir koku seçmeme izin yok.

"Durma öyle, eve gel, gir içeri."
Böyle demişti yüreğim bir kere
Böyle diyor ne zaman düşünsem sevgilimi.
Eğlenme benimle, deli gönlüm.
Nedir bu soytarılığın?
Otur, sus! Hiç ses çıkarma,
bekle o gelsin sana.
Ayağımı denk alırsam elâlem
"Sevgi kızın başına vurmuş," diyemez.
Onu hatırladığında
dimdik, kaskatı dur,
beni yaya bırakma.

ADAM DER Kİ:
Altın gibi pırıldayan Tanrıçaya,
Kudretli Hator'a
taparım, överim onu.

Göklere çıkarırım Cennetin Ulu Kadınını,
kutlarım Göklerin Yüce Varlığını.
Ulu Kadın duyar da yakarışımı
alınyazımı birleştirir sevgilimle.
Sevgilim beni bulmağa kendi ayağıyla gelmiş buraya,
sonsuz mutluluklar getirerek.
Ruhum kanatlanmış gibi,
binbir sevinç içindeyim,
diyorum ki zafer sevinciyle:
İşte,
Görün sevgilimi.
Bakın iyice!

Gençler ayaklarına kapanıyor.
Sevgiyle doluyor gönülleri.

Adaklar adıyorum Tanrıçama,
çünkü sevgilime kavuşturdu beni.
Üç gündür dua ediyorum,
onun adına.
Beş gündür benden uzak.

KIZ DER Kİ:
Evine gittim, kapı açıktı.
Anasının yanındaydı sevgilim,
kardeşleriyle birlikte.
Geçenlerin hepsi katılıyor onun yasına.
dört başı bayındır, eşsiz bir çocuk,
bulunmaz bir arkadaş.
Ben geçerken yüzüme baktı da
sevinç doldu gönlüme.
Anam bilse içimden neler geçtiğini
hemen giderdi sevgilime.

Ey Altın Işık Tanrıçası,
Anamın kafasına sok aynı düşünceyi,
O vakit gidebilirim sevgilime,
Herkesin gözü önünde kollarımı dolarım boynuna,
Bana bakıyorlar diye gözyaşı dökmeden,
Seyrediyorlar diye sevinerek,
Beni sen de biliyorsun diye.
Tanrıçanın adına öyle bir şölen düzenlerim ki.
Gönlüm isyan ediyor çıkıp gitmeği düşününce.
Ah, sevgilimi görebilsem bu gece.
Rüya görmek, güzelliktir.

ADAM DER Kİ:
Dün. Yedi gün oldu görmeyeli.
İlletim arttıkça artıyor,
Ağrılar sızılar içindeyim!
Kendimi bilmiyorum artık.

Ulu rahip devâ bulamıyor, günah çıkartmak boşuna:
kimseler anlamıyor derdimi.

Dedim ki: Sevgilim yaşatır beni,
adını duysam dirilirim,
Canıma can katar yolladığı haberler.
Sevgilim, ilâçların en güçlüsüdür,
üstündür bütün ilâçlardan.
Sağlığım onun gelmesine bağlı,
Onu bir görsem birşeyim kalmayacak.

Açsın gözlerimi
bedenimi canlandırsın yeniden.
Bir konuşsa vargücüm yerine gelir.
Hastalığım biter gider kucaklayabilsem onu.
Yedi gün oldu tam,
Sevgilim beni bırakıp gitti.

SONSUZ HAKAN

Ey Amun'un sevgilisi Binere, kürek mahkûmlarının başı!
Yabancıları paramparça eden gürz,
Deşip öldüren kılıç, delip geçen mızrak!

Göklerden inip geldi,
Heliopolis'te doğmuştu,
Her ülkede zafer kazanmaktı alınyazısı,
Ne güzeldi varlığının göründüğü gün,
Ruhu okşuyordu sesi konuştuğunda,
Amun'un sevgilisi, Ramses'in sarayını kuran...
Ne Mısır'da vardır eşi, ne de başka ülkelerde.
Güzelim balkonlar, göz kamaştırıcı salonlar,
Savaş arabalarının mola verdiği yerler,
Piyadelerin dinlendiği koğuşlar,
Denizcilerin sığındığı limanlar...
Hepsi armağanlar taşıyıp getirdi sana.

Övgüler sana, çıkıp geldin kölelerin arasından,
Yüzlerinden dehşet, parmaklarından alev fışkıran
Asyalıları peşine takıp getirdin.
Nasıl savaştığını gördüler de köle oldular sana,
Dağlar bile ürker senin gücünden.

Ey Amun'un sevgilisi Binere,
Sonsuzluğa kadar sürecek varlığın,
Sen var oldukça sürecek sonsuzluk.

IPISSIZ

Kuş uçmaz kervan geçmez bir yerdeyim.
Elimde ne araç var, ne kapkacak
Tuğlacıları kodunsa bul.
Saman, kerpiç ne gezer...
Öte beri getirtmek mi? Eşek yok ki.
Bütün eşekleri çalıp götürdüler.
Göğe bakar dururum bütün gün,
Uçan kuşları avlayacakmışım gibi.
Arasıra kaçamak bakarım yollara:
Başımı alıp Filistin'e mi gitsem?
Ağaçların altında geceliyorum,
Gel gör ki hiçbirinde yemiş yok.
Hani, cânım hurmalar nerde?
Hurma vermiyor ki ağaçlar.
Alacakaranlıkta çıkıyor sivrisinekler,
Öğleyin başlıyor tatarcıkların saldırısı:
Emmedik damar bırakmıyorlar.
Bu amansız yangından
Tanrı kurtarmayacak mı bizi?

TERTEMİZ ADAM

Tanrım sana geldim işte
Gerçekleri bir bir sunmağa:
Senin uğruna ezdim kötülüğün kafasını,
Kılına dokunmadım tek bir kişinin.
Ne de bir zararım dokunmuştur aileme.
Doğru dururken eğriye yönelmedim.
Dostluk etmedim değersiz kişilerle,
Ama kötülük de etmedim onlara.
Böbürlenmedim erdemliyim diye.
Yüksek mevkilere ulaşmağa uğraşmadım.
Kan kusturmadım uşaklara.
Başı dertte olanlara sille vurmadım.
Kaçındım tanrının yasaklarından.
Köle dayak yediyse efendisinden
Vebali benim boynuma değil.
Hiç kimsenin canını yakmadım,
Aç bırakmadım tek kişiyi.
Ağlatmadım, öldürmedim,
Adam öldürtmedim kendim için.
Acı çektirmedim hiç kimseye.
Tapınaklardan öte beri çalmadım,
El uzatmadım tanrının yiyeceklerine,
Cinlere sunulan yiyecek içeceğe.
Fuhuş yapmadım hiçbir zaman.
Kentimin tanrısının tapınaklarında
Uygunsuz hiçbir davranışım olmadı.
Hasatlardan tırtıklamadım,
Toprak çalmağa yeltenmedim.
Ayak basmadım hakkım olmadan
Hiç kimsenin tarlasına.
Hile karıştırmadım tartılara,
Süt çalmadım çocukların ağzından.
Kovmadım sürüleri otlaktan;
Tanrıların bahçelerinde
Tavus kuşlarına tuzak kurmadım.
Balık tutmak için
Yem yapmadım balıkları.

Akan suları durdurtmadım,
Yıkmadım su yollarını
Yanan ocakları söndürmedim.
Yanlış bellemedim vaktini
Kurbanların adakların.
Tanrı otlaklarından
Kovmadım sürüleri.
Asla karşı gelmedim Tanrıma.
Tertemizim. Tertemizim, tertemiz.

LÂNET DUASI

Güneş Tanrısının düşmanı Apofis yılanına beddua.
Yok olasın ölümsüz canınla gövdenle.
Yok olsun bedenin tepeden tırnağa. Kahrolası.
Yok olsun bütün kemiklerin. Kahrolası.
Yok olsun güçlü sözlerin. Kahrolası.
Yok olsun varlığın. Kahrolası.
Yok olsun boyun bosun. Kahrolası.
Yok olsun canın. Kahrolası.
Yok olsun için dışın. Kahrolası.
Yok olsun saçların. Kahrolası.
Yok olsun varın yoğun. Kahrolası.
Yok olsun alıp verdiğin. Kahrolası.
Yok olsun etin kemiğin. Kahrolası.
Yok olsun yerin yurdun. Kahrolası.
Yok olsun mezarın. Kahrolası.
Yok olsun türben. Kahrolası.
Yok olsun cenazen. Kahrolası.
Yok olsun yolların. Kahrolası.
Yok olsun mevsimlerin. Kahrolası.
Yok olsun ağzından çıkan lâflar. Kahrolası.
Yok olsun giriş çıkışların. Kahrolası.
Yok olsun yolculukların. Kahrolası.
Yok olsun gelip gidişlerin. Kahrolası.
Yok olsun oturup kalkmaların. Kahrolası.
Yok olsun atılımların, artışların. Kahrolası.
Yok olsun vücudun. Kahrolası.
Yok olsun varlığın. Kahrolası.
Hey düşman koca düşman, sonun gelmiştir artık.
Öleceksin, öleceksin.
Yıkılıp gideceksin, yok olacaksın, ortadan kalkacaksın.

NİL'E ÖVGÜ

Adın kutlu olsun, Nil:
Yerin dibinden fışkıran,
Mısır'ı besleyen ulu ırmak.
Varlığın gizli,
Karanlıksın güpegündüz.
Tanrı Ra, ovaları sula,
Sürüleri doyur diye
Yaratmış seni.
Denizden uzak çöllere
Su götürüp can veriyorsun:
Gökten süzülen çiğdemsin.
Yeryüzü tanrısının gözdesi,
Mısır tanrısının baş tâcısın.
Elinden her iş gelen Ta'nın
Tezgâhlarına nimet getiriyorsun,
Balıkların ulu hâkimi,
Suyun armağanlarını
Bağrında taşıyorsun.
Tapınaklar şölensiz kalmasın
Diye arpayı buğdayı
Yaratan sensin.
Hızın kesilmeyegörsün,
Soluk almaz olur insanlar,
Yoksulluk kol gezer,
Eksilir tanrıların yiyecekleri,
Ölüp gider milyonlarca kişi.
Cimriliğin tutarsa
Korkuya kapılır bütün ülke,
Yas tutar büyük küçük herkes.
Nil kabarınca
Şenlik olur, bayram olur,
Kahkahayla sarsılır çeneler,
Görünür herkesin otuz iki dişi.

ADALET DENİZİ

Adalet denizine açılırsan,
Tatlı bir rüzgâr alıp götürürse seni,
Bora yırtıp atmayacaktır yelkenini,
Teknen başıboş, yalpa vurmayacaktır.
Ne yelkenin kırılacaktır, ne serenin...
Karaya oturmayacaktır.
Ne de sel alıp götürecektir tekneni.
Irmağın kötülükleri çarpmayacak seni,
Ürkmüş bir yüz bile görmeyeceksin.
Balıklar çıkacak karşına kıvıl kıvıl,
Yağlı tavuklar alacak çevreni.
Çünkü sen öksüzlerin babası,
Dulların kocası,
Terkedilmiş kadının ağabeyisi,
Anasızların şefkatli anasısın.

GEL GÖR BENİ AŞK NEYLEDİ

Sevgili kadınım nasıl da biliyor kement atmasını,
Hem de sürüleri için vergi ödememeği!
Saçıyla ilmiği geçiriyor boynuma,
Gözleriyle kıskıvrak bağlıyor beni;
Gerdanlığı bana boyunduruk oluyor,
Yüzüğüyle mühür basıyor alnıma.

Ne diye tartışıp duruyorsun yüreğinle?
Koş sevgili kadının ardından, kucakla onu!
Amun nasıl yaşıyorsa ben de öyle
Geliyorum sana, şalım kolumda.

Sevgilim bana ne yapsın beğenirsiniz!
Gizlemeyeceğim, söyleyeceğim işte!
Kendisi içeri girip
Beni dışarda bıraktı, kapıda bekletti!
"Gel içeri, arslanım," demedi bile.
Bu gece sevgilim sağır mı, ne?

HER YERDE SEN

Yüceler yücesi!
Serpilip güçlenerek baştan başa gök olan,
Doğarak dört bucağı güzelliklerle dolduran!
Altındadır, elindedir, senindir yeryüzü...
Bağrına basmışsın dünyayı, her varlığı.
Yerli yerindesin yükseklerde, senindir herşey,
Kimselerin erişemediği yıldızlar tanrısı.

ORDUMUZ

Sağ salim döndü ordumuz
Çöl insanlarının ülkesini allak bullak ederek.

Sağ salim döndü ordumuz
Ezdikten sonra çöl insanlarının ülkesini.

Sağ salim döndü ordumuz
Yerle bir ederek kentin surlarını.

Sağ salim döndü ordumuz
Binlerce düşman erini kesip biçtikten sonra.

Sağ salim döndü ordumuz
Yığın yığın tutsak getirdi.

TARLALARDA BULUŞTUĞUMUZ SEVGİLİYE
HOŞ TÜRKÜLER

I.
Sevgilim, bir tanemsin,
Senin sevginin doruğuna ermeğe çabalıyor gönlüm.

Bak, tatlım, elceğizimle kurduğum kuş öksesini gör.

Gör Punt kuşlarını,
Kanatları kokuşlu,
Lâvanta sağanağı gibi,
İniyorlar Mısır üstüne.

Gel, el işlerimi seyredelim
Başbaşa, ikimiz tarlalarda.

II.
Koyduğum yeme tamah eden
Yaban kazı, çığlık çığlığa:
Yem takılmış boğazına, çırpınıyor.

Ben sevginin ağma düşmüşüm
Kıskıvrak.
Kendimi kurtaramıyorum bir türlü.

Ağlarımı toparlayacağım ama,
Her gün kucak dolusu kuş götürdüğüm anama
Ne söyleyeceğim?

Bugün ne ökse vardı ne tuzak mı diyeceğim?
Yoksa senin ağına düştüğümü mü söyleyeceğim?

III.
Yaban kazı bir yükseliyor, bir iniyor,
Sonra süzülüp konuyor ağın üstüne,
Dört yanda kuşlar cıvıl cıvıl.
Ben kalakalmışım orda, şaşkın.
Sevgi sanki yere çakmış beni...

Yüreğim senin yüreğine bağlı sımsıkı,
Canım canının içinde.
Güzelliğinden öteye bakarsam kör olayım.

IV.
Sevgin olmasa yüreğim çarpmaz artık.
Sevgin olmasa tatlılar biber olur.
Sevgin olmasa ekmek zehir gibidir.
Dinle, sevgilim, sevgin olmasa ölür gönlüm,
Senin soluklarınla çarpıyor yüreğim.

V.
Açıkça bildiriyorum sevgimi.
Evet seviyorum seni.
Daha yakından sevmek,
Evinin hanımı olmak isterim.
Kolunu boynuma dola.

Yazık ki gözlerin dalgın ve duru.
Yüreğime diyorum ki: "Tâ uzaklara
Gitti efendim. Geceleyin
Toparlanıp gitmiş. Beni bırakmış
Bir kuru başıma. Mezar gibiyim artık."

Hiçbir duygu kımıldamıyor mu içinde
Bana geldiğin vakit?
Hiçbir şey duymuyor musun?

Ah, seni başka yollara götüren o gözler,
O sevmeyen, durgun gözler...
Yine de dosdoğru söylüyorum:
Gözlerin hangi yol boyunca giderse gitsin
Bana çevrilince onlar
Yaşıyorum yeniden.

VI.
Kumrunun çağrısı: "Gün doğdu? Nerdesin?"
Bana bak, kuş, azarlama beni, bırak!
Ben sevgilime kavuştum. Yatakta yanımda...

Kulağıma fısıldıyor, dünyalar benim oluyor:
"Senden hiç ayrılmayacağım.
"Elin elimde, birlikte yürüyeceğiz
"En güzel yollardan en güzel yerlere..."

Üstelik, herkese açıklıyor
Kadınları arasında beni birinci yaptığını,
Yüreğimdeki üzüntü diniyor artık.

VII.
Gözümü diktim bahçe kapısına–
Sevgilim geliyor mu acaba?
Gözlerim yollarda, kulaklarım dikilmiş
Bekliyorum beni ihmal eden sevgiliyi...
Derdim günüm, şu sevgilim işte...
Durmadan onu konuşuyor yüreğim.
Bir haberci: "Keyifsizim..."
Yüreğim doğrusunu söylüyor bana:
"Aldatıyor seni, başka bir kadın buldu,
"Gözü kamaştı, başka kimseyi görmüyor."

Demek, bir yürek daha çile dolduracak.

VIII.
Aklımda sen, fikrimde senin sevgin...
Saçımın yarısını döküp sana koştum.
Örgüsü yarım kaldı saçımın...

Bırak da bitireyim saçımın örgüsünü.
Hazır olurum bir dakka içinde.

DİLİN GÜCÜ

Güçlü olmak istersen söz ustası ol:
Dil, yiğit elindeki kılıç gibidir.
İyi konuşan daha merttir iyi döğüşenden.
Dize getiremezler yüreği cerbezeli olanı.
İyilikle, adaletle hüküm sürer
Atalar dilini güzel konuşan.

KÖTÜ ÇAĞ

Kimlere dert yansam bugün?
Kardeşler kötü,
Şimdiki dostlar hayırsız.

Kimlere dert yansam bugün?
İnsanlar diş biliyor,
Komşu malını kapışan kapışana.

Kimlere dert yansam bugün?
İnce duygular hak getire,
Herkes kaba saba.

Kimlere dert yansam bugün?
Güler yüzlüler kötü kişi,
İyilik ayaklar altında.

Kimlere dert yansam bugün?
Kötüye çatan iyi insanlara
Herkes gülüp geçiyor.

Kimlere dert yansam bugün?
Kol geziyor hırsızlar,
Komşu malını çalan çalana.

Kimlere dert yansam bugün?
Deliler en vefalı dost,
Öz kardeşler düşman.

Kimlere dert yansam bugün?
Geçmişi anmıyor kimsecikler,
İyilere iyilik yapan yok.

Kimlere dert yansam bugün?
Kardeşlerin işi gücü kötülük,
Yüreğin temizse düşman diyorlar.

Kimlere dert yansam bugün?

Yüzü görülmüyor kimselerin,
Göz göze gelmek korkutuyor herkesi.

Kimlere dert yansam bugün?
İnsanlar haset dolu,
Güvendiklerinde yürek yok.

Kimlere dert yansam bugün?
Özü sözü bir olanlar nerde?
Yeryüzüne kötüler el koymuş.

Kimlere dert yansam bugün?
Güvenecek dost kalmamış,
Tanınmayı hak edenler tanınmıyor.

Kimlere dert yansam bugün?
Hani yumuşak başlılar?
Canını alıyorlar can yoldaşının.

Kimlere dert yansam bugün?
İçim kan ağlıyor,
Dert ortağı bulana ne mutlu.

Kimlere dert yansam bugün?
Ülkemizi kasıp kavuruyor günah,
Ardı arkası gelmiyor kötülüğün.

TATLI SÖZLER

I.
Kız arkadaşımın evi baştan başa cümbüş.
Vur patlasın, çal oynasın.
Bütün gece gelsin şarap, gelsin raks,
İç içebildiğin kadar.

Türküler birbirine giriyor arapsaçı gibi.
Sonunda sevgilim konuklara yalvarıyor da
Yatıştırıyor herkesi
Ama eğlentinin böylesi az bulunur, deme gitsin.

Peki ama, yarın?
Aynı türküler, aynı cümbüş.

II.
Sarmaşıkla örtülü evde bulursan kendini,
Öteki konuklar gelmeden önce,
Kendi evindeymişsin gibi keyfine bak
Ziyafet salonunda.

Çiçekler kıpırdanır esintiyle.
Kıpırtılar, kokuyla boğulmuş değilse
Sana getirir
Bu kokuların esrikliğini.

Yayılır o hoş koku,
Başlar sarhoşluk.

Oradaki kız, hani Nubt'a benzeyen kız var ya,
Armağan diye onu almak mutluluğuna erersen,
Dostum, karşılığında
Kendi canını adamaya hazır ol.

III.
İşi gücü erkek toplamaktır o kızın.

Zavallı bir çiftçinin ineklerini kementle tutmağa
Çalışan vergi tahsildarı gibi hiçbirini sektirmez.

Gözleriyle büyüledi beni,
Hoş kokusuyla aklımı başımdan aldı,
Sonunda uzun kara saçlarının kemendiyle kıskıvrak tuttu.

Şimdi de kızgın demiriyle
Damga vurdu alnıma.

IV.
Fare, ne diye bütün gün sevgini fısıldar durursun?
Neden durmadan konuşursun
Her vakit, her ân?
Ve neden susarsın o etiyle kemiğiyle yanında olduğu vakit?
Lânet olsun hepsine, be adam,
Git sevgiline, göster ki elinden kurtulamaz.

V.
Sevgilimi sığ kıyıda buldum,
Ayaklarını suya sokmuş, balık tutuyor.

Kahvaltı ediyoruz birlikte,
İçki içiyoruz.

Kalçalarımın büyüsünü sunuyorum ona,
Tutuluyor büyüye.

VI.
Hakaretlerine boyun eğmeyeceğim artık.
Beni saatlerce bekletti kapısında,
Sonra da kapıya çıkınca
Hoş geldin bile demedi, n'olacak, şırfıntı.

Hey Tanrım, nasıl ağız değiştirdi.
Artık geceyi benimle geçirmek bile istemiyor.
Konuşmak bile istemiyor benimle.

VII.

Gidiyorsun evine yavuklunun,
Bu gece talihin yâver gidecek belki de?
Vur kapıyı,
Kapıcı yatmış olsa gerek.

Sürgü! Nasıl girebilirim içeri?
N'olur, kilit, yolun açık olsun de bana.
İyi perim benim, yabancı değilim ben, eski dostunum.
Az mı geçmişimdir buralardan?

Şunları vermeğe hazırım:
evin içine bir boğa
sürgüye bir öküz
kilide bir ceylân
asmaya bir kaz
Yeter ki beni içeri sokun!

Elbette etlerin en iyi tarafı
Sürgüleri güllerden
Kapıları sazlardan
Yapan marangozlara gidecek,
Çünkü böylelikle sevgilimin evine
Herhangi bir saatte girebilirim.
Yatağın üstünde en iyi cins keten,
Yatağın içinde sevgilim bekler.

Ama bana ne dedi, biliyor musunuz:
"Özür dilerim, bu saray Valinin oğlu için."

GÖZ AÇTIRMA ASİLERE

Delifişek, ayaklandırır vatandaşları,
Bölücülük yapar gençler arasında...
Vatandaşların onu desteklediğini görürsen
Meydan oku ona Meclis üyeleri önünde,
Asiyi sustur, ez.
Ağzı laf yapanlar, dert açar kentin başına.
Kalabalıkları dizginlemek zorunlu,
Kitlenin öfkesini bastırmak da.

Adaletten şaşmazsan hükmün sürer gider dünyada;
Ağlayanı yatıştır; dulları ezme sakın,
Hiç kimseyi babasının evinden mülkünden kovma,
Mal mülk alma soyluların elinden.
Yanlış yere ceza verme kimseye.
Öldürme, sana hiçbir yarar sağlamaz.
Ceza vereceksen döv ya da tutukla,
O zaman âsâyiş sürer ülkende.
Suikast tasarısı ortaya çıkan âsiyi harca...
Tanrı bilir hainleri, kana bular âsileri.

SENİ SEVE SEVE

Senin o tatlı soluğunu
Sindiriyorum içime.
Eşsiz güzelliğini
Seyrediyorum her gün.
Kuzey Rüzgârında duymağa
Can atıyorum sesini.
Seni seve seve gençleşsin
Diyorum bedenim.
Ruhumu okşayan ellerini
Ver bana, ellerini tutarak
Yaşasam diyorum.
Adım düşmesin dilinden
Sonsuzluğa kadar.
Kutlu olsun, mutlu olsun.

GÜNEŞ-TANRININ ÖVGÜSÜ

Ne güzel doğuyorsun göklerin ufkunda,
Yaşamanın başlangıcı olan canlı Aton.
Sen doğudaki ufuktan göklere yükselince
Güzelliğinle dolup taşıyor bütün ülkeler.
Yücesin, güzelsin, nurlusun yeryüzü üstünde.
Yarattığın toprakları kucaklıyor ışıltıların.
Re'sin sen, bütün varlıklar sana tutsak:
Aşkınla esir etmişsin hepsini.
Tâ uzaklardasın ama, ışınların yeryüzünde;
Yukarlarda dursan da ayak izlerin günışığı.
Erişmediğin ülke yok, birleştiriyorsun
Hepsini sevgili oğlun İknaton uğruna.
Sen batınca göklerin batı ufkunda
Yeryüzü ölü karanlığına gömülüyor.
Karanlığı yaratıyorsun, doğuyor gece.
Yırtıcı hayvanlar sürünerek çıkıyor ormandan.
İnsanlar uyuyor odalarında, başları sarılı,
Burunları tıkalı... Göz gözü görmüyor.
Herşeyleri çalınacak yastıkları altından.
Olup bitenlerin farkında değil hiçbiri.
Aslan, mağarasından dışarı uğruyor,
Yılanlar sokmağa hazır.
Karanlığın saltanatı bu.
Hiç ses çıkmıyor yeryüzünde:
Yaradan, ufuklardan öte dinleniyor.
Genç aslanlar avlarının peşinde,
Et istiyorlar Tanrıdan.

Aydınlanıyor yeryüzü, karanlık sürgün,
Sen ufukta yükselip Aton gibi ışıldayınca.
Şölenler başlıyor İki Ülkede
Senin ışıltıların doğar doğmaz.
Uyanıp kalkıyor herkes senin uğruna.
Gövdeler yıkanıyor, giysiler cicili bicili,
Kollar yükseliyor sana tapınmak için.
Memleketin dört bucağında işe sarılıyor
İnsanlar şafaktan günbatısına kadar.

Toprak cıvıl cıvıl, sürüler otlakta mutlu.
Ağaçlarla çiçekler serpilip açılıyor,
Kuşlar ve böcekler uçuşuyor sazlıklarda.
Kanatları kalkık, sana tapınırcasına.
Koyunlar sıçrıyor, koşuşuyor sevinçle
Bütün varlıklara hayat veriyor ışıltıların.

Sandallar gidip geliyor ırmak boyunca.
Sen yükseldin diye bütün yollar açık
Irmaktaki balıklar sıçrıyor seni görünce.
Açık denizlere yöneliyor saçtığın ışıklar.
İşte umman, ulu, alabildiğine geniş,
Azman ve ufak yaratıklarla kıvıl kıvıl
Ve koskoca gemilerle...
İşte oynaşmak için yarattığın deniz canavarı.
Sensin insanlığın tohumlarını yaratan,
Anaların rahmine çocukları düşüren,
Yavruları dünyaya getiren, nefes aldırtan,
Ağlayanları yatıştırıp susturan, uyutan.
Sen ağızlarını açıp doyurursun insanları.
Yumurtanın içinde civciv çırpınırsa
Senin gücünle yumurtayı kırıp çıkar,
Senden alır soluğunu, ötmeğe, koşmağa başlar.
Bizlere görünmeyen mucizelerin var:
Eşin benzerin yoktur, yüce tanrı, tek tanrı!
Yapayalnızken yarattın dünyayı bildiğin gibi,
Hiç kimsede bulunmayan ulu kudretinle.
İnsanlar, büyük küçük bütün yaratıklar,
Ayak üstünde yürüyenlerle uçuşanlar,
Suriye, Nübye, Habeşiştan, Mısır senin eserin.
Herkese kendi yerini, kendi nasibini verdin,
Herkese rızkını ve ömrünü sağladın.
Dilleri ayrı, kişilikleri ayrı,
Kendi özellikleri var her ülkenin, her ulusun,
Yeryüzü, senin aklının yarattıklarıyla dolu.

Bambaşka bir âlemde Nil'i yaratmışsın
İnsanları hayata kavuşturup yaşatmak için.
Yarattığın insanlar seni yoruyor, Tanrım.

Onlar uğruna yükseliyorsun, ışıldıyorsun.
Yüce kudretinle yaşatıyorsun en uzak ülkeleri.
Cennette bile bir Nil yaratmışsın:
Koca denizler gibi yağmur ve bereket getiriyor,
Kentleri susuzluktan kurtarıp köylere su veriyor.

Sonsuzluk tanrısı, gözümüz kamaşıyor yarattıklarınla.
Cennetteki Nil yabancılar için,
Dört ayak üstünde yürüyen yırtıcı hayvanlar için.
Ama bize verdiğin Nil, Mısırındır:
Şen ışıldayınca beslenir bizim tarlalarımız.
Mevsimleri bizler için yarattın...
Ayaz bizim, yaz bizim...
Cenneti getirip armağan ettin bize,
Yarattıklarını herkes görsün diye...
Yaşayan güneşsin, tekbaşına yarattın,
Yükselip, aydınlattın köyü kenti,
Yolları, tarlaları, ırmakları nura boğdun.
Sana bakan gözler kamaşıyor,
Gün ışığısın yeryüzü üstünde...

Yüreğimdesin. Oğlun İknaton'dur seni tanıyan:
Oğluna verdin engin aklını ve kudretini.
Yarattığın dünya, ellerinin içinde.
Sen doğunca doğar insanlar, sen batınca ölür.
Sen zamansın, sende yaşar bütün varlıklar.
Bütün gözler seni izler battığın âna kadar.
Sen Batıyı ararken durur bütün işler.
Sen doğunca hızlanır Firavun uğruna çalışma.
Dünya senin eserin olduğu için
Bütün insanlar senin oğulların.
Hepimiz senin bedeninden kopup geldik:
Oğlun, İki Ülkenin hükümdarı,
Gerçeklerle yaşayan Re'nin oğlu,
Taçlar çelenkler hakanı, uzun ömürlü İknaton,
İki Ülkenin Kraliçesi Nefretete,
Sonsuzluğa kadar genç ve dinç yaşıyoruz.

GİDENLER DÖNMÜYOR

İzi bile kalmadı mezar tapınakları kuranların.
Bakın, nasıl yitip gitti o tapınaklar da.
Duvarları çoktandır yıkık,
İzleri yok artık
Hiç var olmamışlar gibi.

Dönüp gelmiyor ki gidenler,
Başlarına ne geldiğini anlatsınlar...
Mutlu oldular mı, olmadılar mı?
Anlatmıyorlar ki yüreğimize su serpilsin
Bizler de boylayıncaya kadar
Onların gidip sırra kadem bastığı yeri.

KUSURSUZ YAVRUCAK

Ruhuna Tapıyorum, tanrıların Efendisi.
Ben, daha çocuk denecek yaştayım ama,
Başıma ne belâlı işler açıldı.
Ben daha çocukken
–Namuslu birisinin anlattığına göre–
Vadide yatıyormuşum, körpe bir kızmışım,
Başımın ucunda dere, ben susuz...
Erkenden almışlar benden çocukluğumu,
Evden kovulmuşum
Aile ocağına doymadan.
Çocukları ürküten karanlık sarmış beni
Daha ben memeden kesilmeden.
İfritler hiç kimseyi bırakmıyor yanıma,
Oysa bu yaşta nasıl yalnız kalırım ben?
İnsanlara yakın oldukça yüreğim şendir,
Bayılırım gülüp oynamağa...
Tanrıların Hakanı,
Herkesin sığındığı Sonsuzluklar hâkimi!
Mihrabından ekmek, süt, tütsü ve su ver bana,
Ben hiç kusuru olmayan bir genç kızım!

İŞTE BAŞIMIZA GELENLER

İşte göklere yükseliyor yangın
Ülkenin düşmanlarını yakacakmış gibi.
Görülmemiş bir olay var:
Yoksullar yağma etti hakanın mezarını.

İşte hakan yatıyordu musalla taşında,
Kanatlarını germiş bir kartal gibi.
Gel gör ki yağmacılar boşaltıyor
Ehramın içindekileri.

İşte olanlar oldu: Ülke hakansız,
Ayak takımı talan etti ulusun varlığını.

İşte çığrından çıktı işler:
İki Ülke'yi barış içinde yaşatan
Re'nin koruyucusu tâca karşı
Düşmanlık aldı yürüdü.

İşte memlekette hakandan başka hiç kimsenin
Bilmediği sırlar ortalığa döküldü.
Sarayın altı üstüne geldi bir saatte.

İşte deliğinden çıkarıldı tapınak yılanı.
Yukarı Mısır ve Aşağı Mısır hakanlarının
Sırları çıktı ortaya.

İşte Saray, yoksulluk korkusuna kapılmış.
Kargaşalık yaratan bozgunculara
Karşı koymuyor hiç kimse.

İşte ülkemiz, suçlular yatağı.
Gücü yetenlerle baldırı çıplaklar
Soyuyor zenginleri.

İşte yorgun ölüleri tedirgin ediyor yılanlar;
Şimdi türbe sahibi
Eskiden tabut yaptıramayanlar.

İşte türbelerde yatanları çıkartıp
Sokağın ortasına atıyorlar.
Tabutsuzlar uzanıyor güzelim türbelere.

İşte bunu da görmek kısmetmiş:
Başını sokacak odası olmayanlar
Artık köşklerde konaklarda yaşıyor.

İşte memleketin en değerli adamları
Evlerinden barklarından
Kapı dışarı ediliyor.

İşte hanımlar yer yatağında,
Beyler paşalar ambar köşelerinde,
Ayak takımı ise cânım döşeklerde...

İşte su bile içemeden yatıyor zengin adam.
Bir zamanlar tortu dilenenler
En pahalı içkileri deviriyor.

İşte paçavralar içinde en güzel giyinenler.
Sırtı çuha bile görmeyenlere bakın,
Giysileri en ince ketenden.

Kayığı bile olmayanların
Gemileri var şimdi.
Gemilerin eski sahiplerinin içi gidiyor.

Gölgesizler gölge buldu.
Gölgesi olanlar, boraya tutuldu.

Saz çalmağı bilmeyenler, saz sahibi...
Ömründe türkü işitmeyenler
Musiki tanrıçasına övgü düzüyor.

İşte kukumav gibi yalnız yatanların
Koynuna ne kadınlar giriyor.

İşte cebi delikler zengin oldu.
Büyük adamlar bile övüyor yeni zenginleri.

İşte ülkenin yoksulları varlıklı artık.
Eski zenginler ise sürünüyor.

İşte sıram sıram uşakları olanlar battı;
Yalın ayak habercilerin
Kendi habercileri var şimdi.

İşte bir dilim ekmek bulamayanlar
Çift çubuk sahibi oldu,
Ambarları dolup taşıyor.

İşte dazlak kafasına yağ süremeyen adamın
Kavanoz kavanoz lâvantası var.

İşte kutu bulamayan kadın
Kasa edinmiş;
Yüzünü suda gören, aynalarda kırıtıyor.

İşte tanrı nedir bilmeyen,
Tütsü yakıyor,
Kurban kesiyor şimdi.

İşte soylu, varlıklı hanımların
Kızları kiralık yataklarda.

İşte ekâbirin çocukları perişan,
Davarlarını yağma ediyor haydutlar.

İşte memleketin ileri gelenleri
İşsiz güçsüz, yoksul,
Koşuşup duruyorlar boş yere.

İşte eskiden yataklarda uyuyanlar yerde şimdi,
Toprağı kucaklayıp yatanlar ise
Kuştüyü yastıklara sarılıyor.

İşte kibar hanımlar aç,
Ama kasaplar kestiklerini
Yiyorlar tıka basa.

İşte devlet daireleri darmadağın
Çobansız kalmış bir sürü gibi.

Davarlar dolaşıyor başıboş, sahipsiz.
Kim onları tutarsa basıyor kendi damgasını.

Kardeşi gözü önünde öldürülen adam
Kendi canını kurtarmak için
Kaçıp gidiyor.

Tek bir boyunduruk bulamayanlarda
Koskoca davarlar var.
Buğday ve mısıra can atanların ambarları
Dolup taşıyor.

İşte tek bir kölesi olmayanın
Bir sürü kölesi var şimdi.
En yüksek âmir ise emir kulu oldu.

İşte ülkenin en ulu kişilerine
Halkın durumunu anlatmıyor hiç kimse.
Batıyor bu memleket!

ÖĞÜTLER, ÖZDEYİŞLER

Sevecen ol, sabırlı ol ki yüreğin güzelliklerle dolsun.

* * *

Akıllı bir adam varsa önemli bir işe aptalın birini koşma.

* * *

Kentin serveti, adaletten şaşmayan hükümdardır.

* * *

Yazın çalı çırpı toplamayan, kışın ısınamaz.

* * *

Doğru dürüst nişan alamayacaksan mızrak atma.

* * *

Havaya tükürenin yüzüne düşer tükürük.

* * *

Yönetmen ya da yargıç hırsızlık yaparsa oğlu yoksul kalır.

* * *

Küçümseyen büyük adam yıkılır.

* * *

Bahçıvan balıkçı olursa ağacından hayır gelmez.

* * *

Onurlu başarısızlık, yarım yamalak başarıdan iyidir.

* * *

Güçlüysen belgelerini ırmağa at -- güçsüzsen de öyle yap.

* * *

Yılanın ıslığı, eşeğin anırmasından beter.

* * *

Aklı başında olan kadına yüz gümüş akçe ver; aklı bir karış havada olan kadından iki yüz gümüş akçe alma.

* * *

Çürüyüp de yerinde kalan diş yoktur.

* * *

Söndüremeyeceksen ateş yakma.

* * *

Binayı ustalar, açılışını çalgıcılar yapar.

* * *

Açgözlüysen ergeç yoldaşın yoksulluk olacaktır.

* * *

Başkasının kocaman evinde oturmaktansa kendi küçümen evinde otur.

Sokmayı seven yılana ecel gelir.

* * *

Cömert adamın serveti, tamah edenin servetinden büyüktür.

* * *

Karnı doyan yılanda zehir olmaz.

* * *

Yüreğinde yaşlıları onurlandır: tüm insanların yüreğinde onurlanırsın.

Sessizlik, aptallığı gizler.

Balık yutmak için uçan kuş avlanır.

* * *

Ölçüsüz rüzgâr, gemiyi batırır.

* * *

Taş heykel daha iyidir akılsız oğuldan.

* * *

Başındakiler didişirse ulu tapınak devrilir.

GECE

Güneş batınca cennetin batı ufkunda
Yeryüzü ölü karanlığına gömülüyor.
Karanlığı yaratıyorsun, doğuyor gece,
Ormandan azgın hayvanlar çıkıyor.
Uyuyorlar odalarında,
Kafaları sarılı,
Burunları tıkalı, göz gözü görmüyor.
Daha bilmiyorlar ama, herşeyleri
Çalınmış yastıklarının altından.
Her aslan mağarasından dışarı uğruyor,
Yılanların hepsi sokacak.
Karanlığın saltanatı bu,
Ses çıkmıyor yeryüzünde.
Yaradan ufuklardan öte dinleniyor.
Genç aslanlar avlarının peşinde;
Et istiyorlar Tanrıdan.

EŞSİZ YİĞİT

Senin adındır gücümüze güç katan,
Komutanlarınla hizaya gelir ordun;
Senin ekmeğin karnımızdadır her zaman,
Senin içkilerin giderir susuzluğumuzu.

Bizi güçlendiren, senin yiğitliğindir,
Adın anılınca herkes düşer dehşete;
Korkak komutanla zafer kazanamaz hiçbir ordu,
Seninle aşık atacak hiç kimse yok.

Sen bileğinin gücüyle ezen yüce Hakansın,
Savaş şaheserini yaratansın!

AKHENATEN'İN YAKARIŞI

Senin tatlı soluğundur benim soluğum,
Güzelliğin her zaman gözlerimin önünde.
Duyabilsem sesini Kuzey rüzgârında,
Güzelim, seninle dinçleşir bedenim.
Uzat ellerini, yol göster ruhuma, canıma can kat:
Beni sonsuzluğa çağırsan hazırım gitmeğe.

İNCİR AĞACININ TÜRKÜSÜ

Dile gelince güzel kadının küçücük inciri
(yoktur ağaçlar arasında benzeri)
Fısıltılarla yapraklarında
(durmadan konuşan, nazlı işveli yapraklar,
sayısız sesli yapraklar)
bal akıtır kulaklara,
mis gibi sözlerinin yeme de yanında yat.
Lotüs gibi yumuşacık, incecik, güzelimin eli
usulca tutup dikmişti fidanımı
ağacın sevgili hanımı
güzeller güzeli.
(Ağaç da, koruyucu tanrıça gibi, sevgi dolu.)

Parıldıyor yeşiller kırmızılar içiçe.
Dallarının yanında sönük kalır oyalı zümrüt,
incecik dalları kanaviçe.
(aşk yeniler kendini boyuna).

İncirler sarkıyor
yeşimden kırmızı
düştü düşecek
(aşk dediğin bir harmandır,
seven hepsini alır.)

Somaki yapraklar
yeşillerde yeşimlerde çığlıklar
(hanım bekliyor, dünden hazır,
sevgilisi sorsun mu acaba?)

Güneş Tanrısı gözünü saklar,
bahçede yan gelmiş yatanları büyüleyerek
sevişenleri sarıp sarmalıyor aydınlık.
Bahçe tazeleniyor gölgeleriyle
durgun havada yumuşacık.
Denizlerden esen meltemin yeşilliğiyle mutlu,
mahrem fısıltıları örtüyor yaprakların hışırtısı.
Sevgililer yerli yerinde.

Gök tanrıçası, aşk tanrıçası,
Sevgiyle incir ağacı diken,
incir ağaçlarının gönül verdiği tanrıça,
aşkla dal budak saran, çiçeklenen kadın.
Gölgeleri derinleştiriyor gözleri
aşkla karanlık.

II.
İncir ağacı, eşsiz ağaç, gizlice
bir kıza aşk pusulası veriyor–
Bahçıvanın kızı, bahçenin kızı
(ağacın sevgili hanımı)–
Buyruk veriyor
kızı koşa koşa sevgilisine gönderiyor
(sandal giymiş, ayakları uçarcasına, kum saçarak):
"Nehet'ten selâmlar sana:
Gel.
Kızlarımla biraz gönül eğlendir.
Güneşten bir saat kurtul, gölgelikte serinle.

Bahçe cıvıl cıvıl, aşk yemyeşildir–
Osiris'in filizleri fışkırdı yollar boyunca.
Dikildi çadırın orta direği:
sevgilileri bekliyor çardak,
Konuklar can atıyor seni ağırlamağa bahçemde,
seni görünce sevinç dolacak hepsinin yüreği,
hem de nasıl.
Aklın varsa gelsin uşaklarının hepsi
yiyecek getirsinler tepsi tepsi.
sen de gel katıl şölene!
İçmeden sarhoşluk veriyor
seni şölene çağırmak insana.
Bu haberi sana
ulaştırana
hiçbir şey söyleme.
Sevgiyle,
Nehet."

Uşaklar getirdiler yiyecek içecek
Şölen sofrası nerdeyse çökecek.
Yemeklerin ardı arkası yok, gülüp oynamalar, kahkahalar,
Çiçekler, lotüs, papirüs,
bahçenin tomurcukları, çimen, çöl,
Re geçerken açan çiçekler,
Re geçtikçe ışık saçan çiçekler,
Sevgisi olgunlaşmadan koparılmış koncalar–
Bugün her biri bahçede bir süs,
Türküler, içkiler...
Yazlık giysileriyle kızlar,
Birbirini kovalayan, aşk yuvası arayan yürekler...

Anacığım, küçücük incir ağacını dinle.
Canımın içi, bırak
eğlensin bugün gönlünce,
Mektubum sana eriştiğinde değil,
o ân geçip gider çabucak,
karşılaşma ve bakışma ânı değil,
Sabah öğle akşam, sessizlik çökünce,
günler kovalar bugünü,
duyuyor musun kızın türküsünü,
duyuyor musun gülüşünü?
Gölgemde yatsın sevgilisiyle
güzel hanımım şöyle.

Yanıbaşında upuzun, boyu boyuna göre,
Hanım kadeh kaldırıyor,
kulak veriyor söylediği sözlere,
Aşk ile el pençe divan, ışıl ışıl.
Hava ağırlaşıyor çevrelerinde, bahçenin yollarında,
fısıltılardan sarhoş oluyor konuklar,
Şarkılar, yaman içkiler:
hafif başlar eğilip düşüyor öne,
başbaşa çiftler uzanıyor yere.

Sevgilisiyle bir arada hanımım, belli etmeden,
yürüyor beride,
sevgiyle yürüyor.

(Fısıldıyor kadın,
Bakıyor sevgilisi,
gülümsüyorlar yürürken.)

Biliyorum, Anacığım,
çenem düşük.
Ama hanımımı öyle seviyorum ki!
Bir gün, kucaklamıştı beni.
Nehet esirgeyecek onu,
sırrı açığa çıkmayacak
sözleri de, gizleri de,
İncir ağacının yapraklarındaki
anlamsız fısıltılarda sımsıkı,
Nehet'in anlamsız türküsünde
sapasağlam.

YARINI DÜŞÜNME

Yarınından ürkerek yatağa girme sakın.
Düşünme ertesi gün nasıl geçecek diye.
İnsan bilemez yarın neler getirecektir:
Tanrının elindedir yarının gerçekleri.

CEZA

Adalet Tanrısı Ta'ya yalandan and içtim:
Karanlığı gösterdi bana güpegündüz.
Bilenlere bilmeyenlere anlatacağım gücünü,
Küçüklere büyüklere.
Korkun Adalet Tanrısı Ta'dan:
Hiç kimsenin hiçbir günahını görmezlikten gelmiyor.
Yanlış bellemeyin Ta'nın adını.
Ayağını denk almayan
Devrilip gidecektir.
Sokak köpeklerine çevirdi beni.
Eline düşmeyegörsün insan.
İnsanlara, tanrılara rezil etti beni,
Efendisine kafa tutan köleye döndürdü beni.
Adalet Tanrısı Ta, haddimi bildirdi,
Hakkım olan cezayı verdi.
Tanrım, merhametini esirgeme benden:
Biliyorum, merhametlisin.

YÜCELİĞİ KATMERLİDİR HÜKÜMDARIN

Yüceliği katmerlidir hükümdarın
Göğe yükselen sayısız kollar üstünde.
Başka hükümdarlar solda sıfır.
Yüceliği katmerlidir hükümdarın,
Azgın seli geri çeviren set gibidir,
Yolcuları bütün gece barındıran serin bir han.
Yüceliği katmerlidir hükümdarın,
Sarp kayalar üstüne kurulmuş bir kale,
Yağmacıyı kovan, sığınmacıyı koruyan bir barınak.
Yüceliği katmerlidir hükümdarın,
Düşmandan korkup kaçanları koruyan bir sığınak,
Harman vakti ürünleri bağrına basan bir gölgelik.
Yüceliği katmerlidir hükümdarın,
Karakışta kupkuru, sımsıcak bir köşe,
Fırtınalara karşı koyan bir kaya,
Sınırı aşanların amansız düşmanı.

SEVGİ PEŞİNDE

I.
Sevgiye koştursam kavuştursam seni
kraldan durma koş diye emir almış haberci gibi,
Bak habercinin bacaklarını düşünüyor boyuna hükümdar,
can atıyor şu müjde gelse diye,
Ülkenin bir ucundan bir ucuna ahır kapıları açık ardına kadar
her menzilde dipdiri bir at hazır elçiye,
Atlı araba, kıl pıranga kızıl çengi,
haberci dinlenmeyecek yol boyunca,
Ama Sevgilisinin yuvasına kavuşunca
görevini bitiren atlı,
Rahata erecek yüreği, yaşayacak tatlı.

II.
Seni karşılasam buyur etsem
nasıl karşılanırsa Kralın atı
Binlerce at arasından seçilmiş
en saf kan, sürülerin en güçlüsü en güzeli.
Ben de aşkımı bu değerli ata benzetsem:
dinç bacaklarına güvenebilir Sevgili.
Kamçının sesini işitti mi bir kez,
şahlanır da tutar yolunu,
En becerikli seyisler baş edemez,
durduramaz onu.
Nasıl da bilir bu duyguyu bir genç kızın yüreği
(koş dört nala, aş engelleri, güzelim kısrak)
Kız biliyor ki Sevgilisi artık değil uzak.

III.
Koştursam kavuştursam seni sevgiye!
Çevik ceylân gibi koş, durmadan koş,
çöl yollarını uçarcasına aş.
Ayakları yanıyor kumda, gövdesi bitkin ölesiye,
ölüm korkusuyla sağrısı çatladı çatlayacak.
Avcılar kovalıyor,
tazıların tutmasına kıl payı kalıyor–
Ansızın tozda kayboluyor... kodunsa bul güzel hayvanı...

avcılar artık göremiyor ceylânı;
Sessiz bir kamışlık bulup sığınmış meğer,
sonra ırmak boyunca kaçıp kurtulacak.

Aşkım, dilerim sen de bulasın sığınacak bir yer.
Gel bana, mağarama, dişi aslana.
Ben avcı kadınım ama, kötülük etmem sana.
Gel mağaramın ağzına
İçeri alayım seni
okşayıp öpeyim ellerini.

Kurtuluş yok, ya sen bulacaksın Sevgimin izlerini
ya Altın Tanrıçanın yardımıyla ben tutacağım seni.
Baharda yeşersin özlemlerimin ürünü
güneş altında, yemyeşil yaşasın harman günü.

DOST TANRIYA

Tanrım, dostum, can yoldaşım:
Bayılırım sana dalmağa,
Yıkanmağa senin tatlı sularında.
Bak gör bendeki güzellikleri.
Üstümdeki ıslak mintan
Firavunlara yaraşır ketenden.
Dalıyorum sulara seninle,
Sulardan seninle çıkıyorum.
Şipşirin bir al balık tutuyorum
Suyun dibinde ellerimle.
Bak gör bendeki güzellikleri.

DİRİLEN ÖLÜNÜN GÜNEŞE SÖYLEDİĞİ KUTSAL ŞARKI

Yükseliyorsun, Güneş-Tanrı, kutlusun, yücesin!
Yükseldikçe ışıyorsun! Gökler yol açıyor sana!
Tanrıların hükümdarısın, kapsıyorsun her varlığı.
Senden gelmişiz hepimiz, seninle tanrılaşırız.

Rahiplerin yola koyuluyor, yürekleri kahkahalarla tertemiz;
Kutsal rüzgârlar senin altın tellerindeki ezgiler.
Gün batarken tüm varlıklar kucaklıyor seni,
Bulutlar ateş alıyor senin kanatlarından.

Yüce doruklar üstünden uçuyorsun, yüreğin kıvanç dolu;
Tatlı meltemde yanaşıyor sabah kayıklarıyla akşam sandalları.
Yüzünü görür görmez tanrıçalar dört dönüyor sevinçten,
Adın duyuldukça kubbeler yankılanıyor binlerce sesle.

Sen yetkinsin, pürüzsüzsün, sonsuzsun, eşsizsin!
Uçan güneşle yükseliyor Koca Kartal!
Yüceliyorsun dipdiri, firuze gibi incir ağaçları arasından.
Göğün parlak ırmağında ışıldıyor görkemli varlığın.

Işıkların bütün yüzlerde. Senin sırrına erilmez.
Çağlar boyunca yeniliyorsun gençliğini.
Vakit tozutuyor aşağılarda, ama sen hiç değişmiyorsun:
Zamanı yaratan sensin, Zamanın tâ ötesinden.

Geçiyorsun gecenin ardından kapanan kapılardan,
Üzüntülerle perişan canlara kıvanç vererek.
Özün sözün doğru, yüreğin duru, yükselip ışınları içiyorsun.
Sen Dünsün, Sen Bugünsün, Sen Yarınsın!

ŞEN YAŞIYORUZ

Sular akıyor gürül gürül,
Yükseliyor taşkın Nil.
Günler uzadı,
Geceler düzene girdi yine,
Aylar rastgele değil artık.
Tanrılar mutlu ve şen:
Kahkahayla, zevk içinde
Geçiyor hayat.

OSİRİS'E SESLENİŞ

Tanrılar vardılar da yanına,
Önünde eğildiler yerlere kadar.
Ürküyorlar senin görkeminden.
Sonra çekilip gittiler
Sendeki Re heybetini görünce.
Zafer kazandı görkemin
Onların yürekleri karşısında.
Hayat senindir, senin içindir:
Sana sunulur yiyecekler içecekler,
Senindir herşey gözünün önünde.
Sana gelirim elimde gerçeklerle,
İçimde ne hile var, ne yalan.
Sana sunuyorum
Senin olan herşeyi,
Biliyorum senin yüce varlığını.
Şu dünyada hiç günah işlemedim.
El uzatmadım kimselerin malına.
Tot demişler bana,
Yazarların en kusursuzu benim,
Ellerim tertemiz.
Saflığın sultanıyım ben,
Kötülüğün baş düşmanı.
Gerçeklerin, iyiliklerin
Defterini ben tutarım.
İğrenirim kötülükten, günahtan.

HOŞ TÜRKÜLER

I.
Mekmek çiçekleri, barış getirin bize!
Yüreğimin sözünü dinleyeceğim artık.

Sen beni kucaklayınca
Saçtığın ışık öyle parlak ki
Gözlerime merhem sürmem gerekiyor.

Beni sevdiğini kesinlikle bilince
Senin kanadının altına sığınıyorum.

Bütün erkekler içinde sensin benim erkeğim,
Gönlüm güveniyor buna.

Yeryüzü aydınlığa gömülmüş:
Ne olur, birlikte uyusak böyle
Sonsuzluğun sonuna kadar.

II.
Seamu'nun çiçekleri öyle küçük ki
Onlara bakan kendini dev sanır.

Sevdiklerin arasında birinci benim,
Yeni sulanmış bahçede otlar, kokulu çiçekler gibi.

Ne hoş Kuzey Rüzgârının tazeliğinde
Kazdığın su yolu.

Yollarımız sessiz sedasız
Elin elime değince sevinçle.

Sesin cana can katıyor kutsal su gibi.

Seni görmek, yiyip içmekten çok daha iyi.

III.
Zait'in çiçekleri var bahçede,
Çiçek koparıp demet yapıyorum senin için,
Sen sarhoş olup da
Sızıp bir köşeye uzanınca
Ayaklarından toz toprağı silen benim.

KAHRAMAN ÖZLEMİ

Yüreğim yaralı, yurdum kan ağlıyor,
Ulusun korktuğu başına geldi:
Doğuyu ele geçirdi düşman,
Asyalılar akın ediyor Mısır'a,
Koruyucu önderimiz yok.

Allak bullak oldu ülkemiz:
Bakırdan ok yapıyorlar bugünlerde,
Kanlı ekmek bile kapışılıyor.
Acıyla kıvrananlar, gülüyor kıkır kıkır;
Ölüm karşısında gözyaşı dökenler yok.
Herkes, kendini düşünüyor ancak.
Bir köşeye çekilmişler, kimin umurunda
Bir adamın başkasının canına kıyması.

Çölün yaban hayvanları su içecek
Mısır'ın güzelim akarsularından,
Kumsallarda yan gelip yatacaklar da
Kimse korkutup kaçırtmayacak onları.

İşte bakın, oğul babaya düşman,
Kardeş kardeşle kanlı bıçaklı,
Öz babasını öldürenler var.

Yüreklerde sözler alev alev;
Ağızdan çıkan hiçbir söz hoş görülmüyor.
Topraklarımız azaldıkça azaldı,
Yönetenler üredikçe üredi.
Buğday ve mısır ambarları boş.

Güneş-Tanrı insanlardan uzak duruyor.
Gün ortası ne zaman, kimbilir?
Tanrının gölgesi görünmüyor ki...
Görünse de kamaşmıyor gözler,
Yaşlar belirmiyor kirpiklerde.
Güneş-Tanrı gökte ay gibi solgun artık.

Ama güneyden bir hakan gelecek:
Adı Ameni, Nübyeli bir kadının oğlu.
Kesip biçecek Asyalıları, yıkacak hepsini,
Libyalıları yakıp kül edecek.
Hakan seddini kuracak yüce kahraman,
Asyalılar bir daha ayak basamayacak Mısır'a.

DÖRDÜNCÜ AMENOFİS'İN TEK TANRIYA SESLENİŞİ

Kanat çırpıp uçanların hepsi
Sen yükselince yaşar.
Gemiler sana özenerek
Gidip gelir ırmak boyunca.
Açılır bütün yollar
Sen geliyorsun diye.
Sıçrar bütün balıklar
Yüzünü görmek umuduyla.
Işıltıların ulaşır
Tâ denizin yüreğine.
Sendedir kadınların tohumu,
Senden tohum alır erkekler.
Ana kucağında süt emen
Çocuğu sen esirgersin,
Sen yatıştırırsın yavrucağı
Ağlaması dursun diye.
Yumurtadan çıkmamış civciv
Sesler çıkarıyorsa
Ona ses soluk veren sensin,
Hayata kavuşturan sen.

YAMAN KORKU

Düşmanları yerle bir edenler,
Titretenler karşı koyanları,
Pençeleri kudurmuş bir azgın aslan,
Düşmanının ensesini kırıp boğan
Amansız, çılgın bir boğa,
Avının üstüne gökten süzülüp
Kıyasıya saldıran bir şahin...
Hepsi tirtir titrer ondan.
Gazaba geldi mi dağlar sarsılır,
Haykırdı mı yeryüzü inler.

SESSİZ TAPINMAK

Sessizleri esirgiyorsun, Tanrım.
Çölde susuz kalanları dirilten kuyu gibisin.
Çenesi düşüklere kapalı,
Sessiz duranlara açık.
Sessizler gelip buluyorlar kuyuyu:
Sıcaktan yananları serinletiyorsun.

ADIMDAN İĞRENİYORLAR

Ah, iğreniyorlar adımdan
En pis kokulardan iğrendikleri gibi
Yaz günleri gökler ateş kusarken.
Ah, iğreniyorlar adımdan
Balık tutmaktan nefret ettikleri gibi
Av günü gökten yere yangın inerken.
Ah, iğreniyorlar adımdan
Kuş kokusundan iğrendiklerinden fazla,
Kazların kirlettiği söğüt tepelerinden çok.
Ah, iğreniyorlar adımdan
Balıkçıların kokusundan iğrenir gibi
Bataklıkların kıyısında, dalyanlarda.
Ah, iğreniyorlar adımdan
Timsahların kokusundan beter,
Timsah yuvalarından iğrenircesine.
Ah, iğreniyorlar adımdan
Kocasını aldatan bir kadının
Adından iğrendiklerinden fazla.
Ah, iğreniyorlar adımdan
Nasıl nefret ederlerse
Güçlü kuvvetli üvey evlâttan.
Ah, iğreniyorlar adımdan
Düşmanın kenti gibi,
Korkup kaçan âsiler gibi...

ÖTELERDE YAŞAYAN

Ötelerde yaşayan,
Canlı bir tanrı gibi,
Cezalandıracak günah işleyenleri.
Ötelerde yaşayan,
Yön verecek güneş gemisine,
Götürecek en güzel şeyleri tapınaklara.
Ötelerde yaşayan,
Bilir bütün gerçekleri,
Söylediği her söz tanrı Re'nin hikmetidir.

GÜNÜNÜ GÜN ET

Şehzadenin işi iş. Mutlu günler geldi artık.
Kaç batın gelip geçti, kaç batın yerli yerinde.
Güneş tanrı uyanıyor şafakta, batıda yitip gidiyor.
Kadınlar gebe, erkeklere çocuklar doğuyor, herkes soluk soluğa.
Tan ağarırken bütün çocuklar dönüyor yuvaya.
Ehramlarda eski tanrılar, gömülü soylular, allı pullular.
Koca saraylar yaptıranlardan iz kalmamış. Nerdeler?
Herkesin övdüğü bilginler nerde şimdi?
Duvarları yıkılmış, evleri kırık dökük.
Gidip görenler dönmüyor ki anlatsınlar.
Mutludurlar diyen yok, su serpenler yok yüreğimize.
Bize de yolculuk kısmet olunca göreceğiz artık.
Gününü gün et, eğlenmeğe bak, hiç düşünme dinleneceğin günü.
Üzülme, tasalanma, sessiz ülkeye varıncaya kadar eğlen.
Yaşadıkça keyfine bak, tak takıştır, keten giysilere bürün.
Vur patlasın, çal oynasın, güle söyleye geçir ömrünü.
Yüreğini ferah tut, neden hoşlanıyorsan yalnız onu yap.
Yaşa keyfince, sen sen ol, sırf kendi çıkarını düşün.
Gününü gün et yaşadıkça, üzme kendini, yas günleri gelecek ergeç.
Bıkmadan, usanmadan eğlenmeğe bak.
Malını mülkünü yanında götüremeyeceksin ki.
Bir kere gittin mi, bir daha hiç dönmek yok.

ÜÇÜNCÜ AMENEMHAT İÇİN ÖVGÜ

İki Ülke, O'nunla yemyeşil, koca Nil O'nunla bereketli:
Gücünü ve bolluğunu arttırdı İki Ülkenin.
O, hayatın ta kendisidir, serinlik veriyor ruha...
Halkını doyurmak için sebil ediyor hazinelerini.
Ardından gelenlerin karnı tok, sırtı pek...
Firavun demek, yiyecek demektir.
Bolluk fışkırıyor ağzından.

NE İDİK, NE OLDUK

Bir zamanlar kaçaktım,
Şimdi saygın bir kişiyim Sarayda.

Bir zamanlar tembeldim, açtım,
Şimdi ekmek veriyorum komşuma.

Bir zamanlar vatanımdan vazgeçtim,
Çünkü yalın ayak başı kabaktım,
Şimdi bembeyaz keten giysiler içindeyim.

Bir zamanlar bulamazdım tek bir haberci,
Şimdi sayısız kölem var.

Evim güzel, geniş, rahat artık,
Hem de adım anılıyor Sarayda.

TANRI

Dün, Bugün, Yarın – hepsi Ben'im,
Tanrıları yaratan, kutluları besleyen
Gizli kutsal Ruh.

Ölümden dönenlerin Efendisi Ben'im,
Ölüler evinde fener gibi ışıldasalar da
Yeryüzüdür onların kutsal sığınağı.

Gökler aydınlanıp saydam olunca
Genişler yolum, mutludur yolculuğum,
Işıklara bürünürüm.

Gün batarken, tanrının gözleri,
Surların kapısı örtülünce
Esirgeyin beni karanlıkta uyuyan kudretten.

Tan ağarırken çiçek açmışım ağaçlar gibi,
Varlığım bütün erkeklerde, bütün kadınlarda
Ve ruhum Tanrıdır.

SEVGİ EZGİLERİ

I.
Burada seninle suya dalıp yüzmek
Beklediğim fırsatı verdi bana:
Duyan ve anlayan gözlere
Gösteriyorum varımı yoğumu.

Deniz kılığım en iyi kumaştan,
İnce ve saydam,
Bak ıslandı da
Nasıl içimi gösteriyor,
Yapışıyor üstüme.

Saklamak boşuna, abayı yakmışım sana.
Yüzüp açılıyorum ama birazdan döneceğim,
Sular püskürterek, dişlerim çatırdayarak.
Yanında olmak için her bahane kabulüm.

Bak, alabalık geçiverdi ellerimden!
Buraya gelirsen
Daha iyi görürsün,
Yaklaşsana yanıma.

II.
Hiçbir şey ayıramaz beni, hiçbir şey
Karşı kıyıda duran sevgilimden.

Aramızdan ırmak akıyor akmasına:
Selin yaman bir gücü var,
Sığ kıyıda koca timsah bekliyor.

Timsah umurumda değil, ırmağa girip
Sularla boğuşuyorum, yüreğim sapasağlam;
Timsah gözümde fare kadar,
Sel ayağımın altında toprak sanki.

Bana bu gücü veren, aşkın büyüsü...

Durup bakıyorum, yüreğimde coşkun arzu.
Sevgilim de karşıda durmuş, beni seyrediyor.
Irmak, bizim büyülü denizimiz.

III.
İşte geldi sevgilim,
Dünyalar benim oldu.
Kollarımı açıp kucaklıyorum onu.
Yüreğim sıçrıyor alabalık gibi.
Kendini bana ver, Gece, hiç bitme.
Sonsuz zaman geri alamaz
Bana sevgilimin getirdiğini.

IV.
Sevgilim beni sevinçle karşılayınca
Kolları açılmış,
Ta uzaklardaki Punt ülkesinden
Dönen bir gezgin gibi duygulanırım.

Herşey değişiyor: akıl, duyular
Cana can katan tuhaf kokulara karışıyor.

Beni öpmek için dudakları aralanınca
Başım dönüyor içmeden sarhoş olmuşum gibi.

V.
Nedimelerinden biri olsam
Boyuna yanında durur,
Bir adım uzaklaşmazdım da
Hayran hayran seyrederdim
Sevgilimin vücudunun
Göz kamaştıran
Güzelliğini.

Çamaşırcısı olsaydım bir ay,
Peçelerinden yıkayıp çıkarırdım
Kolay kolay çıkmayan hoş kokuları.

Bunlardan daha azına da amenna,
Parmağındaki yüzük ya da mühür olsam.

ATEŞLİ ADAMLA SESSİZ ADAM

Tapınakta ateş püsküren adam
Açıkta büyüyen ağaç gibidir;
Yaprakları hemen dökülür gider,
Bir tekneye tahta olur sonunda
Ya da uzaklara taşırlar onu,
Alevden kefene bürünüp yanar.

Yumuşak başlı ve sessiz adamsa
Bahçede büyüyen ağaç gibidir:
Serpilir, ürünü katmerli olur,
Boynu bükülmeden, yerli yerinde;
Yemişi tatlıdır, gölgesi serin,
Rahata kavuşur mutlu bahçede.

AMUN'A YAKARIŞ

Amun, kulak ver mahkemedeki biçareye:
Zengin değil ki, parasız pulsuz:
Mahkeme, zorla para sızdırıyor ondan:
"Kâtiplere gümüş ve altın,
"Mübaşirlere giysi!"
Keşki Amun vezir olup gelse de
Kurtarsa yoksulları, zavallıları;
Keşki yoksullar temize çıksa,
Hakkından gelse zenginlerin...

ÇENGİ TÜRKÜSÜ

Var olan, yok olmağa mahkûmdur.
Ömrümüz bir gün kadar kısa.
Gençler gülüp oynuyor, sevişip... Yaşlanıyor.
Geçmiş, geri gelmiyor: bugün, geçip gidecek.
Bebek doğup büyüyor, yaşlanıp ölüyor.
Doğan güneş, yitip gidiyor Batıdan.
Hiçbir şey kalıcı değil yeryüzünde.
Günümüzü gün etmeğe bakalım.
Gel. Çalgılarını da getir yanında.
Tahtın arkasında duruyor çengiler.
Derdi tasayı unutalım artık.
En güzel kokulu çiçekler süslemiş
Sevgilinin yumuşacık gerdanını.
Eğlenelim, coşalım
Sessizlik Ülkesine gideceğimiz güne kadar.

FİRAVUN AMENEMHAT'IN OĞLUNA ÖĞÜTLERİ

Kulak ver sözlerime:
Yeryüzü hükümdarı olsan,
Bütün ülkelerde hüküm sürsen,
İyilik saçsan insanların hepsine,
Kullarına yumuşak görünme.
Halk, korku saçanlara boyun eğer.
Tekbaşına yaklaşma yanlarına.
Bağrına kardeş basma,
Dost bilme hiç kimseyi,
Senli benli olma,
Sonu yoktur bunun.
Rahat uyumak istersen kendi canını koru.
Kötülük çağında
Dostu yoktur hükümdarın.
Ben dilencilere sadaka dağıttım,
Öksüzleri doyurdum,
Büyükleri nasıl bildimse
Küçükleri de öyle hoş tuttum.
Buğday dağıttım, harman tanrısına gönül verdim,
Nil selâmladı beni her vadide.
Saltanat yıllarımda hiç kimse aç susuz kalmadı.
Sağladığım barış içinde yaşayıp övdü beni herkes.
Ama karnını doyurduklarım ayaklandılar,
Elimi uzattıklarım dehşet saçtılar ortalığa.

BAHÇE TÜRKÜLERİ

I.
Nar konuşuyor:
Yapraklarım senin dişlerin gibi,
Yemişim senin göğüslerine benziyor.
Ben, yemişlerin en güzeli,
Her mevsimde, her iklimde varım,
Sevenle sevilenin birlikte yaşaması gibi,
Şırayla şarapla sarhoş.

Bütün ağaçlar yapraklarını döker,
Bütün ağaçlar. Yalnız nar dökmez.
Koskoca bahçede bir ben güzelliğimi yitirmem,
Dimdik dururum.
Yapraklarım dökülürse
Yenileri çıkar onların yerine.

Nar, yemişlerin şâhıdır.
Herkes bilmeli gücümü,
Kimseye boyun eğmem.
Bana küstahlık eden olursa
Dilimden kurtulamaz ömür boyu.

Lotüs tomurcuklanmış,
Lotüs konca vermiş,
Ay çiçeği, lâvantanın türlü türlüsü,
Mutlular arasındasın sen,
Gül tarhı baş tâcı edilir,
Bahçıvan, gözü gibi bakar ona.

İşte orda!
Gidip kucaklayalım onu,
Burda tutalım bütün gün.

II.
İncir ağacının sesini dinle:
Sevgilime tatlı sözler.
Benden soylu kim var ki?

Uşağın yoksa beni al uşak diye?
Suriyeden getirdiler beni,
Sevgilimin yağması olarak.

Bütün gün içiyorum. Kırbadan
Su değil, güzellik içiyorum.

III.
Elceğizinle diktiğin firavun inciri
Konuşmak için ağzını açıyor.

Dalları ne de güzel
Sallanıyor, sallanıyor, fısıltılarla.
Bal gibi tatlı fısıltılar onlar.

Dalları olgun yemişlerle sarkıyor.
Kan kırmızı yeşimden daha al,
Yaprakları zümrüt gibi.

Tâ uzaklardan getirilmişler sana,
Henüz serin gölgende değiller.
Bir aşk mektubu alıyorsun
Genç bir kızın,
Baş bahçıvanın kızının elinden,
Sevgilisine diyor ki kız:
"Sessiz, tenha bir yere gidelim."

Bahçe baştan başa görkemli,
Obalar bayramlıklarını giymiş,
Hepsi süslenip bezenmiş senin için.

Bahçıvanlarım seni görünce bayram ediyor.
Kölelerini gönder çalgılarla,
Başlasın şölen hazırlıkları.

Sana doğru koşmak bile
Susuzlar için serin sudur.

Uşakların geliyor her çeşit içkiyle,

Tatlılar, börekler, taze çiçeklerle,
Serin yemişlerle dolup taşıyor sepetler.

Bir gün kal, mutlu bir gün,
Yarın, öbür gün,
Üç gün kal benim gölgemde.

Gözdesini oturtmuş sağına,
Boyuna içki içiriyor,
Gözdesi herşeye boyun eğinceye kadar.

Herkes zil zurna sarhoş,
Kimsenin olan bitenden haberi yok,
Adam kendi bildiğini okuyor keyfince.

Daha fazlasını söyleyecek değilim:
Haddimi bilirim ben.
Hem, olup bitenler hakkında
Hiçbir şey sızdıracak, sezdirecek değilim.

DİN ADAMI ANKHU'NUN SÖZ SANATI KONUSUNDA DÜŞÜNCELERİ

Kimsenin bilmediği sözler söyleyebilsem,
Şaşırtıcı deyimler,
Yepyeni, alışılmamış,
Bilineni tekrarlamayan sözler;
Önceki kuşaklardan,
Atalardan aktarılmayan.
Etimden kemiğimden süzüp sunuyorum
İçimdeki tüm sözleri;
Eskiden söylenmiş ne varsa bayattır:
Söylenmişse işi bitiktir.
Ataların sözleriyle övünülmez:
Onlar söylemiş, sonrakiler hazıra konmuş.

Daha önce konuşan, artık konuşmuyordur;
Yeni şeyler söyleyendir bugün konuşan:
İlerde onun dediklerini yineleyecekler.
Olup bitenleri sonradan anlatmak marifet değil,
Masallar anlatılmış, bitmiştir.
Olur olmaz işlerden söz etmek de boşuna:
Hepsi yalan dolan;
Bu gibilerin adı anılmaz ilerde.
Ben gördüm, yaşadım bunu: ondan söylüyorum:
İlk kuşaktan bu yana kimler gelip geçtiyse
Hep geçmişe özendiler, öykündüler.

DİN ADAMI ANKHU'NUN BOZUK DÜZENDEN YAKINMASI

Olup bitenler çileden çıkarıyor insanı:
Memleket baştan başa azapla kıvranıyor,
Yıldan yıla büsbütün allak bullak...
Bir öncekini aratıyor her geçen yıl.
Kargaşalık var ülkede, yıkımın eşiğindeyiz.
Kapı dışarı ettiler adaleti,
Haksızlık kol geziyor hükümet çevrelerinde.
Tanrıların tasarıları karman çorman,
Tanrı buyruklarına aldırış eden yok.
Memleketin durumu berbat,
Ne tarafa baksak çile,
Halk yas tutuyor kentlerde de, taşrada da...
Millet yoksulluktan perişan,
İnsanlarda ne saygı kaldı, ne sevgi.
Huzur sultanları bile ter ter tepiniyor.
Gün doğunca baş çeviriyoruz
Gece olanları görmemek için.
Olup bitenler, çileden çıkarıyor insanı:
Dertler tümen tümen geliyor bugün.
Yarın ızdırapların seli kopup gelecek.
Memleket baştan başa tedirgin,
Ama ağzını açıp tek kelime söyleyen yok.

Masum insan kalmadı artık,
Herkesin işi gücü fesat.
Yürek yas içinde, tasa içinde.
Komut verenle komut alan bir-örnek,
İkisinin de dünya umurunda değil.
Her sabah kalkar kalkmaz görüyoruz durumu,
Ama düzeltmek için çabaya girişmiyoruz.
Dün neyse bugün de o...
Miskinlik sinmiş insanların yüzüne,
Kimse lâf anlamıyor,
Anlayıp kızanlar bile dilini tutuyor.
Yaman bir acıyla kıvranıyorum durmadan:
Yoksullar, zengin karşısında güçsüz...

Ne acıklı bunu görüp de haykırmamak.
Ama anlamayanlara dil dökmek daha acı.
İnsan, sesini yükseltmeyegörsün,
Başlıyor gerçekleri bilmeyenlerin öfkesi.
Bugünlerde herkes sırf kendini dinliyor;
Kendinden başkasına inanan yok.
Hiç ilişki kalmadı gerçekle söz arasında...

İNSANIN DİLİ

Yüreğin pek olmalı, kafan azimle dolu.
Oynak olmasın dilin.
İnsanoğlunun dili bir gemiyi andırır:
Tanrının elindedir o geminin dümeni.

DÖRDÜNCÜ RAMSES'İN TAHTA ÇIKIŞI

Ne mutlu bir gün! Yer gök bayram ediyor
Sen Mısır Sultanı oldun diye...
Kaçıp gitmiş olanlar dönüyor yerine yurduna,
Saklananlar ortalığa çıkıyor yeniden.
Doyacak açlıktan kıvrananlar,
Susuzluk çekenler sarhoş olacak.
Eskiden çıplak gezenler
Keten giysiler içinde şimdi.
Zindandakiler çıkarılıyor, hepsi mutlu.
Kanlı bıçaklı olanlar barışıyor artık.
Nil boyundan geliyor dost insanlar,
Yürekler yeni sevinçlerle dolup taşıyor.
Dul kadınlar, evlerini açıyor herkese.
Kızlarda alabildiğine neşe...
Ardı arkası gelmiyor şen türkülerin.
Yaldızla süsleniyor kent baştan başa.
Herkes diyor ki: "Nesiller yaratan hakan,
Sonsuzluğa kadar hüküm sürecektir."

Açık denizlerden gelen gemiler şen,
Rüzgârla, küreklerle koştukları kıyılarda
Hepsi yel yepelek yelken kürek:
"Amun'un sevgilisi Firavun Hekmatre taç giydi.
"Re'nin oğlu Ramses, babasının tahtında."

YÜREĞİN ŞEN Mİ

Tanrının elinde yoksul musun?
Eksik olsun ambarlarda servet.
Yüreğin şen mi, için ferah mı?
Olmaz olsun
Üzüntü kumkuması zenginlik.

SEVGİ ŞİİRLERİ

I.
Yemek vakti: gitmek istiyorsun demek?
Senin asıl yavuklun, karnın!

Bu telâş niye? Giysi satın almak da niye
Bu saatte? Üzme tatlı canını, sevgilim,
Yatağımın örtülerinden âlâsı yok.

Susadın mı?
Al memelerimi,
Bak, dolmuş taşıyorlar,

II.
Sevgin dolduruyor bedenimi
Nasıl şarap üstesinden gelirse suyun
İkisi karışınca.

III.
Güzelliği lotüs gibi,
Memeleri en güzel yemiş.

Yüzü ormandaki ökse gibi,
Ben de zavallı yaban kazı,
Zavallı yaban kazı yaklaşıyor
Öksedeki yeme.

IV.
Irmak boyunca kürekçilerin yalpasına uymuşum,
Memfise gidiyorum, omzumda bir torba çalı ve saz,
Memfise, "İki Ülkenin Varlığı"na gidiyorum.
Koca Tanrı Ta'ya diyeceğim ki:
"Gerçekler Tanrısı, bu gece sevgilimle yatır beni."

Ah, bunu düşünmek bile şaraba çeviriyor ırmağı,
Şarap sarhoş ediyor beni.
Ta, ırmak sazları içinde yaşar,
Tanrıça Sekmet ırmak çiçeklerinde,

Tanrı Nefertem lotüslerle tomurcuklanır.

Sevgilimin güzelliğini düşünmek
Göğü aydınlatan
Tan gibidir.

Memfis kenti uzanmış ufka boylu boyunca:
Sevgimi sunuyorum,
Ta için bir yemiş çanağı,
Tanrının yüzü ışıl ışıl.

V.
Hınzır kadın, hastalık izni alıp eve gideceğim!
O da hastalığımı haber alan
Komşularla birlikte gelecek evime.
Gelince ne yapacağını merak ediyorum,
Hele hekimler illetimi anlamadıkları vakit,
Öyle ya, hekimlerden çok o biliyor
Benim derdimi.

VI.
Sevgilimin kalesinin çift kapısı var,
Ardına kadar açık.
Şimdi öfkeyle yanıp tutuşuyor ya,
Nasıl isterdim kapıcısı olup da
Ondan zılgıt yemeği.
Böylece, sesini duyardım o öfkelenince,
Bir minik yaramaz gibi, korkuyla bakardım ona.

VII.
ADAM
Teknemin adı "Firavun'un Denizi",
Ver elini Güneş-Kent suları:
Mertu Limanının ağzındaki
Oba kümelerine doğru gidiyorum.
Acelem var!
Tedirginim, içim kıvıl kıvıl
Gönlüm dualarla dolu,
Güneş Tanrısı Ra'ya yalvarıyorum

Hızlı ve güvenli bir yolculuk için.
Sevgilimi görürüm belki
Irmak boyunda yürürken.

KADIN
Burda Mertu'da seninle bir arada olmak
Şimdiden Güneş-Kentinde olmak gibidir.

Ağaçlarla dolu bahçeye dönüyorum,
Kucak kucak çiçekle.

Durgun havuzda yüzümü görüyorum -
Kucağımda demet demet çiçek -
Görüyorum, ayaklarının ucuna basa basa yaklaşıyorsun
Beni arkadan öpmek için,
Ağır ve hoş kokular saçan saçlarımı öpmek için.

Sen kollarını dolayınca boynuma
Firavun'un olmuşum gibi seviniyorum.

MERNEPTA'NIN TAHTA ÇIKIŞI

Bayram etsin bütün ülke,
Mutluluk çağı başlıyor artık.
Yeryüzü sultanı başa geçti.
Cümle âlem tanık olsun ki
Binlerce yıl saltanat sürecek.

Hakanlığı Horus gibi yüce,
Amun'un sevgilisi Binere,
Mısır'ı şenliklere boğan,
Re'nin oğlu,
Gerçeklerle dolup taşan Mernepta.

Gelin görün, namuslu insanlar!
Doğruluk ezdi yalan dolanı,
Günahkârlar allak bullak oldu,
Aç gözlüler kapı dışarı edildi.

TEK TANRIYA ÖVGÜ

Tanrı birdir, tektir, ondan başkası yoktur.
Bir tanedir, O'dur her varlığı yaratan.
Bir ruhtur tanrı, görünmeyen bir ruh,
Ruhlar ruhu, Mısır'ın Yüce Ruhu, Kutsal Ruh.
Tâ başlangıçta vardı Tanrı.
İlk varlıktır O. Hiçbir şey yokken O vardı.
Herşeyi O yarattı kendi doğduktan sonra.
Başlayanların Yaradanı. Sonsuzdur Tanrı,
Zamanın başından sonuna kadar.
Ezelden beri süregelen varlığı sonsuzluğa kadar sürecek.
Gizlidir Tanrı, kimse görmemiştir O'nu,
Benzerini bile gören olmamıştır.
İnsanlara ve tanrılara görünmez.
Yarattıklarına sır kalır her zaman.
Tanrı Gerçektir, Gerçekle yaşar, Gerçek Firavun'dur.
Hayattır tanrı, insan O'nunla yaşar ancak.
O'dur ciğerlere hava dolduran.
Ana ve Babadır Tanrı, babalar babası, analar anası.
Tanrı yaratır, ama yaratılmaz, doğurur, ama doğurulmaz.
Kendini doğurur, yaratır. Yapar da yapılmaz.
Kendi varlığının yaratıcısıdır O.
Yerin göğün, derin denizlerin, yüce dağların yaratıcısı.
Cennete uzanır, yeryüzünün derinliklerine iner.
Yüreğinden ne geçerse gerçekleşir hemen.
Her dediği olur, sonsuzluğa ulaşır.
Babasıdır tanrıların, bütün kutsal varlıkların.
Kendinden korkanlara merhameti vardır,
İşitir her çığlığı.
Güçsüzleri korur güçlülere karşı.
Kendini tanıyanları tanır.
Yardım elini uzatır hizmet edenlere.
İzinden yürüyenleri esirger.

BAŞLICA İSİMLER

AKHENATEN: (Akhenaton) "Güneş-Tanrının Hizmetinde" adıyla On sekizinci Hanedan kralı. Tek Tanrı dinini getirdiği için birçok çağdaşları tarafından "suçlu" diye tanımlanmıştı. İsa'dan önce 1300'lü yıllarda egemendi. Mısır'da din inançları ve uygarlık üzerinde derin etkiler yaptı. Tek tanrı dini, Akhenaten'in ölümüyle sona erdi.

AMENEMHAT: (Amenomhat, Amenemhet) On ikinci Hanedanın ilk kralı. İsa'dan önce On dördüncü Yüzyılda egemendi. Bu kitaptaki şiirde adı geçen Üçüncü Amenemhat Fayum'da büyük bayındırlık işleri yaptı. Herodot ile Strabo'nun anlattığı büyük dehlizi yarattı.

AMENOFİS: (Amen-hotep olarak da bilinir) İsa'dan önce On dördüncü Yüzyılda hükümdardı. Mısır uygarlığı, onun çağında doruğuna erişti. Öğütleri sonradan İbraniceye ve Arami diline çevrilerek İncil'in "Atasözleri" bölümü üzerinde etkili oldu.

AMUN: (Amen) Tanrıların "Gizli" Hakanı; Luksor Kralı.

APOFİS: Tanrı Re'nin düşmanı olan, şeytani yılan. Her gece Re'nin teknesine saldırarak evrenin düzenini bozuyordu. Kaos'un simgesi.

ATON: (Aten) Güneş-Tanrı. Akhenaten çağında (İsa'dan önce On dördüncü Yüzyılda) tek tanrı oldu.

BİBLOS: Şimdi Lübnan sınırları içinde olan eski kent.

HATOR: Genellikle inek biçiminde gösterilen tanrıça. Bazı efsanelerde Hator, firavunun annesidir. Çoğu zaman, cenaze tanrıçası ya da aşk, musiki ve dans tanrıçasıydı.

HORUS: En eski tanrılardan biri. Sonradan Batı'nın "Ölüler Ülkesi"nin tanrılarından. Başlangıçta şahin biçiminde bir gök-tanrı idi. Mısırın egemen hükümdar, firavun simgesi de oldu. Osiris efsanesinde önemli yeri vardır.

İKNATON: (Dördüncü Amen-hotep) Akhenaten'in başka bir adı.

MEMFİS: Eski Mısır kentlerinin en önemlilerinden biri.

MERNEPTA: İsa'dan önceki On üçüncü Yüzyılda firavun.

MERTU: (Mentu) Savaş tanrısı.

NEFERTEM: Lotüs tanrısı; Ta ile Sekmet'in oğlu.

NEFRETETE: Ece; Amen-hotep'in karısı.

NEHET: (Nehbet) Akbaba tanrıçası; Yukarı Mısır'ın simgesi.

NUBT: Tanrılardan Set (Seth) için armağan olan küçük kent.

OSİRİS: Eski Mısır'daki en büyük tanrılardan biri. İyi yönetim için başlıca örnek. İsis adlı kızkardeşiyle evlenmiş, Set (Seth) adlı erkek kardeşi tarafından öldürülmüştü. Tanrıların düzenlediği bir duruşmada, Osiris ile Seth birbirlerini suçlamışlar, Mısır'ın yönetimi Horus'a verilmişti. Bu, Eski Mısır'dan günümüze gelen en zengin ve en geniş kapsamlı efsanedir. Osiris'e ilişkin bir ağıt edebiyatı gelişmiştir. Sonradan Dirilme Tanrısı olarak kabul edilmiştir. Ölümü yenilgiye uğratarak mutlu ve sonsuz bir yaşam sürdürmeyi simgeler. Osiris, Ölüler Ülkesi'nin hakanıdır.

PUNT: Doğu Afrika'da Kızıldeniz kıyısında bir bölge ya da ülke.

RAMSES: "Güneşin Oğlu". Bu adı taşıyan 11 firavun vardı. En ünlüsü İkinci Ramses'tir. İsa'dan önce 1200'lü yıllarda hüküm sürmüştür. Mısır topraklarını büyük ölçüde genişletti. Bayındırlık tutkusu, Mısır uygarlığını ve mimarisi güçlendirdi.

RE: (Ra) Büyük yaratıcı. Güneş-Tanrı. En yüce tanrı sayılırdı ama, düşmanlarına karşı savunmasını arasıra başka tanrılar yaparlardı.

SEKMET: Aslan kafalı korkunç Savaş tanrıçası; Hastalık, veba, yıkım tanrıçası.

TA (Ptah): Memfis tanrısı; Sekmet'in kocası, Nefertem'in babası. Herşeyin yaratıcısı. Doğruluk ve adalet simgesi. Her sanat ve zenaatin tanrısı.

TOT: Balıkçıl kafalı ay tanrısı. Kutsal kitapların, yazarların, bilginlerin koruyucusu. Akıl tanrısı.

KAYNAKLAR

BREASTED, James Henry: *A History of Egypt*, 1964.

BREASTED, James Henry: *Ancient Records of Egypt*, 1906-7.

BREASTED; James Henry: *Development of Religion and Thought in Ancient Egypt*, 1912.

BRUGSCH-BEY; H.: *Egypt Under the Pharaohs*, 1891.

BRUGSCH-BEY; H.: *History of the Pharaohs*, 1881.

BUDGE, E. A. Wallis: *Dwellers on the Nile*, 1891.

BUDGE, E. A. Wallis: *From Fetish to God in Ancient Egypt*, 1934.

BUDGE, E. A. Wallis: *The Gods of the Egyptians*, 1904

DE RACHEWILTZ, B.: *Liriche amorose degli antichi Egiziani*, 1955.

DONADONI, I.: *Storia della letteratura egziana antica*, 1957.

ERMAN, Adolf: *A Handbook of Egyptian Religion*, 1907.

ERMAN, Adolf: *The Ancient Egyptians*, 1966.

ERMAN, Adolf: *Life in Ancient Egypt*, 1894.

ERMAN, Adolf: *The Literature of the Ancient Egyptians*, 1927.

FOSTER, John L.: *Echoes of Egyptian Voices: An Anthology of Ancient Egyptian Poetry*, 1992.

FOSTER, John L.: *Love Songs of The New Kingdom*, 1974.

FOSTER, John L.: *"Egyptian Love Poetry", Literature East & West*, 1970.

GARDINER, Alan H.: *The Attitude of the Ancient Egyptians to Death and the Dead*, 1935.

GILBERT, Pierre: *La poesie egyptienne*, 1943.

GILBERT, Pierre: *"Egyptian Poetry", Encyclopedia of Poetry and Poetics*, ed. Alex Preminger, 1965.

GLANVILLE, S. R. K.: *The Legacy of Egypt*, 1942.

GRAY, Terence: *And in the Tomb Were Found*, 1923.

HERMANN, A.: *Altaegyptische Liebesdichtung*, 1959.

LICHTHEIM, Miriam: *Ancient Egyptian Literature*, 3 Cilt; 1973, 1976, 1980.

MASPERO, G.: *Causeries d'Egypte*, 1907.

MASPERO, G.: *"Les chants d'amour du papyrus de Turin et du papyrus Harris 500", Etudes egyptiennes*, I. 1886.

MAYER, Josephine & PRIDEAUX, Tom: *Never To Die - The Egyptians in Their Own Words*, 1938.

MERTZ, Barbara: *Red Land, Black Land*, 1966.
MORET, A.: *"Chants d'amour de la vieille Egypte", Revue de Paris*, 1930.
MURRAY, Margaret A.: *Egyptian Religious Poetry*, 1949.
MURRAY, Margaret A.: *The Splendour That Was Egypt*, 1949.
MÜLLER, W. Max: *Die Liebespoesie der alten Aegypter*, 1889.
PEET, T. Eric: *A Comparative Study of the Literatures of Egypt, Palestine, and Mesopotamia*, 1931.
PETRIE, Flinders: *Egyptian Tales*, 1895.
PETRIE, Flinders: *Religious Life in Ancient Egypt*, 1924.
PIEPER, Max: *Die Aegyptische Literatur*, 1927.
POUND, Ezra and STOCK, Noel: *Love Poems of Ancient Egypt*, 1960.
RAWLINSON, George: *Ancient Egypt*, 1900.
RAWNSLEY, H. D.: *Notes for the Nile*, 1892.
ROEDER, G.: *Urkunden zur Religion des alten Aegypten*, 1915.
ROSS, E. D.: *The Art of Egypt Through The Ages*, 1931.
SAMIVEL (P. GAYET-TANCREDE): *The Glory of Egypt*, 1955.
SCHARFF, A.: *Aegyptische Sonnenlieder*, 1922.
SCHOTT, S.: *Altaegyptische Liebeslieder*, 1950.
SHARPLEY, C. Elissa: *Anthology of Ancient Egyptian Poems*, 1925.
SHORTER, Alan W.: *An Introduction to Egyptian Religion*, 1931.
SHORTER, Alan W.: *The Egyptian Gods: A Handbook*, 1937.
SIMPSON; William Kelly: *The Literature of Ancient Egypt*, 1972.
WEIGALL, Arthur: *A History of the Pharaohs*, 1925.
WEIGALL, Arthur: *The Glory of the Pharaohs*, 1923.
WIEDEMANN, A.: *Popular Literature in Ancient Egypt*, 1902.
WILKINSON; J. G.: *Manners and Customs of the Ancient Egyptians*, 1879.
WILSON, John A.: *The Culture of Ancient Egypt*, 1951.
WORRINGER, W.: *Egyptian Art*, 1928.
WORRINGER, W.: *The Art of Ancient Egypt*, 1937.

Türkçe
AFETİNAN, A.: *Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti*, 1956.
HALMAN, Talât Sait: *Eski Mısır Şiiri*, 1972.
HALMAN, Talât Sait: *Eski Uygarlıkların Şiirleri*, 1974.
ÖZER, Yusuf Ziya: *Mısır Tarihi*, 1939

"Kitap, yazıtlardan anıtlardan üstündür,
Dört yanı sımsıkı örtülü gömütlerden de...

İnsan çürür gider, ceset toprak olur,
Ölümün kucağına düşer yakınlarının hepsi...

Ama kitabı, dillere gönüllere
Destan olur da unutturmaz onu.
Sapasağlam köşklerden üstündür kitap,
Tapınaktaki taş sütunlardan üstündür."

Bu kitabın konusu Eski Mısır şiiri:
"modern" çağlarda bile tazeliğini yitirmeyen
"antik" bir şiir.

Ehramların şiiri, evet;
ama günümüzde yazılmış gibi: dipdiri!

ISBN 975-363-251-7

